

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI KAPSAMINDA NİTELİKLİ
EĞİTİM: SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
GÜLİZAR CİVİŞ

GAZİANTEP – 2021

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEZLİ YÜKSEK LİSANS

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI KAPSAMINDA NİTELİKLİ
EĞİTİM: SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
GÜLİZAR CİVİŞ

TEZ DANIŞMANI
DR.ÖĞR. ÜYESİ YILDIZ ÖZKÖK

GAZİANTEP – 2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
YÜKSEK LİSANS KABUL VE ONAY FORMU

İktisat Anabilim Dalı **İktisat** Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Gülizar CIVİŞ** tarafından hazırlanan “**Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Kapsamında Nitelikli Eğitim: Seçilmiş OECD Ülkeleri ile Türkiye Karşılaştırması**” başlıklı tez, **06/04/2021** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Görevi

Unvanı, Adı ve Soyadı
Kurumu/Üniversitesi

İmzası:

Tez Danışmanı

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

.....
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **“Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Kapsamında Nitelikli Eğitim: Seçilmiş OECD Ülkeleri İle Türkiye Karşılaştırması”** başlıklı çalışmanın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.
...../...../.....

Gülizar CIVİŞ

ÖN SÖZ

Sürdürülebilir kalkınma amaçları kapsamında nitelikli eğitim uluslararası alanda hep gündemde olan bir olgudur. Türkiye'nin ve seçilmiş OECD ülkelerinin 1970-2018 yıllarını kapsayan nitelikli eğitim harcamalarının karşılaştırmaları yapılmıştır.

Tez çalışmamda beni akademik tecrübesi ve yorumları ile doğru şekilde yönlendiren aynı zamanda büyük emeği geçen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yıldız ÖZKÖK'e ve her zaman destekleri ile yanımda olan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Gaziantep,2021

Gülizar CIVİŞ

ÖZET

Kalkınma kavramının 1960'lı yıllarda önem kazanması ve merkezinde insanın yer alıyor olmasından dolayı beşeri sermaye kavramı çok mühim bir hal almıştır. Beşeri sermaye kavramıyla nitelikli eğitime yapılan yatırımlar ve harcamalar temel husus olarak ele alınmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler için sürdürülebilir kalkınma olgusu çok önemli bir yer tutmaktadır. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma teknoloji ve gelişmelerle sağlanmaktadır. Nitelikli eğitimin varlığı teknolojik gelişme içinde çok değerli sayılmaktadır. Çünkü teknolojik gelişmeye destek olacak en temel unsurlardan biri nitelikli eğitimidir. Hükümetin yaptığı harcamalar arasında ayrıcalıklı bir yer tutan nitelikli eğitim her ülke için vazgeçilmez temel unsurlardan birini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye ve seçilmiş OECD ülkeleri için sürdürülebilir kalkınma ve nitelikli eğitim açısından 1970-2018 yılları arasında karşılaştırma yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Nitelikli Eğitim Harcamaları, Beşeri Sermaye, OECD, Türkiye.

ABSTRACT

Since the concept of development gained importance in the 1960s and the human being is at the center, the concept of human capital has become very important. With the concept of human capital, investments and expenditures made in qualified education are considered as the main issue.

The phenomenon of sustainable development has a very important place for developing countries. Sustainable economic development is provided by technology and developments. The existence of qualified education is considered very valuable in technological development. Because one of the most basic elements that will support technological development is qualified education. Qualified education, which has a privileged place among the expenditures made by the government, constitutes one of the indispensable basic elements for every country.

In this study, Turkey and selected OECD countries for sustainable development and quality education in terms of comparisons are made between the years 1970-2018.

Keywords: Sustainable Development Targets, Qualified Education Expenses, Human Capital, OECD, Turkey.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLOLAR LİSTESİ	viii
<u>SEKİLLER LİSTESİ</u>	ix
<u>KISALTMALAR LİSTESİ</u>	x

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problem Durumu	3
1.2. Araştırmanın Hipotezi.....	4
1.3. Araştırmanın Amacı.....	4
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	5

İKİNCİ BÖLÜM

<u>KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE</u>	6
2.1. Kalkınma:	6
2.1.1. Kalkınma kavramı	6
2.1.2. Kalkınma ve Büyüme Arasındaki İlişki	7
2.1.3. İktisadi Kalkınma Teorileri	9
2.1.3.1. Dengeli Kalkınmaya Yönelik Yaklaşımlar	9
2.1.3.2. Dengesiz Kalkınmaya Yönelik Yaklaşımlar	12
2.1.3.3. Kalkınmaya Yönelik Diğer Yaklaşımlar	13
2.1.3.3.1. Rostow modeli	14
2.1.3.3.2. Gerschenkron modeli.....	15
2.1.3.3.3. Lewis'in Sınırsız Emek Arzı.....	16
2.1.3.3.4. Bağımlılık okulu.....	17
2.1.3.4. Kalkınma ile İlgili Yeni Yaklaşımlar	17
2.1.3.4.1. Neo-Klasik Kalkınma Paradigması	18

2.1.3.4.2. Washington Uzlaşması	21
2.1.3.4.3. Post Washington Uzlaşması.....	22
2.1.3.4.4. Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı.....	23
2.1.3.4.5. İnsani Kalkınma	24
2.1.3.4.6. Sürdürülebilir Kalkınma	25
2.1.3.4.7. Değişen Bölgesel Kalkınma Anlayışı.....	26
2.1.3.5. Kalkınma Kuramlarının Eleştirisi.....	27
2.1.4. Kalkınmayı Sağlayan Faktörler.....	29
2.1.4.1. Doğal Kaynaklar ve Toprak	29
2.1.4.2. Nitelikli Emek.....	30
2.1.4.3. Sermaye Birikimi.....	30
2.1.4.4. Teknolojik Gelişme.....	31
2.1.5. Kalkınma Göstergeleri.....	32
2.1.5.1. İnsani Gelişmişlik Endeksi.....	32
2.1.5.2. Yoksulluk Endeksi.....	33
2.1.5.3. Gelir Dağılımı ve GSYH.....	35
2.1.5.4. Nüfus Yapısı.....	35
2.1.5.5. Dış Ticaret	36
2.1.5.6. Beşeri Sermaye; Nitelikli Eğitim ve Sağlık	37
2.1.5.7. Teknoloji ve İletişim	37
2.1.5.8. Kültürel ve Sosyal Göstergeler.....	38
3.1. Sürdürülebilir Kalkınma ve Nitelikli Eğitim İlişkisi.....	39
3.1.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı	39
3.1.2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihsel Gelişimi	40
3.1.3. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri	42
3.1.4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Nitelikli Eğitim.....	49
3.1.4.1. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Nitelikli Eğitimin Amacı ve Önemi	49

3.1.4.2. Nitelikli Eğitimin İşlevi	50
3.1.4.3. Nitelikli Eğitim Politikaları.....	52
3.1.4.3.1. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Nitelikli Eğitim Politikası	53
3.1.4.3.2. Türkiye’de Nitelikli Eğitim Politikası	54
3.1.4.4. Nitelikli Eğitim Planlaması	55
3.1.4.4.1. Seçilmiş OECD ülkelerinde Nitelikli Eğitim Planlaması.....	57
3.1.4.4.2. Türkiye’de Nitelikli Eğitim Planlaması.....	61
3.1.4.5. Nitelikli Eğitim Yatırımları ve Harcamalar	65
3.1.5. Nitelikli Eğitim ve Sürdürülebilir Kalkınma İlişkisinin Teorik Temelleri	67
3.1.5.1. Beşeri Sermaye Modeli.....	69
3.1.5.2. AK Modeli	71
3.1.5.3. Ar-Ge Modeli	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM.....	73
4.1.Literatür Özeti	73
4.2.Veri	76
4.3.Yöntem ve Metodoloji	77

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM	79
5.1. Genel Bakış ve Karşılaştırma	79
5.2. Nitelikli Eğitim Açısından Karşılaştırma.....	83
5.2.1. Nitelikli Eğitimi Harcamalar Açısından Karşılaştırma.....	83
5.2.2. Nitelikli Eğitim Harcamalarının Kamu Harcamaları İçindeki Payı Açısından Karşılaştırma.....	86
5.2.3. Özel Sektörü Nitelikli Eğitim Harcamaları Açısından Karşılaştırma.....	87
5.2.4. Öğrenci Başına Harcama Açısından Karşılaştırma	89
5.2.5. Nitelikli Eğitim Endeksi Açısından Karşılaştırma	91
5.2.6. Yükseköğrenim Gören Nüfus Açısından Karşılaştırma	92
5.2.7. Yükseköğretim Harcamalarını Hane Halkının Yaptığı Harcamalar Açısından Karşılaştırma.....	93
5.2.8. Toplam Kamu Yükseköğretim Harcamalarının Kamu Bütçesindeki Payı Açısından	

Karşılaştırma.....	94
5.2.9. Toplam Yükseköğretim Harcamalarının GSMH İçerisindeki Payı Açısından Karşılaştırma.....	95
5.2.10. Okuma Performansı Açısından Karşılaştırma (PISA)	96
5.2.11. MEB ve YÖK'ün Brüt Okullaşma Oranları	99
5.2.12. OECD Ülkelerinde Okullaşma Oranları.....	100
5.2.13. Yaşa Göre Kayıt Oranları Açısından Karşılaştırma	101
5.3. Ülke Nüfusu Açısından Karşılaştırma	105
5.4. Milli Gelir Açısından Karşılaştırma.....	106
5.5. Dış Ticaret Açısından Karşılaştırma	108
5.6. Enflasyon Oranları Açısından Karşılaştırma.....	109
5.7. İşsizlik Oranları Açısından Karşılaştırma	111
5.8. İnsani Gelişmişlik Endeksi Açısından Karşılaştırma.....	112
5.9. Gini Katsayısı Açısından Karşılaştırma	113
BEŞİNCİ BÖLÜM	
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	116
KAYNAKÇA.....	121

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1.	: Washington ve Post Washington Uzlaşması	22
TABLO 2.	: Temel İhtiyaçlar ve Kriterleri	24
TABLO 3.	: Sürdürülebilirlik İçin Sosyal Göstergeler	43
TABLO 4.	: Sürdürülebilirlik İçin Çevresel Göstergeler	44
TABLO 5.	: Sürdürülebilirlik İçin Ekonomik Göstergeler	45
TABLO 6.	: Sürdürülebilirlik İçin Kurumsal Göstergeler	46
TABLO 7.	: Sürdürülebilir Kalkınmanın 17 Temel Hedefi	46
TABLO 8.	: Ortalama Toplam Nitelikli Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı	85
TABLO 9.	: Kamu Harcamaları İçinde Ortalama Nitelikli Eğitim Harcamaları	87
TABLO 10.	: Ortalama Yükseköğretime Kayıtlı Öğrenci Başına Harcama /Kişi Başı Milli Gelir	90
TABLO 11.	: Ortalama Nitelikli Eğitim Endeksleri Oranları	92
TABLO 12.	: Yaşa Göre Eğitimde Erken Çocukluk Eğitimi-Bakımı(ECEC) ve İlköğretim Okullaşma Oranı	100
TABLO 13.	: 1970-2018 Genç Nüfus Oranları	106
TABLO 14.	: Ortalama Kişi Başı Milli Gelirler ve Yüzde Büyüme Oranları	108
TABLO 15.	: 1990-2019 Dönemi Dış Ticaret/GSYH Oranı Ortalaması	109
TABLO 16.	: Ortalama Enflasyon Oranları	110
TABLO.17.	: Ortalama Gini Katsayıları	114

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1.	: Yoksulluk Kısır Döngüsü	8
ŞEKİL 2.	: Toplam Nitelikli Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı	84
ŞEKİL 3.	: Toplam Hükümet Harcamalarında Nitelikli Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı	86
ŞEKİL 4.	: Özel Sektör Nitelikli Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payları	88
ŞEKİL 5.	: Özel Sektör Ortalama Toplam Nitelikli Eğitim Harcamalarının GSYİH' ya Oranı	89
ŞEKİL 6.	: Öğrenci Başına Harcama/ Kişi Başına Milli Gelir	89
ŞEKİL 7.	: Nitelikli Eğitim Endeksi	91
ŞEKİL 8.	: Yükseköğrenim Gören Nüfus	92
ŞEKİL 9.	: Yükseköğretim Harcamaları	93
ŞEKİL 10.	: Toplam Kamu Yükseköğretim Harcamalarının Kamu Bütçesindeki Payı	94
ŞEKİL 11.	: Toplam Yükseköğretim Harcamalarının GSMH İçindeki Payı	95
ŞEKİL 12.	: Okuma Performansının Erkekler Açısından Ortalama Puanı	97
ŞEKİL 13.	: Okuma Performansının Kızlar Açısından Ortalama Puanı	97
ŞEKİL 14.	: Okuma Performansının Toplam Ortalama Puanı	98
ŞEKİL 15.	: Türkiye'nin Brüt Okullaşma Oranları	99
ŞEKİL 16.	: 0-6 Yaş Grubunun Yaşa Göre Kayır Oranı	102
ŞEKİL 17.	: 6-14 Yaş Grubunun Genel Karşılaştırılması	103
ŞEKİL 18.	: 15-18 Yaş Grubunun Kayıt Oranı	104
ŞEKİL 19.	: 17-25 Yaş Grubu Yaşa Göre Kayıt Oranı	104
ŞEKİL 20.	: Genç Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı	105
ŞEKİL 21.	: Kişi Başı Milli Gelir	107
ŞEKİL 22.	: Dış Ticaret Hacminin GSYH' ya Oranı	108
ŞEKİL 23.	: Enflasyon Oranları	110
ŞEKİL 24.	: İşsizlik Oranları	112
ŞEKİL.25.	: İnsani Gelişmişlik Endeksi	113
ŞEKİL.26.	: Gini Katsayıları	114

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
BM	:	Birleşmiş Milletler
CIA	:	ABD'nin Merkezi Haber Alma Teşkilatı
ÇBYE	:	Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
DB	:	Dünya Bankası
DFE	:	Department For Education (Milli Eğitim Bakanlığı)
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
ECEC	:	Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakımı
EUİGE	:	Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi
FEE	:	Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı
FGTE	:	Foser-Greer-Thorbecke Endeksi
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HDI	:	İnsani Kalkınma Endeksi
ILO	:	Uluslararası Çalışma Örgütü
İGE	:	İnsani Gelişme Endeksi
İMF	:	Uluslararası Para Fonu
İYE	:	İnsani Yoksulluk Endeksi
KSE	:	Kafa Sayısı Endeksi
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖSYM	:	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PISA	:	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
UNCSD	:	Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu
UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNİCEF	:	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YAE	:	Yoksulluk Açığı Endeksi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler (BM); uluslararası platformda dünya barışını sağlamak, ekonomik ve kültürel değerleri korumak için 24 Ekim 1945'te kurulan bir örgüttür. Birleşmiş Milletlerin temeli Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Cemiyet-i Akvam ile atılmıştır. Cemiyet-i Akvam 10 Temmuz 1930'da İsviçre'de kurulmuştur. Türkiye bu örgüte 9 Temmuz 1932 tarihinde üye olmuştur. İkinci Dünya Savaşı devam ederken yıkımın büyük olacağı öngörülerıyla F.D. Roosevelt ve Winston Churchill'in birlikte imzaladıkları Atlantik Paktında devletin kendi çizgileri dâhilinde güvenlik içerisinde kalacağı ve tüm ülkelerdeki kişilerin panik ve imkânsızlıktan uzak bir hayat hüküm süreceği, barışın kalıcı olacağı duyurusunu yapıyorlardı. 26 ülkenin 10 Ocak 1942'de katılım sağladığı bu toplantıda "Birleşmiş Milletler Bildirgesi" başlığını taşıyan belgeyle bu ilkeleri kabul ettiklerini tüm kamuoyuna iletiler. Küresel evrende yer edinen tüm ülkelerin üyesi olduğu Birleşmiş Milletler Kurumunda çalışmalarının sürekliliğini devam ettirebilmek için UNİCEF, UNESCO gibi pek çok kendi alanında ihtisaslaşmış birimler bulunur. Çalışmalar ABD'nin New York kentinde yürütülmektedir. Üye ülkelerin sağladıkları katkı payları yardımı ile kuruluş bütçesi karşılanmaktadır. Hangi ülkeden ne kadar katkı sağlanacağı ülkenin nüfusu, milli geliri gibi kıstaslar ile belirlenmektedir (Ulusoy, 2018: 239).

Birleşmiş Milletlerin amaçları ise;

- Uluslararası sorunları barışçıl bir şekilde ele almak ve buna uygun çözümler geliştirmek
- Devletlerarasında dostluk bağları oluşturmak
- Ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları uluslararası alanda çözüme kavuşturmak
- Temel haklara saygı gösterilmesini sağlamak
- Ortak amaçlara erişme konusunda ortak bir eşgüdüm yapısı oluşturmak.

Birleşmiş Milletlerin Temel İlkeleri;

- Ülkelerin egemenliklerine dayalı eşitlik ilkesi
- Ülkelerde görülen uyuşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözülmesi ilkesi
- Sebep ne olursa olsun şiddeti yasaklama ilkesi
- Sorumluluğu alınan ödevleri taraf olmaksızın iyi niyetle yerine getirme ilkesi.

Birleşmiş Milletlerin başlıca altı organı vardır. Bunlar: Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet konseyi, Uluslararası Adalet Divanı, Sekreterlik.

(Gülmez, 2004: 2)

Türkiye ve diğer ülkelerin sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşması için Birleşmiş Milletler büyük bir özveri ile çalışmaktadır. Birbiriyle bağlantısı bulunan 17 amacın Türkiye dâhil tüm ülkelerde yaşayan insanların karşı karşıya kaldığı sorunlara çözüm üretmektedir. Birleşmiş Milletler Türkiye’de bu amaçlar için 2030 yılını hedef olarak göstermektedir (Zafir, 2014: 261). Yani bu tarihe kadar bu sorunların çözümü hedeflenmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınmanın amaçları;

- Yoksulluğun son bulması
- Açlığın son bulması
- Sağlığın ve kalitenin olduğu bir hayat
- Nitelikli eğitimin varlığı
- Toplumsal cinsiyet eşitliği
- Suyun temiz olması
- Erişilebilir enerjinin temiz olması
- İktisadi büyümenin ve işin insana yakışır olması
- Sanayi, yenilikçilik ve altyapı
- Eşitsizliklerin en az seviyeye indirilmesi
- Şehirlerin ve toplulukların sürdürülebilir olması
- Tüketim ve üretimin sorumlu olması
- İklim eylemi
- Suda hüküm süren hayat
- Hayatın karasal tarafı
- Barış, adalet ve kuvvetli kurumlar

Bireylerin bilgi ve yeteneklerini artırırken aynı zamanda anlama ve analiz edebilme yeteneğini kazandıran olgunun adı nitelikli eğitimidir. Her kişiye sağlanan bu imkânla insanlara büyük bir yatırım yapılmış olmaktadır. Dolayısıyla nitelikli eğitime yapılan yatırımlar aracılığıyla insanların davranışlarında otomatik bir değişim ya da etkileşim sonucu bir farklılık meydana getirmektedir. Her kişinin değişimi aynı zamanda toplumun da değişimine ayna tutacaktır.

İnsanlar gereksinimlerini karşılamak için günlük hayatta birçok faaliyette yer alırlar. Bu temel ihtiyaçlardan biri nitelikli eğitimidir. Nitelikli eğitim toplumu oluşturan insanların yaşama standartlarında bir refah artışı ve gelirler seviyelerinde bir artış sağlamaktadır.

Süreç göz önüne alındığı zaman nitelikli eğitimin değişken olması ve aynı zamanda insanlığın ilk varlığından bu yana bilginin kıymetli oluşundan hareketle bazı çıkarımlar elde edilmektedir. Üretimin tarımdan sanayiye yönelmesi, bilginin yerinde ve doğru kullanılması ile ilgilidir. 1980'lerde bilgi=güç evrimi gerçekleşmiştir. Neo liberal dönemde bilginin inşa edilmesi iktisadın temel görevi olarak görülmüştür. Sanayi devriminde ise fabrikanın kıymeti ne ise nitelikli eğitiminde bilgiyi üretmedeki görevi fabrikayla eş değer görülmektedir.

Sermayenin fiziksel ve finansal anlamları dışında beşeri anlamı da dikkatleri üzerine çekmiştir. Üretim yöntemlerinde, üretilen malların niteliğinde ve teknoloji bazlı üretilen bilgilerin endeksinde dönüşümler yaşanmaktadır. Son zamanlarda tüketim yaygın hale geldiği için malların bir anda dönüşüp çoğalması durumu gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Ülkemizde nitelikli eğitimle kalkınma arasındaki ilişki yadsınamaz bir gerçektir. Nitelikli eğitim harcamalarında ciddi adımlar atılmış ve buna bağlı olarak sistem üzerinde birçok değişiklik yapılmıştır. Hem Milli Eğitim Bakanlığı hem de Cumhurbaşkanlığı Strateji programı nitelikli eğitimi ilgilendiren birçok konu üzerinde durmuştur. Gerek nitelikli eğitimin tanımı gerek nitelikli eğitimin kalitesi gerekse fırsat eşitliğine dair birçok hedefe yer verilmiştir.

Türkiye’de nitelikli eğitimin gelişebilmesi ve hak ettiği yeri alabilmesi için birçok proje uygulanmıştır. Özellikle son on yıl içerisinde Türkiye adına nitelikli eğitimde uygulanmayan program kalmamıştır. Fakat sonuç hiçbir zaman istenilen düzeye erişememiştir. Dünya genelinde yapılan sıralamalarda Türkiye hep son sıralarda yer almaktadır. Dolayısıyla bu sıralamaya bağlı olarak nitelikli eğitime yapılan harcamalar sorgulanmaya başlanmıştır. Türkiye’de nitelikli eğitim harcamaları sürekli artarken yapılan Ar-Ge faaliyetleri, teknolojik yenilikler ve buluşlar bakımından Türkiye hep yetersiz konumdadır.

Bu çalışmanın kapsamında öncelikle sürdürülebilir kalkınma ve nitelikli eğitimi ilgilendiren literatür aşamaları değerlendirilmiş ilişkinin varlığını ispatlamak için de gerek ulusal gerek uluslararası düzeyde veriler toplanmıştır.

Çalışmanın amacı Türkiye’nin ve seçilmiş OECD ülkelerinin verilerinden yararlanarak nitelikli eğitimin sürdürülebilir kalkınmayı destekleyip desteklemediğiyle ilgilidir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın temel problemi “Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları kapsamında nitelikli eğitimin, seçilmiş OECD ülkeleri ve Türkiye açısından karşılaştırma” örneğini belirtir. Yaşam standartlarının refahı açısından ekonomik kalkınma birçok faktörden etkilenmektedir.

Çalışmada yer alan bu büyük problem Türkiye ve seçilmiş OECD ülkeleri üzerinden analiz edilmektedir. Uzun dönemdeki kaynaklarını nitelikli eğitime ayıran Türkiye ve seçilmiş

OECD ülkeleri bu hedef için her yıl farklı yöntemler uygulamış olmasına rağmen kalıcı bir çözüm geliştirememişlerdir. Dolayısıyla literatürle uyum gösteren ekonomik ve sosyal göstergeler ile nitelikli eğitim arasındaki ilişkinin karşılaştırmaları yapılmış ve karşılaştırmalardan elde edilen bulgularla birlikte politika önermelerine yer verilmiştir.

Bu tez çalışması çerçevesinde, nitelikli eğitimin performansı başka devletlere oranla daha fazla olan, seçilmiş OECD ülkelerine yoğunlaşmaktadır. OECD devletlerinin nitelikli eğitim gayretlerinin iktisadi kalkınma üzerindeki tesirinin analizi, yalnızca bu devletler için değil gelişimini tamamlamaya çalışan diğer devletler için de bölgesel veya ulusal tekniklerinin geliştirilmesi sürecinde önemli olacağı öngörülmektedir.

1.2. Araştırmanın Hipotezi

Bahsi geçen problemle alakalı ileri sürülen görüşün güvenilirliği, doğruluğu ya da yanıltıcı olduğu henüz tespit edilmemiş lakin doğrulanacağını önceden öngören bir ifade şeklinde tanımlanabilir. Bu ifade, araştırmanın sonraki kademelerinde yeniden mevzulara dönüş yapılarak sağlaması yapılacak ve söz konusu mevzu gerçekler tarafından teyit ediliyorsa bilimsellik kazanacak fakat durumun tersi yaşanması durumunda da mevzu ya değiştirilecek ya da tamamen terk edilecektir (Seyidoğlu, 2009: 17).

Araştırma, sürdürülebilir kalkınma amaçları kapsamında nitelikli eğitim, seçilmiş OECD ülkeleri ile Türkiye karşılaştırması arasındaki ilişkiyi test etmektedir. Analizlerde kurulan modelde Türkiye'nin 1970-2018 dönemlerine ait eğitim verileri, ekonomik kalkınma oranlarına ait veriler kullanılmakta ve değişkenler arasındaki ilişkiyi grafiklerle karşılaştırmasını yaparak desteklemektedir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, sürdürülebilir kalkınma amaçları kapsamında nitelikli eğitim ve seçilmiş OECD ülkeleri ile Türkiye'nin karşılaştırılmasıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin karşılaştırma analizi yapıldıktan sonra gerek sürdürülebilir nitelikli eğitimin kalitesinin artması gerekse sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması hususunda gerekli politika önerilerinde bulunmaktadır. Sürdürülebilir nitelikli eğitimin evvela tüm insanlar için önemli olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla nitelikli eğitim için çok önemli görülen ve insanlığın gelişimi içinde gerekli görülen başarı çok önemli bir yere sahiptir. Öncelikle çalışmanın kapsamında yapılacak değerlendirme nitelikli eğitim ve ekonomik kalkınma arasında ilişkinin varlığı tespit edilmektedir. Daha sonra ise hangi politika önermelerinin gerekli olduğu konusunda geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Nitelikli eğitim, küresel çapta yüksek kazanımlar ve avantajlar sağlamıştır. Tüm devletlerin değişik nitelikli eğitim sistemi faktörlerine karşı, farklı metotlarla mücadele ettiği

saptanmaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye’de nitelikli eğitimin sürdürülebilir ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi ve seçilmiş OECD ülkeleri için karşılaştırma sunması ile ilgili incelemeler yapılmıştır. Politikaların ulusal kalkınma üzerindeki ekonomik refahının artırılmasına denk birçok ekonomik unsurun, nitelikli eğitimin iyileştirilmesi dahası yükseltilmesi yönünde önem arz ettiği söylenebilir. Sonuç olarak elde edilen bulgular hem literatüre hem de politika önerileriyle Türkiye’nin çok önemli olarak gördüğü nitelikli eğitimin iyileştirilmesine olanak sağlayacağı varsayılmaktadır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın temel sınırlılıkları şu şekildedir:

- Çalışmanın kapsamı OECD’nin seçilmiş ülkelerinin nitelikli eğitim harcama ve sürdürülebilir kalkınma verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir.
- Kullanılan analizlerin zaman aralıkları verilerin niceliklerine ve ait oldukları ülkelere göre değişkenlik göstermektedir.
- Çalışmada nitelikli eğitim performansı olarak nitelikli eğitim harcamalarının GSYH’ a oranı, okullaşma oranları, yaş gruplarına göre kayıt oranları, yükseköğretim harcamaları, hane halkının yaptığı harcamalar gibi veriler kullanılmıştır. Ayrıca kalkınma ile ilgili makroekonomik değişkenlerin verileri kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kalkınma

Kalkınma ekonomisinin temel konusu, az gelişmiş ülkelerin ya da gelişmekte olan ülkelerin gelişebilmesi için ihtiyaç duyulan etkenleri belirlemek ve aynı zamanda bunların ne şekilde kullanılacağını açıklamaktır.

2.1.1. Kalkınma Kavramı

Kalkınma kelime olarak ilerleme, iyileşme yani mevcut durumdan daha iyisine geçiş anlamı taşır. Kalkınma için literatürde mevcut birçok tanım yer almaktadır ve bu farklı tanımlara birçok farklı reçete takdim edilmiştir. Tüm bunlara rağmen ortak bir tanım üzerinde görüş sağlanamamıştır. Fakat yine de genel görüşlerin ortak noktası iyiye geçiş anlamı taşımaktadır. Berber'in görüşüne göre az gelişmiş ülkelerin gerekli yardımları alması ve ekonomik yapılandırmalarını düzenlemeleri şeklinde gelişmiş ülkelere yetişme gayesidir (Berber, 2019: 126). Buradan yola çıkarak az gelişmiş ve gelişmiş olma arasında köprü görevi üstlenmektedir diye tanımlanabilir.

Ülkelerin üretim düzeyinin katma değeri yüksek ürünler geliştirecek şekilde dönüştürülmesi ve sonuçta meydana gelen ürünün toplumda yaşayan kesim tarafından gelir grupları arasında adil bir şekilde paylaştırılarak hayat standardının yükseltilmesi yani ülkenin refah seviyesinin yükseltilmesidir. Yani kısaca kalkınma zenginlik maratonunda isteyerek müdahale etme şeklidir. Tabiata olduğu kadar paylaşım ilişkilerine de yapılan müdahale anlamına gelir. Beşeri olarak ekonomik kalkınma hayat standartlarının yani refah seviyesinin artmasıdır. Bir diğer ifadeyle gelir dağılımında adaletin sağlanarak pastadan birçok kişinin pay almasını sağlamaktır (Kaynak, 2014: 77-79).

Kalkınma kelimesi toplumların iktisadi, sosyal, siyasal, kültürel alanlarda aşama kaydetmesi anlamına gelmektedir. Yani kalkınma kelimesi içerik olarak büyük anlam taşır ve diğer birçok kavramın takım lideri konumundadır. Kalkınma sözcüğü büyüme, gelişme, ilerleme, modernleşme gibi sözcüklerin lideri yani zirve noktası konumundadır. Dolayısıyla kalkınma sözcüğünü idrak edebilmek için daha öncesinde kalkınma için ulaşılmaması gereken engelleri ortadan kaldırmak önemlidir (Kaynak, 2014: 77-79).

İktisadi kalkınmaya ulaşabilmek için birçok ekonomik sorunun engellerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Kalkınmanın önündeki engelleri ortadan kaldırabilmek için öncesinde kavramları tanımlamak gereklidir. Kalkınma sözcüğü gelişmiş ekonomik güce sahip

lkeler tarafından tanımlanmıştır ve aynı zamanda az gelişmiş ekonomik yapıya sahip ülkeler için geçerli bir durumdur. Kavrama ilişkin ilk atıf Estevo'nun da belirttiği gibi ABD başkanı Truman tarafından 20 Ocak 1949'da konuşmasında yapıldı (Dgeroğlu, 1999: 11).

Kalkınma sözcüğü büyümeden sonra ortaya çıkan sosyal bir dönüşüm sürecidir. Bu dönüşüm hali kalkınmanın hep daha ileriye gitmek zorunda olması, daha iyisini yapması, ağdaş ekonomi ve kültürün yönlendirici olması ve aynı zamanda çevreyi değiştirip etkileme özelliğini göstermektedir. Kısaca kalkınma için ihtiyaç görülen katma değeri yüksek ürünler üretmeye bağlı kalarak büyüme ve belli bir refah seviyesine ulaştıktan sonra gelen adil bölüşüm sistemidir. Dolayısıyla kalkınma için ihtiyaç duyulan GSYİH artışı, öncesinin yani büyüme kavramının da tanımını zorunlu kılıyor (Küçükoğlu ve Taş, 2018: 2062).

Kalkınmanın amaçları;

- Ekonomik bağımsızlığı sağlamak
- Yaşama dair ihtiyaçları karşılamak
- Teknolojide gerçekleşen yeniliklerin toplum tarafından benimsenmesini sağlamak
- Ekonomide sürekli ve reel gelir artışı sağlamak
- Kişi başına düşen geliri artırmak
- Kültürel değerlerin gelişmesine katkıda bulunmak
- Bireyin hayatını kolaylaştıran bir yaşam sağlamak (Küçükoğlu ve Taş, 2018: 2063).

2.1.2. Kalkınma Ve Büyüme Arasındaki İlişi

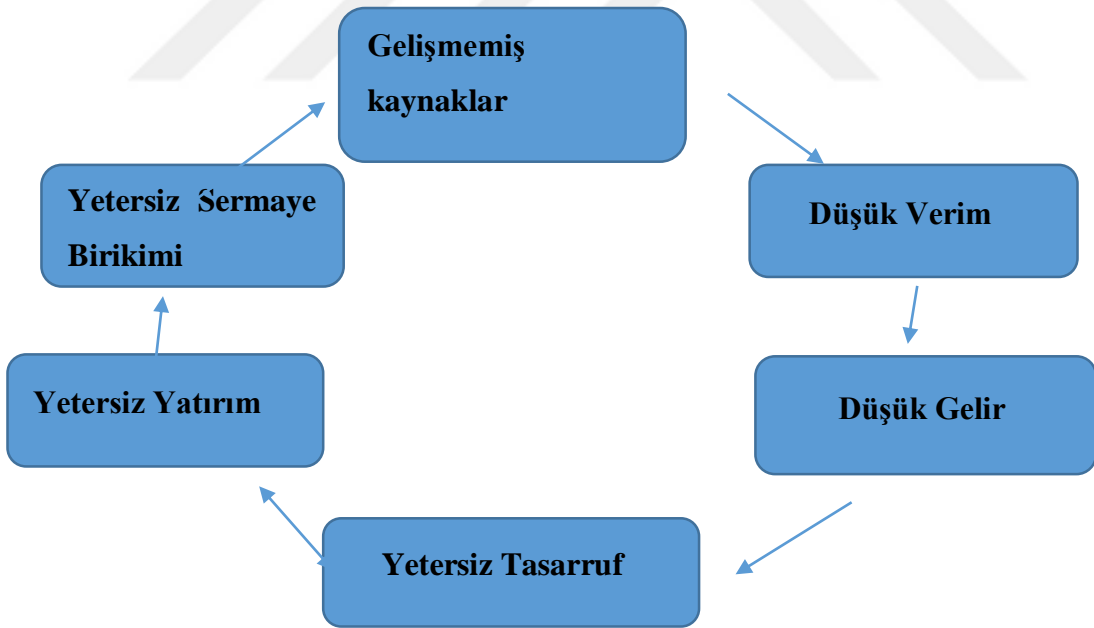
Genel olarak iktisadi kalkınma ve iktisadi büyüme kavramları bazen eş anlamlı olarak bazen de farklı anlamları niteleyen kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Eş anlamlı kullanılma nedeni ikisi de bazen üretimde meydana gelen artışı ifade etmektedir. Farklı olarak büyüme nüfus başına üretimde meydana gelen yükseliş olarak kabul edilirken kalkınma ise gelişmekte olan ülkelerin gelişme aşamalarını anlatır. Ülkelerin kalkınmasının önündeki en büyük engeller sosyal, kültürel ve ekonomik yönden mevcut olan yapısal problemler ülkenin gelişimini sınırlar veya büyük ölçüde engeller (Köklü, 1976: 118).

Az gelişmiş ülkeler çok hızlı bir şekilde artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. Bunun için de gelişimini tamamlayan ülkelerle aradaki farkı kapatmalıdır. Bu nedenlerin sonucu olarak üretimde büyük artışı durumu gerçekleştirmelidir. Az gelişmiş ülkeler sermaye birikimi bakımından zorluklarla karşı karşıyadır. Sebep olarak hızla artan nüfus,

gelirin düşüklüğü ya da daha az tasarruf şeklindedir. Dolayısıyla bu ülkeler fakir oldukları için tasarruf yapıp yatırım yapamazlar. Yani bir kısır döngü şeklinde sürekli fakir kalırlar.

Bu engellerin aşılması için ancak rasyonel ve uzun vadeli değişikliklere ihtiyaç vardır. Bu da ancak amacı gerçekleştirecek politikalarla olur. Tüm bunlardan yola çıkarak kalkınma için yapılacak tanım şu şekildedir: Bir ülkenin sahip olduğu sosyo-iktisadi yapının değişkenlik göstermesi, kişi başına düşen üretim için sağlanan artış kalkınma olarak adlandırılmaktadır (Köklü, 1976: 119).

Kalkınmanın en belirleyici ölçüsü üretimde kişi başına düşen hissedir. Yani bu hissede ortaya çıkan artıştır. Böyle olduğu takdirde toplumun yaşama seviyesinde bir artış meydana gelir. Ancak daha önemli olan şudur: Gerçek görüldüğü gibi olmayabilir. Yani toplam üretimde fert başına düşen üretim payı sayısal olarak artış ifade ettiği halde durumun gerçek yüzü bu şekilde olamayabilir. Kısacası artışın yönünü sadece belirli bir grup ya da belirli bir kişi faydalanmış olabilir. Bu sebeple sadece bu belirli kişilerin durumlarında bir iyileşme görülür. Fakat amaç bu şekilde değildir. Amaç toplumda meydana gelen artışın tüm topluma bölüştürülmesidir. Ancak herkes eşit şekilde yararlanırsa toplam refah ve kalkınmadan bahsedilebilir (Köklü, 1976: 119).

Şekil 1. Yoksulluk Kısır Döngüsü

Kaynak: Zarakolu, Tarihsiz,173

Ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki daha öz bir ifadeyle kalkınma ülkenin sosyo ekonomik yapısının aşamalı olarak değişimi anlamına gelmektedir. Büyüme ise GSYH' da kişi başına düşen gelirdeki gerçek artış ifade eder. Kalkınmanın başlıca

faktörleri beşeri sermaye, gelişim ve eşit olmayan durumlarda meydana gelen azalış şeklindedir. Büyümenin faktörleri ise GSYH' da meydana gelen kademeli artıştır.

Yani tüketim, kamu harcamaları gibi faktörler şeklindedir. Kalkınmanın ölçümü insani gelişim endeksi, insani yoksulluk endeksi, bebek ölüm hızı gibi unsurlar olarak tanımlanmaktadır. Büyümenin ölçümü ise reel GSYH' da ki artıştır. Kalkınmadaki temel efekt nicel ve nitel değişiklikleri getirir. Büyümedeki efekt ise niceliksel değişiklikleri içermektedir. Ekonomik kalkınmadaki temel bağlantı ülkelerdeki ilerleyişin ve yaşam kalitesinin ölçümü ile alakalı olmaktadır. Büyümedeki temel bağlantı daha ileriye dönük gelişimdir. Kalkınmanın kapsamı yapısalken büyümenin kapsamı üretimdeki artışla ilgilidir (Aktaran: Aksu, 2016).

2.1.3. İktisadi Kalkınma Teorileri

20.yy'da birçok ülke Marshall yardımı ve akabinde BM, Dünya Bankası, İMF gibi kuruluşlar aracılığıyla ekonomik olarak gelişmemiş ekonomilerin kalkınmasına katkı sağlarken dönemi kapsayan sosyalizm lideri ülkeler de kalkınma teorilerini önermişlerdir. Fransa, Japonya gibi sosyalist ülkelere baktığımızda dönemin politikalarının pek işe yaramadığı görülmektedir. Türkiye 1960'lı yıllarda planlı ekonomiye geçiş yapmıştır. Böylece Devlet Planlama Teşkilatını kurmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı toplamda dokuz adet beş yılı kapsayan planlar hazırlamıştır. Amacı sosyal talep ve insan gücü modeli olan devlet planlama teşkilatı Türkiye'nin temel yatırım politikasında başrol konumundadır (Ergün, 2011: 5). Kalkınma, dinamik bir kavram olması sebebiyle kalkınma modelleri zamanla mutasyon geçirmiştir (Vatansever Deviren ve Yıldız, 2014: 1). Yabancı ülkeler için kalkınmış olmak büyük oranda modernleşme kuramları ile karşılık bulmaya çalışılmıştır. Bu husus yabancı kavimlerin kendilerini tanımlama şeklinde de yorumlanabilir. Tarih perspektifinden kalkınmanın yapısını oluşturan durumlar, kentleşme, bilimsel bakış açısındaki değişim, Aydınlanma Çağı, Sanayi inkılabı, toplumsal inkılaplar, olarak ifade edilebilir (Ergün, 2011: 5).

Bu bölümde amaç kalkınmanın sınıflandırılması ile ilgili bilgilerin yer edinmesi olacaktır. Bu bağlamda sırasıyla dengeli kalkınma, dengesiz kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma türleri incelenecektir.

2.1.3.1. Dengeli Kalkınmaya Yönelik Yaklaşımlar

Amaç bir denge halidir. Bu denge halinden anlaşılan şey bağımlılıktır. Yani giyim ve yiyecek arasında kurulan ya da sermaye malları ve tüketim malları arasında kurulan bir denge hali anlamına gelmektedir. Bundan dolayı kalkınma teorilerinde tamamlayıcılık ilişkisi önemli bir bağdır (Streeten, 1995: 170). Bu kalkınmanın kapsamı gelişimini tamamlayan ülkelerin zincirini koparamayacakları halini anlatmaktadır. Bu sebeple birbirleriyle bağlantısı bulunan

birimlerin yani hepsinin atağa geçmesi ve ülkelerin bütün alanlarının bir etki içinde olmaları hipotezi önemli bir yer tutmaktadır.

Dengeli kalkınma aynı zamanda gelişmemiş ülkelerde altyapının yeteriz oluşu, düşük ücretler, kişi başına düşen düşük gelir düzeyi ve pazarların darlığı görüşüne dayanmaktadır. Bu sebeplerden ötürü talep yetersizliği yatırımların verimliliğini ortadan kaldırır. Bundan dolayı girişimciyi harekete geçirecek sosyo-iktisadi alan oluşmaktadır. Sonuç olarak girişimci yatırımla birlikte piyasaya sunacağı mal konusunda karamsar tavır sergilemektedir. Buna bağlı olarak biri diğerinin müşterisi olacak şekilde tamamlayıcı sanayi ünitelerinin eş anlı olacak biçimde kurulmasını mecburiyet olarak ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda bu model, tarım ile sanayi arasında ve ülkenin değişik alanlarında dengeli kalkınmanın gerçekleşmesini destekleyecek yatırımlar sağlamaktadır (İsmayilov, 2007: 66)

Hem dengeli kalkınma hem de dengeli kalkınma kavramları için birtakım farklılıklar söz konusudur. Mesela Harrod-Domar modeli için büyümenin dengeli bir şekilde gerçekleşmesi demek tam istihdamın sürekli olabilmesi toplam talepteki artışın toplam arzda oluşan artışa eşit olması durumunu ifade etmektedir ve bu model aynı zamanda daha çok gelişimini tamamlayan ülkeler için geçerlidir. Dengeli kalkınma için geçerli olan durum ise gelişimini tam olarak tamamlamayan kalkınma durumundaki ekonomilerin söz konusu olduğu bütün kesimlerin aynı anda kalkınmasını ifade etmektedir.

Dengeli kalkınma modelleri üç grupta incelenmektedir (İlkin, 1988: 62):

- İlk olarak ekonominin tüm birimlerine yapılacak olan yatırımın aynı anda aynı oranda büyüme hızına sahip olması varsayımdır.
- İkincisi tüm birimler aynı oranda büyümeye sahip olmasa da aynı zamanda büyümeye sahip olması şeklinde açıklanmaktadır.
- Son model için geçerli olacak olan ise yatırımların birimlere dağılımı ile ilgilidir. Dağılımın uygun şekilde yapılması demek ılımlılık derecesini arttıracaktır.

Dengeli kalkınma konusunun ilk kez Friedrichlist tarafından destek gördüğü söylenmektedir. Fakat asıl II. Dünya Savaşı sonrası önemli hale gelmiştir. Gelişimini tamamlayan ülkeler, tüm sektörlerle yatırım geliştirerek ekonomik kalkınmaya ulaşmak için çaba sarf etmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan bu talep noksanlığı müteşebbislerin yatırım yapma düşüncelerine etki de bulunmaktadır. Buradan hareketle bahsi geçen mevzu için satış olanaklarının fazla bulunduğu alan, söz konusu yatırımlara da uygun olacaktır. Yani öbür sektörleri geliştirmeden ya da gelirlerinde artış sağlamadan yalnızca tek sektörün geliştirilmesi söz konusu olmamaktadır. Kısaca bu modelin temelinde öngörülen fikir ekonomide var olan tüm sektörler aynı anda ve dengeli bir şekilde kalkınmalıdır (Erbay, 2013: 7).

Rosentein Rodan, 1943 yılında yayımladığı “Güney-Doğu Avrupa’nın Sanayileşme Sorunları” adlı makalesinde ekonomik kalkınmayı bir dönüm noktası olarak görmüştür.

Bu çalışmasında birçok sektörün birlikte hareket etmesi ile birlikte (yatırım yapmasından) ortaya çıkacak bir kazanç halini ifade eder (Doğaner, 2010: 52).

Rosenstein-Rodan, gelişimini tamamlamayan ülkeler yani kaynakları yeterli olmayan ülkelerin dengeli bir biçimde kalkınmaları için etkin kaynak dağılımının konusu hususunda yoğunlaşması gerektiğini belirtmiştir. Rodan’a göre kıt ya da yeterli olmayan kaynakların en etkin şekilde dağıtılması gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi ise sabit sermaye yatırımlarına bağlıdır. Sabit sermaye yatırımları karlılığı olmayan yol, köprü, liman gibi yatırımların devlet eliyle yapılması öngörülmektedir (Rosenstein-Rodan, 1966: 51).

Büyük İtiş Teorisi adlı makalesini 1957’de kaleme alana Rodan konuya önemli bir açıdan dikkat çekmektedir. Kalkınma programları için başarı şansı söz konusu olacaksa kaynakların bir bölümünün bu alana yönlendirilmesi zaruret halidir. Herhangi bir ülkeyi devamlılığını sağlayan bir büyüme sürecine dâhil etmek küçük de olsa bir uçağın havalandırılmasına benzetilmektedir. Uçağın kalkış aşamasına geçebilmesi için pistte önemli bir sürate ulaşır bu sürati geçmesi gerekmektedir (P.N.Rosenstein-Rodan, 1966: 51-52).

Rodan için planlanmış büyük ölçek sanayileşme ile ilgili olumlu olarak farklı sanayilerin birbirini tamamlaması konusudur. Teori için burada önemli olan husus dışsal ekonomileri de içermesi olayıdır. Rodan, hem dışsal ekonomiyi hem de endüstriler arası tamamlanmayı talep yönüyle ele almaktadır (Erbay,2013:8).

Gelişimini tamamlayan ülkelerde yatırımların az miktarda artması aynı zamanda yatırımların içsellik ve dışsallıklardan faydalanamaması çeşitli yatırımların yapılmasını zorunlu kılmıştır. Büyük itiş teorisine göre gelirler yükseltilecek tasarruflar arttırılmalıdır. Bu sayede girişimci içinde şartlar sağlanmış olacaktır. Ancak sektörler arası kalkınma ile de yatırım fırsatı sağlanacaktır.(Erbay,2013:9)

Bu kalkınma modeli için diğer önemli bir isim de Ragnar Nurkse’dir. Gelişimini tam olarak tamamlamayan ülkelerde birey başına düşen gelirin düşük olması nedeniyle, gelir düzeyi düşük olduğu için tasarrufun da düşük olduğu, tasarrufun düşük olmasıyla yatırımların da yapılamayacağını bundan dolayı geliri seviyesinde yer alan verimliliğin düşük seviyelerde kalacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu devletlerde sermaye birikiminin az olması düşük nitelikli eğitim seviyesi ile refahın ve verimliliğin düşük seviyelerde gerçekleşmesine neden olur (Nurkse, 1964: 10).

İnsanların gelir seviyesinin düşük oluşu, işsizliğin yüksek oluşu tüketim oranlarının fazla oluşuyla ülke yine meşhur yoksulluk tuzağına yani diğer adıyla kısır döngüye maruz kalmaktadır. Olayı bir ülke fakir olduğu için fakirdir şeklinde Nurkse açıklamıştır.

Nurkse bu kısır döngüden kurtulabilmek için az gelişmiş ülkelerin daha fazla sermaye birikimi yapması gerektiğini ifade etmektedir (Erbay, 2013: 10).

Dengeli kalkınma bir diğer önemli teorisyeni Chenery; piyasa ve kaynak dağılımı arasındaki ilişkiyi analiz etmiş, gelişimini tamamlamayan devletlerde ise bu ilişkinin arzu edilen seviyede olamayacağını belirtmiştir. Gelir – kaynak ilişkisinde durum tam istihdamın altında alım ve satımların dışa bağlı olarak sınırlı oluşunu ortama bağlı kalarak ve üretim faktörlerindeki yapısal problemlerden dolayı zorlaşacağını göstermektedir. Piyasada dengesizliklerin hüküm sürdüğü bir alanda üretim faktörlerinin piyasa fiyatları, sosyal maliyetleri yansıtmamaktadır. Girişimci piyasadaki kar maksimizasyonunu gerçekleştirirken sağladığı özel ve sosyal kar arasında fark görmemektedir. Fark ne kadar yüksek olursa etkin kaynak dağılımından o kadar uzaklaşmış olur. Dolayısıyla birtakım planlamalarla piyasaya müdahale etmek gereklidir (Chenery H., 1965).

2.1.3.2. Dengesiz Kalkınmaya Yönelik Yaklaşımlar

Dengeli kalkınma modeline tepki olarak doğsa da birkaç konu dışında dengeli kalkınma ile aynı görüşü savunmaktadır. Dengesiz kalkınmanın temel aldığı düşünce gelişimini tamamlamayan ülkelerin ekonomilerinin kalkınmasında durgunluk mevcut değildir. Ara ara meydana gelen konjonktürler, iktisadi şoklar ve kıpırdamalar hareketli bir yapıda varlığını sürdürmektedir. Tüm piyasaların aynı anda kalkınmaya çalışması ya da aynı anda yatırımlarını arttırmaya çalışması dengeli kalkınma sürecini durgunlaştırır ve gelişimindeki hızı yavaşlatır. Başka yönden az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde arz ve talebin kesiştiği alanın kısıtlı olması, söz konusu dengeli kalkınma modeli ile uyuşmamaktadır. Mesela, sanayide tamamlanması gereken durumlara mutlak bir şekilde uyum gösterilmesi, etkin ölçeğin seviyesine ulaşamamakta, dolayısıyla kaynakların israfına neden olmaktadır (Gürkan, 1979: 248)

Dengeli kalkınmada olan durgunlaştırmayı gidermek için meydana gelen dengesiz kalkınmada; iktisadi alanın belli başlı birimlerine öncelik verilmesi, yatırımlarında bu birimlere geçişinin sağlanması önemlidir.

Dengesiz kalkınma teorisinin temelinde hâkim olan bu sav gelişimini tamamlamayan ekonomilerde sermayenin yetersiz oluşudur. Düşünceyi savunanlara göre yetersiz sermayenin eşit dağılımı ile verimin de yetersiz olmasına neden olacaktır. Bunun önüne geçebilmek için yatırımların ekonomide kalkınmayı sağlayacak sektörlerle kaydırılması ile gerçekleşecektir. Ama her sektör bunu sağlayabilecek fonksiyonda değildir. Bunun tespiti ancak sektörlerin

ileri-geri katsayılarına bakılarak gerçekleştirilir. Katsayısı en yüksek olan en öncelikli olmalıdır. İleri-geri katsayısının hesaplanmasındaki amaç üretim artışlarının üzerindeki etkisi ile aynı anlamı taşımaktadır. Bu modelin teorisyeni A.O. Hirschman'dır. Hirschman için modelin kapsamı sosyal sistem ve iktisadi süreç arasındaki ilişkiyle bağlantılıdır. Ona göre, gelişimini tamamlamış ekonomiler dengeli kalkınma modelinin öncülerinin ileri sürdüğü gibi bütün sektörlerin aynı anda bir kalkınma gerçekleştirilmesi ne sermaye miktarına ne de arz ve talep yönüyle piyasa genişliğine sahiplerdir (Yavillioğlu, 2002: 58).

Hirschman'nın görüşüne göre gelişimini tamamlamayan ülkelerde kalkınmanın mümkün olmayacağını aksi takdirde çok fazla kaynaklara sahip olması ülkenin aynı zamanda gelişmiş ülke olması gerektiğini belirtmektedir. Hirschman modeline göre kalkınma süreci birçok dengesizliğin olduğu dinamik bir süreç olarak ele alınmıştır.

Hirschman'ın görüşüne göre tüm sektörler eş zamanlı olarak yatırım yapılmasını sağlamak, sermaye birikimi ve müteşebbis miktarının yeteri düzeyde olması hususuyla ilgilidir. Söz konusu vaziyet gelişimini tamamlamayan ülkeler için geçerli değildir. Bu sebeple var olan olanaklar sektörün geliştirilmesi ile etkin seviyeye ulaştırılır. Hirschman'ın görüşüne göre hangi sektöre öncelik verilmesi gerektiği “önsel ve gerisel bağlılık” olarak farkı giderme gücüne bakılarak karar verilmesi gerektiğini savunmuştur. Bir birimin diğer birimlere satışını yaptığı ara malların toplam talebe olan oranı önsel bağlılıktır. Ancak bir birimin başka birimlerden aldığı ara malların toplamının toplam talebe olan oranı ise gerisel bağlılık olarak adlandırılır. Hirschman'a göre sektörlerde bağlılık katsayısı en yüksek olan sektöre öncelik verilmelidir. Örnek olarak da demir-çelik üretiminin ara malları gibi (Erbay ve Özden, 2013: 12).

Dengesiz kalkınma modelinin diğer önemli bir ismi Paul Streeten'dir. Paul Streeten'e göre başta tüketim sonra üretim açısından dengesiz kalkınma olayını ayrıca olayın iktisadi kalkınma için önemini vurgulamaktadır. Streeten'in elde ettiği neticelere göre ekonomik kalkınmanın hangi yönde etkisi olduğunu analiz etmiştir. Streeten'e göre dengesizlik durumu statik ve dinamik olarak ikiye ayrılır. Statik denilince belli gereksinimler ve çağa uygun teknoloji karşısında bölünmezlik durumunu ifade eder. Dinamik etken ise yeni gereksinimlerin oluşmasını karşılayacak dikkati açık tutan kuvvetlerle yeni etkinlik ve teknolojinin gelişimiyle yeniliklere yön verecek olan sebep ve unsurlarla alakalı bunlara anlam veren terimdir (Streeten, 1966: 174).

2.1.3.3.Kalkınmaya Yönelik Diğer Yaklaşımlar

Kalkınmayı ilgilendiren yaklaşımları sadece dengeli kalkınma modeli ve dengesiz kalkınma modeli olarak ayırmak yeterli değildir. Toplumsal yapıyı inceleyen birçok yaklaşım mevcuttur.

2.1.3.3.1. Rostow Modeli

Rostow'un yaklaşımına göre dünyadaki tüm toplumların gelişme aşamasında birbiriyle alakası olmayan özellikleri 5 aşamadan oluşmuştur (Berber, 2011: 262)

1. Geleneksel Toplum Safhası:

Ekonomik etkinlik tarımdır. Toplumun büyük bir kesimi tarım sektöründe çalışmaktadır. Teknolojik ya da kültürel olanaklar sınırlıdır. Siyasi kuvvet merkezileşmemiştir. Topluma egemen olan sınıf toprak olarak en büyük hisseye sahip olan kesimdir. Bu dönemde yatırımlar çok az olduğu için ülke genelinde durgunluk hali mevcuttur (Gönel, 2010: 55).

Üretimin sınırlı oluşu, toplumda statik yapının varlığı verim ya da üretim artışı anlamını taşımaz. Tam tersi ekilip biçilen tarlalar genişleyebilir ya da teknolojik etkinlikler yoğunlaşabilir. Aynı zamanda tarımda ve sanayide yeni buluşlar ortaya konabilir. Kısaca bu toplumun ortak özelliği birey başına sahip olunan gelirin belirli bir kısma kadar artırılması durumudur. Kısacası bir üst çizgisinin var oluşudur (Berber, 2011: 263)

2. Geçiş Safhası:

Rostow'a göre bu aşama geçiş aşamasıdır. Bu aşama için önemli ekonomik kıstaslardan biri, büyümenin devamlılığının sağlanması için milli gelirin en az %10'nun yatırımlara ayrılmasıdır. Yatırımların yapılması gereken önemli alanlar ulaştırma ve altyapı hizmetlerinin oluşması için lazım olan sabit sermaye yatırımlarıdır (Gönel, 2010: 55) Aşamada önemli görülen değişimler şunlardır (İlkin, 1988: 63):

- Tarımın önemini yitirmesi
- Sanayinin gelişmesi
- Tarım ve sanayide verimliliğin artıyor olması
- Altyapının gerçekleştirilmesi için çalışmalar yapılması
- Doğum oranında düşüşler olmaya başlaması
- Sosyal, siyasi ve iktisadi yapının genişlemeye başlaması
- Toplumda modern bilimi uygulayacak yeri sınıfların ortaya çıkması

Hazırlık aşamasında geleneksel anlayış ve modern anlayış birlikte hüküm sürmektedir.

3. Kalkış Safhası:

Modern toplum için en önemli aşamadır. Bu aşama gelişme karşısında oluşan engellerin ve gelişmeye karşı takınılan tavırların yok olduğu evredir. Ekonomik gelişmeyi gerçekleştiren güçler bu aşamada oluşur ve toplumda söz sahibi olur. Yine bu aşamada modern kesim gelişerek ekonominin bütününde etkisini gösterir (Erbay ve Özden, 2013: 15).

Gelişmenin başlangıcı kalkış aşamasıdır. Milli gelirin % 10'u yatırım ve tasarrufun gelişimi olarak ele alınır. Toplum bu aşamada değişimi içselleştirmektedir. Büyüme kabullenmekte ve sonraki yıllar içinde gelişmişliğin temelini almaktadır. Kalkış döneminde sürekli gelişmenin önünde engel oluşturan etmenler tamamen yıkılır (Kaynak, 2011: 79).

Rostow, kalkış aşamasının 20 yıl süreceğini sonrasında da olgunlaşma evresine geçiş yapılacağını savunmuştur. Çağa uygun düzenlemeler toplumdaki insanların tamamına etki etmekte ve kuvvetli bir iktisadi yapı aracılığıyla ülkenin büyüme aşaması tamamlamaktadır. Bu aşamadaki en önemli özellik öncü sektörlerin sayısında yaşanan artış ve yine yüksek üretim artışının diğer sektörlerle yapılmasıdır (Öztürk, 2005: 83).

4.Olgunluk:

Uzun bir dönemi kapsar. Bu aşamada var olan yapıda ilerleme olur, değişiklikler yasanın yeniliklerde tüm sektörler dağılır. Aşamanın en önemli özelliği ise modernleşme ve teknolojinin tüm iktisadi alana yayılmasıdır. Bu aşamada sektörel kesimde yaşanan gelişmeler önemli bir yer tutmaktadır. Modern sektörler yapacakları hamleler ile öncü sektörlerin ikamesi konumunu alırlar. Kalkış aşamasında gelişme gösteren demir olgunlaşma aşamasında yerini çelik üretimine bırakmıştır (Berber, 2011: 361).

5.Kitle Tüketim Çağı:

Bu aşamada toplumsal refah artışı sağlanır. Bu aşamada da toplumsal değişiklikler vardır. Üretim yerine tüketim, arz yerine talep ya da refah maksimizasyonunu temel alır.

En önemli üretim dayanıklı tüketim mallarına yönelik oluşur. Kentte yaşanan insan sayısı artarken tarımda çalışan kişi sayısı azalır. Yine bu aşamada bir diğer önemli husus ülkenin askeri ve politika gibi alanlarda üstünlük sağlaması için daha fazla kaynak harcamasıdır (Erbay ve Özden, 2013: 15).

2.1.3.3.2.Gerschenkron Modeli

Bu yaklaşım gelişimini tamamlamayan ülkelerin analiz etmek için kullanılmaktadır. Kronolojik olarak iktisadi geri kalmışlığı Büyük Britanya, Almanya ve Rusya gibi Avrupa ülkeleri arasındaki karşılaştırmalarla gerçekleştirirler.

Gelişimini tamamlamayan ülkelerin geç kalmalarındaki en temel özellik öncü ülkelerin yapılanmalarının farklı oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu modelin özelliğinde bir öncü ülke bir de gelişmemiş ülke olmak üzere iki yapı söz konusudur. Öncü ülkelerin özellik olarak sahip olduğu yetkinlikler gerek teknolojik imkânları gerek toplumsal yapısı gerekse kurumsal işleyişleri bakımından diğer ülkelere oranla daha ileridedir. Bu özellikleri ile diğer ülkelere örnek olurken aynı zamanda ulaşılmak istenen model ya da örnek olarak ele alınırlar. Bu ülkelerin gelişimini tamamlamayan ülkeler örnek olması bakımından birtakım görevler

üstlenmektedirler. Gelişmiş ülkeler gelişimini tamamlamayan ülkelere birtakım avantajlar sağlar. Öncelikle gelişimini tamamlamayan ülkeler bu işe gelişmiş ülkelerin kullandıkları teknoloji ve sanayiye kendi ülkelerinde kullanmakla başlayabilirler. Gelişmemiş ülkelerde görülen okuryazar oranlarındaki azlık, kurumdaki yapının başarısızlığı, verimlilikte görülen olumlu olmayan olaylar ve teknolojinin eksikliği, gelişimini tamamlayan ülkelerin desteği ile atlatılabilir. Gelişimini tamamlayan ülkelerin gelişimini tamamlamayan ülkelere yapacağı teknik alanındaki yardım, emeğin nitelikli bölümü ayrıca sermaye mallarının akışının devamında önemli rolleri vardır (Kaynak, 2003: 38).

Gerschankron'ın görüşüne göre yapılanmanın önemli koşullarını yerine getirme, sanayileşmenin öncesinde ya da sonrasında değil sanayileşme ile aynı anda yani eşzamanlı olarak gerçekleşmelidir. Fakat bilinmesi gereken şey süreç kendiliğinden ortaya çıkmaz. Ülkenin ekonomik yapısında geri kalmışlık ne kadar yüksek ise sanayileşmenin tarım kesiminde de yatırım daha cüzi miktarlarda yapılacak hatta hükümetin müdahalesi bile gerekli olacaktır. Tarım sektörünün bu ülkeler için arazilerin alanı dışına sağlayacağı fayda daha az olacağı için ülke sahip olduğu kısıtlı kaynakları tarım sektörüne yönlendirmemelidir (Erbay ve Özden, 2013: 17).

2.1.3.3. Lewis'in Sınırsız Emek Arzı

Önemli kalkınma yaklaşımlarından birisi de Lewis'in sınırsız emek arzı yaklaşımıdır. Bu kuramda düalist yapı söz konusudur. Bu düalist yapının içeriği modern değişim sektörü ve geçimlik sektörden oluşmaktadır. Bu yapıda modern sektör kapitalist olarak ele alınır. Geçimlik sektör ise kapitalist olmayan yani öbürünün dominant kuvvetine mecbur kalmıştır (Kaynak, 2011: 213).

Kuramın sahip olduğu görüşe göre çağa uygun olan modern yapının hem üretim hem verimlilik mevzusunda daha yüksek kuvvete hâkim olduğu bilinmektedir. Yıllardır süre gelen yapının ise atıl kapasiteye gereksinimi olduğu dolayısıyla kalkınmanın geleneksel yapıdan modern yapıya geçiş olduğunu söylemektedir. Tüm bunların yanı sıra Lewis'e göre, emek arzının tarım alanında sınırının olmaması durumuna karşı son birim verimliliğin az olduğunu belirtir. Dolayısıyla tarımdaki toplam üretimi düşürmeden emeğin bir kısmı kapitalist düzene doğru geçiş yapar. Yıllardır süre gelen yapıda verimliliğin az oluşu, ücretlerin yüksek olmamasıyla sonuçlanırken sınırı olmayan emeğin ise verimliliği çok olan modern yapıya kaydırılmasına neden olur. Sonuç olarak sınırsız emek arzı yıllardır süre gelen birimlerde maliyeti düşük olan emeğin çağa uygun birimler vasıtasıyla içine alarak oluşmaktadır (Erbay ve Özden, 2013: 17).

2.1.3.3.4. Bağımlılık Okulu

Bağımlılık okulu, Latin Amerika’da oluşmuştur. Yapısalcı ve Marksist düşüncenin etkisindedir. Düşüncenin temelinde, var olan gücün hem mal hem de faktör piyasalarında eşit olmayan şekilde dağıldığını ve aynı zamanda kaynakların küresel platformda bağımlı ülkelerden egemen ülkelere doğru kaydırılması şeklinde açıklamıştır. Bu okulda üç düşünce akımı hâkimdir. Birincisi, Neo-Sömürgeci bağımlılık okuludur. Okulun temsilcileri üçüncü dünya geri kalmışlığının varlığını ve devamını, zengin-fakir ülke ilişkilerine bağlı eşit olmayan uluslararası kapitalist platforma dayandırmaktadır. İkinci model ise Yanlış Paradigma Modelidir. Bu okulun temeli ise üçüncü dünyanın geri kalmışlığını, gelişmiş ülke yardım birimlerinin çokuluslu örgütlerin bilgisi olmayan uzmanların görüşüyle verdiği tavsiyeleri kapsar. Üçüncü model Düalist Kalkınma Tezi’dir. Bu okulun düşüncesinde zengin ve fakir ülkelerde zengin ve fakir insanlar arasında çeşitli düzeylerde yükselen farklılıkların devamlılığını konu alır (Yavillioğlu, 2002: 62).

Bağımlılık okulunun en belirgin özelliği gelişimini tamamlamayan ve tamamlayan ülkeler arasındaki ilişki üzerinde durup bunu bir bağımlılık ilişkisi olarak değerlendirmeleridir. Zengin olmayan ülkelerde sosyoekonomik başarının oluşmaması durumunda ülkelerin sömürüye açık hala gelişim potansiyellerinin artışı kuramdaki önemli bir gündemdir (Öztürk, 2005: 85).

2.1.3.4. Kalkınma ile İlgili Yeni Yaklaşımlar

Geleneksel kalkınma sistemindeki değişime sebep en büyük etken var olan sistemin değişmesidir. Zamanla bilim alanında kendini gösteren değişimler hayatın her bölümünde farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Bu bölümlerden biri fiziktir. Ünlü fizik insanı Niels Bohr liderliğinde ortaya çıkan “Quantum Kuramı” nedensellik bağını ve pozitivizmi yok saymıştır. Bu kurama göre subje-obje ayırımı ortadan kalkmış, atom parçacıkları arasındaki etkinin nedensellik olarak değil tamamen tesadüf oluşuyla ilgili olduğu varsayılmıştır. Einstein’in görüşü doğrultusunda evrenin tanımı görecelilik kuramına bağlaması ile aynı zamanda her soru için tek doğru yanıtın baz alınması sistemini önemli düzeyde yok saymıştır (Şaylan, 2002: 184-185).

Mevcut kuramda yaşanan değişimlerle beraber geleneksel kalkınma sisteminin değişiminde birçok faktör etkili olmuştur. İkinci dünya savaşının sonlarına doğru kişi başına düşen gelir ve kalkınma eş tutulmuştur. Sosyal refahın artmasına yönelik gerçekleşen büyüme paylarının herhangi bir etkisinin olmadığı anlaşılınca geleneksel kalkınma sürecinin sınırına gelinmiş oldu. Bu olaylarla birlikte daha önce üzerinde durulmayan işsizlik, yoksulluk gibi

konular önemli hale gelmiştir (Mıhçı, 1996: 75). Dolayısıyla kalkınma adına hem toplumsal hem de insani yönler ile ilgili çalışmalara başlanmıştır.

Sosyal refahı artırma konusunda büyüme oranlarının başarılı olmayışı yine kapitalizmin meta üretim aygıtı gelişimini tamamlayan ülkeleri kapsayan ayrıca hayat merkezi olarak dünyayı riske uğratan gelişmesi, gelişimini tamamlamayan ülkeleri de risk kapsamına dâhil etmiştir. Çevrenin tahrip oluşuyla toplumun kültürel ve toplumsal erozyonu başlamıştır. Metayı merkez alan gelişmeler zamanla eleştirilmeye başlanmıştır. Eleştirilerin sonucu olarak “insan merkezli” kavramlar ortaya çıkmıştır (Ercan, 2003: 189-190).

Dönemin diğer dikkat çeken yönü ekonomik büyümenin belirleyicileri olarak farklılıklar dikkat çekmektedir. Klasiklere göre toprak, emek ve sermaye olarak belirlenirken Neo-klasiklere göre ise birçok sav ve insan sermayesi ön plana çıkmaktadır.

Marshall’a göre doğanın azalan verimlere, insanın ise artan verimler kanununa sahip olması yine Clark’ın görüşüne göre bilgi için azalan verimler kanunun uygun oluşu gibi durumlar insan sermayesini ön plana çıkarmıştır. İnsan sermayesi kavram olarak içsel büyümenin özünü oluşturmaktadır. İçsel büyüme kendisinden önce var olan büyüme modellerinde hiç ele alınmayan bilgi, insan sermayesi ve teknoloji gibi kavramları içselleştiren bir büyüme modelidir (Parasız, 2005: 288).

Son olarak iktisatçıların ele aldığı fiziki sermaye, insan sermayesi, bilgi sermayesi dışında değindiği bir diğer kavram sosyal sermaye kavramıdır. İşbirliği, güven, uzlaşma, eşgüdüm gibi kavramlar sosyal sermaye olarak ifade edilir (Parasız, 2005: 289).

Kalkınmayı önemli kılan en önemli düşünür Putnam’dır. Putnam için sosyal sermaye; sosyo-iktisadi etkinlikleri diğer sermaye türleri ile destekleyen, farklı olarak da ölçümü daha güç bir sermaye türüdür. Sosyal sermaye olarak insanların asosyal olmayışı yine insanlar arasında güven oluşu doğrusal bir ilişkinin sonucudur (Putnam, 1993: 171).

Geleneksel kalkınma kuramlarını kapsamayan yeni kalkınma kuramları sosyal sermaye, insan sermayesi gibi değişkenleri kapsar. Bu çerçevede temel ihtiyaçlar yaklaşımı, insani kalkınma gibi yaklaşımlar yer alır.

2.1.3.4.1. Neo-Klasik Kalkınma Paradigması

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra devletin ekonomiye müdahalesi olağandı. Gelişimini tamamlayan ülkelerde Keynesyen görüşün etkisi ile iktisadi politikalar kamu harcamalarının sınırını genişletmiş, gelişimini tamamlamayan ülkelerde ise kalkınma yaklaşımlarının varlığı ile devletin müdahalesini onaylamıştır (Kazgan, 2002: 94). İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana iktisadi sürece egemen Keynes Teorisi gelişimini tamamlamayan ülkeler için devletin

müdahaleci anlayışını, ithal ikameyi, sanayileşmeyi ve öteki koruma politikalarını benimsemiştir.

İktisadi politikalar 1970’lerde istikrarsızlık gösterince kalkınma ekonomik güç kaybedince Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası liderliğinde Neo-Klasik iktisat güçlü olmaya kalkınmanın merkezi olan sanayileşme ve büyüme önemini yitirmeye başlamıştır. Theofanides gibi temsilciler ise gelişimini tamamlamayan ülkelerin ve bölgelerin problemlerini farklı bir tarzda incelendiğini aynı zamanda bu durumun kalkınma ekonomisinin başkalaşımı olduğunu belirtmişlerdir (Kaynak, 2003: 20).

Neo-Klasik yaklaşım önceki kalkınma yaklaşımlarının aksine müdahaleci ve planlamaya dayalı korumacılık rejimi reddetmişler, ikame olarak dış ilişkiler serbestisi politikasını baz alan ve serbest piyasa ekonomisi dış ticaret rejimini sağlayan bir politikayı önermişlerdir. Örnek çalışmalar olarak 1970’lerde yer alan Little, Scitovsky, Scott’ın çalışmaları gelişme teorisi için ilk eleştirilerdir. Gelişimini tamamlamayan ülkeleri de kapsayan ve özellikle devlet müdahalesini eleştiren çalışma örnekleri Bela Bolossa (1971) ve Anne O. Kruger (1974). Bu teorinin akademik platformda kabul edilmesi için bu şartlar gereklidir (Hiç, 2004: 15-20):

Oluşturulan ilk gelişme teorileri matematiği temel almazken neo-klasik kalkınma modeli matematiği temel alır.

- 1970’lerde yaşanan petrol krizi ile küresel olarak etkilenen tüm ülkelerde yaşanan, maliyet enflasyonu ve işsizliğin birlikte oluşturduğu duruma ikinci dünya savaşına kadar uygulama alanı bulan Keynesyen politikaların ekonomiye çare bulamaması.
- Bu dönemde başa gelen iktidarların İngiltere’nin Thatcher (1979), ABD’nin Reagan (1980) ve Almanya’nın Kohl (1982) gibi temsilcilerinin başa gelmesi.
- İhracata dayalı strateji izleyen Singapur, Tayvan, Kore ve Hong-Kong gibi ulusların yabancı sermayeyi kabul etmeleri neticesinde büyüme oranları yüksek ayrıca gelirin artışı sağlamaları ile gelişimini tamamlamaya çalışan sanayileşmiş olan ülkeler olmaları dolayısıyla model olmuşlardır.
- Kapitalizm kendini krizin olduğu ortamlarda göstermeye başlayınca küreselleşmeyle beraber sermaye için yeni pazar arayışları başlamış, devlet müdahalesini öngören az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin önünde arayış engeli oluşturmuştur. Bu küreselleşme sonucunda gelişimini tamamlamayan ülkelerin sanayileşme stratejileri de değişiklik göstermiştir.

Model hızlı iktisadi büyüme, teknolojiyi destekleyen dönüşümler ve ayrıntılı sosyoekonomik enformasyonlar şeklinde büyük amaçları sergileyebilmek için devlet müdahalesinin değişik şekillerine gereksinim duyduğu modellerin akademik ve kalkınma politikası üreten alanlardaki gerekliliği 1970'lere gelindiğinde etkisini yitirmeye başladı. Ayrıca dünyadaki iktisadi politik sistemin merkezinde ve civarında 1945'ten süre gelen ulusal kalkınmışlık olgusunun devam edilemez olduğunun platformdaki gerçek gelişmeler ve kriz dinamikleriyle meydana gelmesi bu söylemlere güç kattı. Öncelikle dolara bağlı sabit kur sisteminin çökmesiyle meydana gelen küresel finansal kriz ABD'nin maddi yönden güç kaybetmesi ve ABD yönetiminin her zaman olduğu gibi vatandaşlarına sağladığı transfer yardımları ve kredilerinde geniş düşüş olacağı anlamını taşımaktadır. (Ünay, 2009: 93).

OPEC ülkelerinin hazinesinde bulunan kredi kaynaklarından yararlanmaya çalışan gelişimini tamamlamaya çalışan ülkeler siyasetin karamsar küresel şartlarına binaen milli kalkınma projelerini sürekli olarak sürdürme çabaları küresel borç kriziyle beraber doğal olarak sonlandı. Dolayısıyla halkın gözünde siyasi çıkarlarını korumak ve devam ettirebilmek için küresel finansal sermaye kesimleri aracılığıyla sürekli olmayan belirsiz düzene umut bağlayarak kalkınmacı projelerini devam ettirebilmek için popüler siyasi ülkelerini peşlerinden götüren kargaşa korumacı ya da müdahaleci politika modelin temsilcisi olarak kabul edilen bürokratik kadrolar aracılığıyla yerelde sanayi alanında yer alan asillerin hâkim oldukları yapıyı derinden sarstı (Ünay, 2009: 94).

Ek olarak 1970'lerin sonu ve 1980'nin başını içeren zamanlarda neoliberal modelin toplumsal bilimlerde bilhassa siyaset bilimleri, ekonomi, uluslararası iktisat gibi kalkınmanın çalışmalarını kapsayan şahsıcılık, piyasa serbestisi ile devletin küçültmeye gitmesi şeklindeki konular hakkında dominant bir durum şeklini göstermeye başladı. Neokeynesyen modeli ortadan kaldırmak için Amerikan yönetimi ile uluslararası iktisadi kurumların teşviğine hakim olan neoliberal "karşı devrim" yalnız ithal ikameci sanayileşme veya ekonomik sınırlamalara bağlı tekniklere karşı olmakla yetinmeyip devletin sahip olduğu donanımının yasal ve fiziki temelini yapılandırma haricinde sosyoekonomik süreçlerin dışında kalacağı siyasi olmayan bir kalkınma tabakası oluşturma gayesine odaklanmıştı (Colclough ve Manor, 2000).

Neo-Liberal Kalkınmanın stratejileri ise (Ercan, 2003: 119);

- Devlet müdahalesi ile girişimciliği sınırlı olmalı ve olan girişimler de özelleştirmeli.
- Mal ve hizmetler için hareketlerin serbestisi ilkesi benimsenmeli.
- Kalkınma modeli ihracatı temel almalı.
- Toplumsal faaliyet yerine bireysel faaliyetler benimsenmeli.

1970'lerde yaşanan kriz neticesinde 1980'lerde yoksulluğun baş göstermesi ve gelir bölüşümünün değerini kaybetmesi sonucunda iktisadi büyümenin sağlanması için piyasanın sahip olduğu mekanizmanın yeniden canlandırılması çalışmaları başlamıştır (Wolfensohn, 2004: 3). 1990'lara gelindiğinde kalkınmayı kapsayan programlardan çıkarılan dersler iktisadi, siyasi ve toplumsal alandaki inovasyonlar sürdürülebilir kalkınma alanında daha pratik bir dönüşümü konu almıştır.

2.1.3.4.2. Washington Uzlaşması

İMF'nin eski yöneticilerinden olan John Williamson tarafından Washington Uzlaşması kavramı ilk defa kullanılmıştır. Merkezi Washington'da bulunan IMF, DB ve Maliye Bakanlığında oluşan bu üç kurumun ekonomistlerini bir araya getirerek uzlaşmalar sonucunda bu Dünya Bankası ve IMF'nin öncülüğünde iktisadi doktrinlerde yapısal uyum kurallarının önemi vurgulanmıştır. Borç krizinde olan Latin Amerika'da yapısal uyum programlarından erken sonuç alınca paradigma yükseliş göstermiş fakat Asya ve Arjantin'de oluşan krizde IMF aracılığıyla uygun görülen bu ülkelerin uyum politikaları kredisini düşürmüştür (Hayami, 2005: 295).

On madde halinde Washington Uzlaşmasının reçetesinde şunlar yer almaktadır (Hayami, 2005: 296):

- Bütçe açığının azaltılması
- Ekonomik getirisi az olan kamu harcamalarındaki kaynakların iyileştirici etkisi daha yüksek ve ekonomik getirisi daha yüksek olan kaynaklara transfer edilmesi
- Marjinal vergi oranlarının aşağı çekilmesiyle aynı anda vergi tabanlarının genişletilmesine dayalı vergi reformu
- Faiz oranlarının piyasada oluşması
- Döviz kurlarının rekabetçi bir düzeyde oluşması
- Ticaret alanında miktar kısıtlaması ikamesi olarak gir gide düşen oranlarda tarifelere geçiş sağlanması
- Dolaylı olmayan yabancı yatırımlardaki sınırlamaların kaldırılması
- Kamu yatırımlarının özelleşmesi
- Piyasaya yeni girişleri söz konusu olacak firmaların ve rekabet sağlayan organizasyonların kaldırılması
- İyelik hakların güvence altına alınması

1990'larda oluşan Washington Uzlaşması fiyat istikrarını sağlamada iyi olsa da büyüme konusunda istenilen başarıyı sağlayamamıştır. Uzlaşmanın başarısızlığı özellikle enformasyon

ve işlem maliyeti olarak iktisat teorisinde yerini almıştır. Bu uzlaşmada piyasa başarısızlıklarının ve kurumların önemli bir rolü bulunmamaktadır (Parasız, 2005: 286).

2.1.3.4.3. Post Washington Uzlaşması

Eleştirilerin hedefi olan Washington Uzlaşması, Latin Amerika ülkelerinde beklenen büyümenin gerçekleşmemesi, finans piyasalarındaki düzensizlik, Doğu Asya ülkelerinde 1990'lı yıllarda yaşanan krizlerle yapısal uyum politikalarının yoksulluğu azaltmadaki başarısızlıkları sayılabilir (Hayami, 2005: 296).

Doğu Asya'nın sonraki dönemlerinde yer alan çalışmaları ülkedeki Neo-Liberal politikanın uygulanması ile başarı konusundaki tezleri sorgulanmaya başlanmış ve sonuç olarak ülkedeki tecrübelerin daha karmaşık bir yapıda olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Neo-Liberal politikalar uygulayan ülkelerin dışında uygulamayan ülkelerin daha başarılı olduğu ifade edilmiştir (Öniş, 2004: 9).

Washington işbirliğine yönelik en önemli eleştiri eski Dünya Bankası baş ekonomisti ve aynı zamanda başkan yardımcısı olan Joseph Stiglitz aracılığıyla duyulmuştur. Onun görüşüne göre iktisadi istikrar liberalleşme uygulamasını performans olarak yeterli saymaktadır. Ekonomik istikrar ve bütçe dengesi vurgulanmaktadır (Falck, 2005: 170).

Stiglitz büyüme için ekonominin ve şirketlerin belli bir düzeyde kontrol edilmesini öngörmüştür. Tabloda iki görüşün temel farklılıkları gösterilmiştir.

Tablo 1. Washington ve Post- Washington Uzlaşması

Washington Uzlaşması	Post Washington Uzlaşması
<u>Hedefler:</u> *İktisadi büyüme	<u>Hedefler:</u> *Hayat standartlarının artması.(eğitim, sağlık gibi) *Sürdürülebilir Kalkınma(doğal kaynakların korunması, Sağlıklı çevre) *Adaetli Kalkınma *Demokratik Kalkınma
<u>Araçlar:</u> *Makroekonomik istikrar *Liberal Politikalar *Özelleştirme	<u>Araçlar:</u> *Finansal Düzenleme *Rekabetçi Politikalar *İnsan Sermayesine Yatırım *Teknoloji Transferi

Kaynak. Stiglitz,1998

Stiglitz'in Post Washington uzlaşması için öngördüğü düşünce otomatik olarak oluşmadığı yani politik sosyal davranışlarla yapılabilecek bir yapılanmada olduğunu söyler. Uzlaşmaya göre uzun vadede eşitlik, demokrasi ve sürdürülebilirlik söz konusudur. Stiglitz mali işlemlerin yer aldığı piyasalarda asimetrik bilgi ve rekabeti konu almayan firma davranışları sebebiyle yeterli olmayan rekabet piyasalarının oluştuğuna dikkat çekmektedir. Bu şekildeki engelleri kapsayan piyasalar durumunda da sıcak parayı durduracak milli sermaye organizasyonlarına başvurabileceklerdir (Üşür, 2001: 131). Washington uzlaşmasında hedefler iktisadi büyüme, özelleştirme ve liberal politikalarından oluşmaktadır. Ancak Post Washington sözleşmelerinde iktisadi büyümeyle birlikte kişiyi ayrıca da toplumu kapsayan hedefler yer alır.

2.1.3.4.4. Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı

1970'lerde Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından ortaya atılmıştır. Devlet Başkanı Robert McNamara tarafından sık sık kullanılmıştır. 1970'lerde yapılan kısa çalışmalarla kalkınma programları arasında büyük bir yer edinmiş fakat gelişmekte olan ülkeler tarafından tam olarak benimsenmemiştir. 1980'lerde borç krizlerini ve politik değişimleri kapsayan ülkelerde yoksullukla ilgili politikalar bırakılmış fakat akademik seviyede çalışmalar yapılmaya devam edilmiştir (Stewart, 2005: 17).

1970'lerde yoksulluk kabul edilemeyecek düzeye erişmiştir. Akademik seviyede yapılan çalışmalar ise Birleşmiş Milletler de yoksulluk, gelir dağılımı gibi konulara yoğunlaşmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü ve DB tarafından ortaya konan bu yaklaşım 1974'de DB tarafından hazırlanan yoksulluk kavramı "Büyümeyle Birlikte Yeniden Bölüşüm" adlı belgede konu edilmiştir. Aynı zamanda yoksulluğun mutlak ve göreceli olan kavramları üzerinde durulmuştur. Yoksulluğun giderilmesi için politikalar oluşturulmuştur (Han ve Kaya, 2004: 229).

Yaklaşımın öncülerinden D.Seers, eserinde milli gelir kalkınma için uygundur fakat yeni olmayan bir gösterge birimi olduğunu söylemiştir. Kişinin kendi kapasitesini gerçekleştirme amacındaki uluslararası düzey nedir? Sorusuna Seers başlangıçta beslenme, giyinme gibi cevaplar vermiştir. DB'nin oluşturduğu Temel İhtiyaçlar 2 faktör aracılığıyla oluşturulmaktadır (Han ve Kaya, 2004: 229):

- Bireyin üretmesine imkân tanıyan beslenme, konut gibi ihtiyaçlar.
- Temel ihtiyaçlar kapsamında kabul gören sağlık, içme gibi ihtiyaçların karşılanması. Temel ihtiyaçlar az gelişmişliğe sebep olarak altyapı yetersizliği, kötü yönetim ve siyasal istikrarsızlık gibi konular üzerinde durmaktadır (Öztürk, 2005: 143). Temel ihtiyaçların baz aldığı kıstaslar şunlardır:

Tablo 2. Temel İhtiyaçlar ve Kriterleri

Temel ihtiyaçlar	Göstergeler
Sağlık	*Yaşam Oranı
Eğitim	*Okur Yazar Oranı *ilk Öğretim Okullaşma Oranı
Gıda	*Kişi Başına Alınan Kalori
Temiz Su	*Temiz Su Kullanan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı
Sağlık	*Bebek Ölüm Oranı *Nüfus içinde Sağlık Hizmetleri faydalanma Oranı
Barınak	*Gösterge Yok

Kaynak: Hicks and Streeten,1979:578

Tabloda görüldüğü gibi büyümenin adil bir biçimde gösterildiği göstergelerde temel ihtiyaçlar; sağlık, eğitim, gıda, temiz su, sağlık ve barınak şeklinde tespit edilmiştir. Bu yaklaşımda temel ihtiyaçların dışında kültürel ihtiyaçlar da yer almaktadır. Yine aynı zamanda bu yaklaşım oluşturulan gelirin yoksullara avantaj sağlayacak şekilde tekrar dağılımını içermemektedir. Aynı zamanda insan sermayesine yapılan yatırımların iktisadi büyüme ile ilgili etkilerini incelemektedir (Hicks and Streeten, 1979: 578).

2.1.3.4.5.İnsani Kalkınma

Amartya Sen için insan kabiliyetlerinin gelişim göstermesi özgürlük kavramı ile bağlantılıdır. Dolayısıyla bu kavram kalkınmanın insanla ilgili olan yapısını ele alır (Ercan, 2003: 191). Goulet kalkınmanın ya yeniden ele alınmasını ya da ahlaksal açıdan incelenmesi gerektiğini ifade eder.

Sen'in kalkınmayı tanımlaması şu şekildedir: Kalkınma insanlara çok az seçenek sunan olağan faaliyetleri ortaya koyma konusunda imkânları kısıtlı olarak su yüzüne çıkaran çeşitli özgürlüklerden muaf vaziyetlerin ortadan kaldırılmasıdır (Sen, 2004: 14).

Sen teoriyi üç parametreyle açıklamıştır (Join vd, 2006: 155).

1)Gelir: Bireyin sahip olduğu maddi ve manevi değerlerdir. Maddi olarak; toprak, hayvan gibi değerlerdir. Manevi olarak ise bilgi, kabiliyet gibi değerlerdir.

2)Yeterlilik: Sen'e göre kapasite iyi bir hayat standardıdır. Sahip olabilmenin başarısının Rawision birincil mallara dönüştürülebilme kabiliyeti olarak anlam bulur. Rawision'ın birincil malları ise rasyonel insanın hâkim olmak istediği gelir, sağlık, haklar gibi kavramlar olarak tanımlanır.

3)Ekonomik Var Olma Hakkı: Bireyin legal veya toplumsal olarak sahip olduğu malların ve hizmetlerin bütünü şeklinde açıklanır. Hürriyet yapılabirlik kavramıyla da yakından bağlantılıdır. Özgürlük ve yapılabirlik arasındaki bağlantı bireylerin ne yapıp yapmayacağı ya da ne olup olmayacağı şeklindedir. Sen kalkınma ve özgürlük kavramını beraber inceleyerek özgürlüğü yok eden nedenler olarak zorbalık, dominant devletler, yoksulluk, kamusal hizmetlerdeki ihmali kalkınma aracılığıyla yok edilmesi gerektiği için hürriyet kelimesini temel almıştır. Dünyadaki var olan toplam servetin artıyor olmasına karşın birçok kişi temel özgürlüklerden yoksundur.

Sen için özgürlük kavramının kalkınmanın merkezinde yer alması iki yaklaşımla açıklanır (Sen, 2004: 18): Birincisi “*Değerlendirici yaklaşım*”, insan özgürlüklerinin artırılıp arttırılmadığıyla ilgilidir. İkincisi olan “*Etkinlik yaklaşımı*” ise kalkınmanın başarılı olabilmesi için insanların özgür eylemleriyle alakalıdır.

İnsan merkezli kalkınmanın özellikleri şunlardır (Öğüt, 1998: 172-173):

- İnsanların potansiyelinin gerçekleşmesi kalkınmanın anlamı ile ilgilidir.
- Kalkınma projeleri insanları ve toplulukları etkileyecek “Hedef Grupları” olarak görülmemeli çünkü insanlar proje ve programların ilerlemesinde aktif olarak rol almalıdır.
- Kalkınma sürecinde kadınların rolleri önemle anlatılır.
- Gelişimini tamamlamaya çalışan ülkelerde kültür değerleri; kimliklerini oluşturmaya saygılı olmalı, bunların kalkınma için olumlu etkileri üzerinde durulmalı.
- Kalkınmayı değerlendirmek için kullanılan ölçü “insani kalkınma indeksi”dir.

2.1.3.4.6.Sürdürülebilir Kalkınma

Klasik görüşe göre doğal kaynaklar sınırsızdır dolayısıyla klasikler çevre sorunlarını dışlamışlar yani görmezden gelmişlerdir. Bu fikir hem gelişimini tamamlamayan ülkeler için hem de gelişimini tamamlamak üzere olan ülkeler için geçerlidir. İlgisizlik bugünkü küresel çevre problemlerinin varlığının da bir sebebidir. Modernizmin açısında var olan ilerlemeci yaklaşım, maddi refahı gösterge olarak kabul ettiği için, kişinin mutluluğunu tüketimle bağdaştırarak doğa ve iktisat arasındaki denge durumunu ekonominin lehine yani doğanın aleyhine olacak şekilde bozmuş, bunun dışındaki tüm gelişmeler doğal çevrenin tahribatını artırmış ve fakirlik doğrultusunda hızlı bir ilerleme kaydeden sosyal çevre erozyonunda tetiklemesine neden olmuştur (Dulupçu, 2000: 48).

Kapitalizmin merkezinde metanın yer alması ve kişinin kar amacı gütmesi bakımından kapitalizm çevreyi ve yine ekolojik dengeyi etkileme gücü olumsuz olmuştur. Kapitalizmin bu

kendi içerisindeki evresi devam edemeyecek hale gelmiştir. Sonraki nesiller göz önüne alındığı zaman kalkınma kişinin çevreyi, doğal kaynakların içinde olduğu çerçevede anlam taşımaktadır.

1971’de İsviçre’nin Founex ilinde uzmanlar tarafından sürdürülebilir kalkınma kapsamında çevre ve kalkınma küresel olarak birlikte ilk kez ele alınmıştır. Toplantıdan sonra raporda çevre ve ilgili ilgilinin, sanayi alanında iyi olan ülkeler için üretim ve tüketim yapısının etkili olduğunu fakat dünyayı ilgilendiren çevre problemlerinin yoksulluk ve az gelişmişliğin bir neticesi olduğundan bahsedilmektedir. Bu sonuç birçok ülkenin 1972’de Stockholm’de yapılan “İnsan ve Çevre” adlı konferansa katılımını sağlamıştır (Altunbaş, 2008: 2).

21. yüzyıldaki temel düşünce ekonomik kalkınmanın ancak çevrenin korunmasıyla beraber sağlanabilmesiyle oluşur. 1987’de Brundtland Raporunda ilk kez sürdürülebilir Kalkınmanın tanımı yapılmıştır. Kavram şu şekilde tanımlanmaktadır: Sonraki kuşakların gereksinimlerini karşılama, kabiliyetlerini ve imkânlarını sınırlamaksızın bugünün gereksinimlerini sağlaması şeklindedir. Bu yeni paradigma ile standart iktisat tanımında açıklanan üretimin sınırlı bir ekosistem dahilinde meydana geldiğini öngören ve çevre kavramının önemi üzerinde duran bir anlayış ile ikame edilmiştir (Yücel, 2003: 107-108).

Sürdürülebilir Kalkınma Brundtland raporu ile 1922’de Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma konferansında toplumsal, ekonomik ve çevresel öğelerin birbirleriyle etkileşimi olduğunu kabul ederek sürdürülebilir sonuçların uzun dönemde oluşması için bu unsurlar arasındaki dengenin korunması gerektiği üzerinde durulmuştur. Konferansta yer alan sonuç belgeleri tüm BM’deki toplantıların gündemini de etkilemiştir.

Sürdürülebilir Kalkınmanın temelindeki düşüncede şuan devam ettiğimiz hayat şekli ve normlarının kabul edilip edilmediğiyle ilgilidir. Dünyada var olan gelir oluşturma ve tüketim şekillerinin sorgulanarak yeniden oluşturulması sürdürülebilir kalkınma için ön şart niteliğindedir. Kıt kaynaklar olduğu düşünülerek politikalar önerilmektedir (Öğüt, 1998: 185-186).

2.1.3.4.7. Değişen Bölgesel Kalkınma Anlayışı:

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra meydana çıkan yıkım etkileri, değişen teknolojik düzeyle beraber bölgesel kalkınma için değer artışı göstermiştir. Savaşın meydana çıkardığı etkiler Avrupa’nın ülkelerinde değişikliklere uğratılmıştır. Bölgesel kalkınma ile ilgili Fransa’da yer alan Paris’in ve civarının diğer bölgelerle karşılaştırılması sonucu gelişmeyi daha büyük olarak göstermiş olması, İtalya’daki kuzey güney ayırımında iki değişik dünya oluşturacak seviyeye yükseltilmesi, İngiltere İskoçya ve Goller’de önceki sanayilerin yok olması sonucu bu tekrar yapılanma problemlerinin oluşması Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya yönelik

politikaların oluşumuna neden olmuştur (Parlak ve Özgür, 2002: 257). Dönem için öngörülen politikalar Keynesyen merkezli standart teşvik etmeye yönelik devlet yanlı olmuştur (Sarıca, 2001: 2).

Dünyadaki bölgesel kalkınma anlayışı 1970'lerde değişmiştir. Birçok alanda yaşanan değişiklik geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı için tartışmalara neden olmuştur. Geleneksel olarak bölgesel kalkınma yan yana sıralı mekânların birlikteliği olarak devlet dışına kapalı çizgileri ulus devlet aracılığıyla belirlenmiş şeklinde tanımlanmıştır. Küresel olarak ise yan yana sıralanma koşulu olmayan mekânların uluslararası münasebetlere dolaylı olmayan çizgiler ile belirlenmiştir. İlişki ağındaki nitelik ve yoğunluk bölgenin gelişmişliğinin göstergesidir (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000: 8).

Bölgesel kalkınmanın en önemli faktörlerinden biri de bölgeye yönelik kalkınma ajanslarıdır. Hükümetten bağımsız bir şekilde kurulmuş olup çizgileri çizilen bölgenin sosyoekonomik şartlarını sağlayıp geliştirme maksadıyla ve aynı zamanda kısmen de olsa kamunun finansını sağladığı kuruluşlardır. Kurulma sebepleri temel olarak uygulanan bölgesel stratejiler, bölgesel girişimciliğin sağlanması, alt yapı olanaklarının sunumuna destek olunması, kamuda yer bulmayan birimlerin geleceği açısından bölgeye yönelik çözümler arama, bölgeye yönelik talepleri karşılayabilecek hizmetlerin üretimi adına ekonomik destekler ve çözümlerini sunma biçiminde olabilmektedir (Maç, 2006: 1).

2.1.3.5.Kalkınma Kuramlarının Eleştirisi

1950'li yıllarda yeni bağımsız olan ya da öncesinde bağımsız olan ülkelerde iyimser bir kalkınma beklentisi söz konusuydu. Bu ülkelerde yaşayan seçkinler sanayileşmiş ülkeleri yakalama konusunda kuşku duymuyordu. 1980'lere gelindiğinde ise ülkedeki kalkınma politikaları beklenen etkiyi göstermediği tespit edildi ve böylelikle iyimser politikalar yerini kuşkuya ve karamsarlığa bıraktı (Başkaya, 1997: 36-37).

1960'lardan sonra iyimser politikalar yerini karamsar politikalara bırakmıştır. Kalkınmanın nedeni dışsal dinamiklere bağlanması uluslararası camiada hiyerarşi ve bağımlılık görüşlerini dile getirmiştir. Marksist düşünceye göre devlet merkezli müdahalenin etkin olması gerektiğine inanılırdı. Çözümü kapitalist dünyadan ayrılmada görmüşlerdir.

Kalkınma sürecinin yalnız GSMH ile sınırlı oluşu zamanla sorgulanmış ve kalkınma kavramı için genişleme yoluna gidilmiştir. İlk eleştiri Singer aracılığıyla 1959 yılında kalkınma sürecinde beşeri sermaye faktörünün önemi vurgulanarak yapılmıştır. Buna göre kalkınma işçi başına düşen hâsıla seviyesi ile ölçülür ve bu seviye işçi başına fiziksel sermaye kadar beşeri sermayenin de büyüklüğüne bağlıdır. Dolayısıyla toplumlar arasındaki var olan gelişmişlik farkı tasarrufla birlikte toplumların eğitime yaptıkları harcamalar seviyesi ile de ölçülür. Bu

sebeple kalkınmanın temel problemi, zenginliğin oluşturulması değil eğitilmiş insan gücünden ileri gelen zenginliği oluşturabilme kapasitesidir (Yücel, 2003: 41).

“Gelişmenin Anlamı” adlı makalesinde Seers da kalkınmaya yönelik eleştiride bulunmuştur. Seers’e göre kalkınmadaki temel problemin büyümenin ne kadar olduğu değil işsizliğin, eşitsizliğin veya yoksulluğun hangi boyutlarda gerçekleştiğinin sorulmasıdır. Eğer bu sorulardan bir veya ikisi gerçekleşiyorsa buna rağmen ülkede kişi başına düşen milli gelir artıyorsa bile tabloyu kalkınma olarak nitelendirmek doğru olmayacaktır (Yücel, 2003: 43). Çünkü Seers için kalkınma insan niteliklerinin artırılması ve düzenli gelir imkânları sağlayabilecek iş olanaklarının varlığıyla ölçülür.

Kalkınmada meydana gelen bu değişim 1976’da Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) Dünya İstihdam Konfederasyonunda “Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı” nda dile getirmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Bu yeni tanım; ihtiyaçları maddi çerçeveden çıkarıp siyasal, sosyal ve kültürel alanlara sığdırmış, insanı toplumsal yapı içerisinde bir bütün olarak ele almış ve sosyolojik açıdan incelemiştir. Toplumsal olarak ele alınan kalkınma için artık hem ekonomik hem de ekonomik olmayan değişkenlerin önemli olarak görüldüğü bir sürece girilmiştir. Kalkınmanın evrimi sürecinde dönüşümü temel ihtiyaçlar, insani kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma olarak sınıflandırmak mümkündür. Sürece dâhil edilebilecek bir diğer kalkınma Birleşmiş Milletlerin küresel çapta dikkat çeken kalkınmanın Binyıl Hedefleri olarak göstermek mümkündür. Kalkınmanın iki aşamalı olarak algısı, sosyo-kültürel yapının değişmesi ve gelişmesine bağlıdır. Ekonomik büyümeye insan faktörünün dâhil edilmesiyle kalkınma sürecine birçok kavram dâhil olmuştur. Bunlar; eğitim, sağlık, demokrasi, bilgiye ulaşım vb. Dünya genelinde ülkelerin GSYH kalkınmış ekonomi tanımı ve göstergeleri de değişiklik göstermiştir. Bugün birçok ülke büyümede oranlarında artış olmasına rağmen kalkınmışlık seviyesinin altında bir seyir izlemektedir. Nitekim UNDP 2011 yılında yayınladığı insani gelişmişlik raporunun endeksine göre ABD, İrlanda, Almanya, Yeni Zelanda, Lihtenştayn, Kanada ve İsveç rapordaki sıralamaya göre ilk onda yer almaktadır. Daha sonra gelir, sağlık ve nitelikli eğitim mevzularında gerçekleştirilen düzenlemelerle beraber tüm dünya için refah seviyesi yüksek ülkelerin bazılarının ilk 20’de bile olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Rapora göre ABD 4. Sıradayken 23.sıraya, 15.sırada olan Kore’nin 32.sıraya, 17. Sırada yer alan İsrail’in 25.sıraya doğru kaydığı görülmektedir. Gelir eşitsizliğinden dolayı özellikle Amerika ve İsrail gerileme yaşamıştır. Sonrasında sıralamaya gelir eşitsizliği dışında ek olarak Amerika’daki sağlık problemleri ve nesiller arasında gözlenen eğitim uçurumu farkından dolayı Kore’nin sıralaması da performansları olumsuz olarak etkilemektedir (18 UNDP TURKEY, 2019). Yine UNDP 2016 İnsani Gelişme Raporu’nda insani gelişmişlik sıralamasında Norveç

eşitsizliğe uyarlanmış 0,898 değeriyle en yüksek İGE değerine sahip olurken onu sırasıyla Avustralya, İsviçre, Almanya ve Danimarka takip etmiştir. ABD 0,796 İGE değeriyle 10. Sırada yer alırken Türkiye'yi 0,645 değeriyle 71. Sırada görmekteyiz (19 UNDP, İnsani Gelişme Raporu, 2016).

2.1.4. Kalkınmayı Sağlayan Faktörler

Kalkınmayı sağlayan faktörler toplumdan topluma değişiklik arz etmektedir. Yani herhangi bir kalkınma yolunun seçilebilmesi için her ekonominin kendine özgü nüfus yapısı, kaynakları, sermayesi, emek gücü farklılık gösterdiğinden bu ekonomilerin de kalkınma açıları ve hızları birbirinden farklıdır. Fakat resmi daha büyük olarak ele alırsak kalkınmayı sağlayan faktörlerin oranları farklı olsa da kısmen birbirine yakın olacak şekilde seyredecektir.

2.1.4.1. Doğal Kaynaklar ve Toprak

Tarım ve doğal kaynaklar geçmişten bugüne kalkınmanın ilkleri arasındadır. Geçmişçi avcılık, toplayıcılık dönemlerine kadar uzanan gelişimin bugün toprağın işlenmesi, ürünün elde edilmesi gibi birçok gelişme yaşanmıştır. Bu şekilde devam eden gelişmeler zamanla üretim artışını sağlamış, daha sonra metaların hem kullanım hem değişim değerleri belirlenmiştir. Üretimi artan malların başka mallarla takası sağlanmış ve malların bir ölçüm haline getirilişi ile zamanla kalkınmayı sağlayan en büyük etkenlerden biri olmuştur.

Sanayi devriminin başlangıcı ile ürünlerin diğer ülkelere satılması aracılığıyla karın oluşması karların artış oranları toprak, tarım ve doğal kaynaklar adına kalkınma için temel yapı taşı görevindedir. Fakat kalkınma için toprağın değeri her devirde aynı değildir. Hatta şuan günümüzde ilk sanayi devriminin ortaya çıkışı kadar etkili değildir.

Toprak ve tarım olmadan hayata devam etmek çok zordur. Fakat yeteri kadar getiriye de sahip değildir. Kalkınma daha çok gelişimini tamamlamayan ülkelerin problemi olduğu için gelir elde etme yollarına gelişimini tamamlamayan ülkelerin açısından incelememiz gerekir. Zaten gelişimini tamamlamayan ülke demek sanayisinin yeterince gelişmemiş olması anlamına gelir. Buradan gelişimini tamamlamayan ülkeler de doğal kaynakların ve tarımın etkili olduğunu saptayabiliriz. Tarımdan sanayiye geçişte bir anda tarımı bırakıp sanayiye geçiş yapılamayacağına göre burada gündeme alınması gereken konu tarımsal verimliliklerdir. Kalkınmanın sağlanabilmesi için tarımsal verimlilik artırılmalıdır. Sanayi malları için talep oluşturulması, tarımın kulvarındaki emeğin boşa gidebilmesi, yerli ya da yabancı piyasalara yiyecek malı arz edilmesi ya da vergi gelirlerinin artması için temel şart atık ürün elde edilmesidir. Yani toprak miktarı sabit oldukça tarımsal verimliliğin artışıyla mümkündür (Kaynak, 2011: 51).

Verimlilik için önemli iki yapı vardır: Toprağın yapısı ve tarımın hangi şekilde

gerçekleştiğidir. Eğer toprak elverişli değilse verim de düşük olacaktır. Ya da tarım ilkel şekilde yapılıyorsa yani endüstriyel tarım şeklinde yapılmıyorsa kalkınma için geçerli olan artık ürün sağlanamamış olacaktır. Tarım ve teknolojiyi destekleyen tarım, eğitim ve ziraat fakülteleriyle ortaktır. Yani gerekli olan eğitim sağlanamadığı zaman ıslah çalışmaları, zirai etkinliklerde yaşanan aksilikler, bilgisizlikler ekonomiye daha çok maliyet yükleyecektir.

2.1.4.2.Nitelikli Emek

Nitelikli emek aynı zamanda beşeri sermaye vasfını taşır. Bu sermaye dönüşüme en uygun sermayedir. Ekonominin kalkınabilmesi için Adam Smith emeğin eğitilmesine dikkat çekmiştir. Ulusların Zenginliği adlı eserinde toplu iğne örneğiyle işbölümü ve uzmanlaşma üzerinde durarak kalkınma için uzmanlaşmanın önemli olduğuna dikkat çekmiştir.

Günümüzde bilgiyi üretmek nasıl önemliyse işlemek, muhafaza etmek de o kadar kıymetlidir. Bilgi üretimi dolaysız olarak eğitimin kapsamındadır. Çünkü bilgi okulda üretilir ancak ekonomi içerisinde tüketilir. Eğer bilgi ekonomi yapı içerisinde tüketilmek isteniyorsa nitelikli eğitimin kalkınma adına öngördüğü istikamet sadece akademik olarak ele alınmamalı, yaşamın tüm alanlarında nitelikli eğitim kendini hissettirmelidir. Çünkü nitelikli eğitim bir birikim işidir. Örneğin okul öncesinden başlayarak lise, lisans, doktora dâhil her nitelikli eğitim yeni birikim ve deneyim ya da iş gören bilgi hazinesidir. Okumuş insanların çok olmasından ziyade okuduğunu kullanabilen insanların artırılması amaçlanmalıdır. Bunun görev alanı Milli Eğitim Bakanlığı kapsamındadır.

Ekonomik kazanç yerine kültürel kazanç ikame edilmiştir. Aydın kişi gelişimini tamamlamakta olan ülkeler için önemli bir vasıta görevindedir. Gelişimini tamamlayan ülkeler için ise amaç insan sermayesi olgusudur. Çünkü bilginin ve sanayinin olduğu bir ülke olabilmek için fiziki sermayenin yanı sıra beşeri sermayenin hâkim olması gerekmektedir (Berber, 1999: 363).

2.1.4.3.Sermaye Birikimi

Temel varsayım ekonomi için sermayedir fakat yegâne varsayım anlamını taşımamaktadır. Şimdi bu varsayımdan hareketle kalkınma için nitelikli emek gücü, eğitim, proje, plan, kültürel, siyasal gelişmişlik anlayışlarının da üst-orta düzeyler olması gereklidir fakat tüm bunların altında var olan neden sermayenin istenilen düzey kadar biriktirilememesidir. Yani kısaca kalkınmayı başlatacak ilk faaliyet olabilir fakat sürekli olması için asla yeterli değildir.

Gelişimini tamamlamayan ülkelerin yoksulluk adına ortak bir nedenleri de sermayelerinin yeterli olmamasıdır. Yani sermaye unsuru kalkınmaya destek sağlayacak bir unsurdur (Han ve Kaya, 2004: 53).

Sermaye bir ekonominin oluşturduğu katma değerlerin tümünü tüketmeyerek bir kısmını sermayeye tekrar üretim için tahsis edilmesi şeklindedir. Sermayenin içerisinde üç tür sermaye kavramı vardır. Finansal, fiziksel ve beşeri sermayedir. Sermayenin finansal kısmı sadece parasal bölümünü ifade etmektedir. Yani nakit para olarak değerlendirilmektedir. Finansal sermaye kalkınmanın gerçekleşmesini sağlarken gelişimini tamamlamayan ülkeler için bir engel niteliğindedir fakat gerekli finansal sermayeyi biriktirebilmek için fiziksel sermayeye ve bu fiziksel sermayeyi de finansal sermayeye çevirebilmek için beşeri sermayeye ihtiyaç vardır. Fiziksel sermaye makineleri ve üretim mallarını kapsamaktadır. Beşeri sermaye ise nitelikli emek gücü anlamına gelmektedir. Gelişimini tamamlamayan ülkeler sermaye birikiminin önemini bilincindedir. Üretimlerini arttırabilmek için yatırım seviyesinin arttırılmasının mecburi olduğu ifade edilir. Dolayısıyla kalkınma sanayileşme aracılığıyla sanayileşme de sermaye birikimi ile mümkündür. Birçok iktisatçı düşünür gelişme döneminde en önemli etkenin yatırım olduğunu belirtir (Kaynak, 2011: 269).

2.1.4.4. Teknolojik Gelişme

Teknolojinin tanımı genel olarak mal ve hizmet üretiminin imalat süreçleri, tekniklerin bulunması, geliştirilmesi veya kolay problemlerin cevabına hitaben uygulamalı temel bilgiler bütünüdür (Seyidoğlu, 1992: 845). Teknolojinin kalkınmada belirleyici olması sermaye ve Ar-Ge çalışmalarıyla desteklenerek oluşturuluyor. Çünkü sermaye yoksa teknolojinin de olması çok zordur. Teknolojinin sürekliliği için gerekli olan Ar-Ge çalışmaları tüm uyarıcıları teknik eğitime, nitelikli eğitimin yapısındaki kalitesine ve politikalarına yönlendirmektedir.

Gelişimini tamamlayan ülkelerde sermaye yoğun olurken ve teknoloji ağırlık kazanırken gelişimini tamamlamayan ülkelerde emek ağırlıklıdır. Ekonomik kalkınma alanında teknolojinin etkisinde üç görüş hâkimdir. İyimser görüş, karamsar görüş ve dengeli görüştür.

- 1) **İyimser Görüş:** İyimser görüşe göre teknolojinin büyümeye ve kalkınmaya olan etkisi olumludur. Yeni teknik bilgilerin oluşturulması ya da geliştirilmesi üretimin işini kolaylaştıracak ve sermaye birikiminin sağlanmasında aktif olarak rol alacaktır. Bu görüş doğrultusunda teknolojinin gelişimi beraberinde işsizliği getirirse de ortaya çıkan teknoloji verimlilik artışı sağlayarak refah artışıyla birlikte fiyat ve talep üzerinde gerçekleşmesi muhtemel olumlu yanları ise yeni ürünler, yeni pazarlar ve yeni istihdamlar şeklindedir (Serdar ve Savuk, 2014: 16).
- 2) **Karamsar Görüş:** Teknolojinin emek yoğun sektörden sermaye yoğun sektöre kayışı emeğin iş sektöründeki varlığını tehlikeye atmaktadır. Yani mesleklerin birey odaklı değil makinelerle olacağı, ilerleyen süreçlerde robotlara yönelik olacaktır.

Teknolojinin yoğun oluşu sonucunda işsizlik oluşmaktadır. Dolayısıyla iş olanakları yok olmaktadır (Ekin, 1997: 190).

- 3) **Dengeleyici Görüş:** Görüşe göre emek ve sermaye oranı dengeli bir şekilde ayarlanarak ekonomide ilerleme sağlanabilir. Fakat teknolojik gelişmenin istihdam ve ekonomi üzerinde tesiri olmadığını söylerler. Yani küresel platformda işsizliğin ya da gelişimini tamamlamayan ülkeler için tek neden teknoloji değildir. Birçok farklı faktör ve neden yer almaktadır (Ekin, 1997: 190).

2.1.5.Kalkınma Göstergeleri

İktisadi kalkınmanın tanımından yola çıkarsak çok yönlü olduğu için göstergeler aynı şekilde çeşitlenmiştir. Şimdi öncelikle insani gelişmişlik endeksi ve yoksulluk endeksi üzerinde duralım.

2.1.5.1. İnsani Gelişmişlik Endeksi

Geçmişten günümüze kalkınmanın temelini insan oluşturmaktadır. İnsan hukuk, adalet ve sağlık toplu bir halde incelenmekte; bunun yanında toplumun niteliğinin artırılması da önem arz etmektedir. İnsani gelişme yaklaşımının temeli Amartya Sen'in kapasite yaklaşımına dayanmaktadır. Sen'in yaklaşımının temelinde de özgürlük yer almaktadır. Sen diğer iktisatçılara oranla özgürlük kavramına çok değişik manalar yüklemektedir. Sen'e göre özgürlük sadece seçme ve seçilme hakkı değil, eğitim ve sağlık hakkı gibi gerçek özgürlükleri de içerir. Sen için özgürlük demek gerçek özgürlüklerin genişletilmesi aşamalarıdır. İnsan özgürlükleri üzerinde yoğunlaşma, sanayileşme, teknolojik gelişme, şahsi gelirin yükselmesi ya da GSMH' daki büyüme gibi kapsamı geniş olmayan bir kalkınma ile ilgili düşünceden çok daha farklı olmaktadır. Sen'in düşüncesine göre araçlar ve amaçlar birbirinden farklı olmalıdır. Mesela GSMH'daki yükseliş bir araçtır. Amaç ise temel özgürlüğün genişletilmesi süreci anlamını taşımaktadır. Özgür olan bir toplumun önünü açmak için var olan baskıların, hoşgörüsüzlüğün ortadan bertaraf edilmesi gerekir (Kirmanoğlu, 2005: 25-26.)

Sen ve Desai'nin ortaya çıkardığı İnsani Kalkınma Endeksi (HDI) Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Programına göre (UNDP) (1990) 3 bileşik endeksi içermektedir (Aktaran: Jhingan, 2012: 56);

- Hayat beklentisi, doğum itibariyle beklenen hayat süresi ve ömrün ölçülebilen endeksi
- Eğitimin nitelikli durumu, yetişkinlerin okur-yazarlığı biçiminde ölçülebilen endeks
- İyi hayat standardı, birey başına düşen gerçek GSMH ile ölçülebilen endeks

Bu sebeple İnsani Kalkınma Endeksi uzun, sağlıklı bir hayat sürdürebilmek, nitelikli eğitilmiş olmak ve daha iyi hayat standardına hâkim olabilmektedir (Aktaran: Jhingan, 2012: 56) HDI'nin hesaplanması nitelikli eğitim durumu, hayat beklentisi ile gerçek satın alma gücüne göre hesaplanan kişi başına geliri kapsamaktadır. Değerler 0 ve 1 aralığındadır. 1'e yakın değerlere sahip olan ülkelerde İnsani Kalkınma Endeksi yüksek olurken, 0'a yakın değerler alan ülkelerde İnsani Kalkınma Endekslerinin düzeyleri düşüktür. İnsani Kalkınma Endeksinin eleştirildiği temel düşünce hesaplamaya nelerin eklenip nelerin çıkarıldığıyla ilgilidir. Son olarak İnsani Kalkınma Endeksine atfedilen bu 3 ayrı özellik dışında özgürlük, politika ve kültür gibi göstergelerin de eklenmesi gerektiği görüşü vardır (Özcan, 2011: 64)

2.1.5.2. Yoksulluk Endeksleri

Yoksulluk endeksleri Bileşik yoksulluk Endeksleri ve Diğer Yoksulluk endeksleri olarak ikiye ayrılabiliriz. Bileşik yoksulluk endeksleri ise iki şekilde hesaplanır (Koç, 2018: 2).

1)İnsani Yoksulluk Endeksi(İYE): 1997 yılında BM tarafından yayımlanan raporlarda hesaplanmaya başlanmıştır. Gelişimini tamamlamış ve gelişimini tamamlamakta olan ülkeler için ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Gelişimini tamamlamakta olan ülkeler için İnsani Yoksulluk Endeksi, 40 yaşın altında yer alan nüfusun yüzdesini, okuma- yazma bilmeyen nüfusun yüzdesini, temel içme suyuna sahip olmayan nüfusun yüzdesini, 5 yaşın altında yer alan kilosunu düşük olan çocukların yüzdesini kapsayacak şekilde hesaplanır. Gelişimini tamamlayan ülkeler için İnsani Yoksulluk Endeksi, 60 yaşın altında yer alan nüfusun yüzdesi, okuma-yazmayı fonksiyonel olarak gerçekleştiremeyen nüfusun yüzdesi, gelir yoksulluğu sınırı altında bulunan nüfusun yüzdesi, uzun dönem işsizlik yüzdesi temel alınacak şekilde hesaplanır (Koç, 2018: 3).

2)Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE): Yoksulluğun maddi değerler dışında kalan kıstaslarının dikkate alınarak hesaplanmasıdır. Çok boyutlu yoksulluk endeksinde 10 gösterge vardır. İlk gösterge sağlık şartıdır. Bu şartın alt başlıklarını ise beslenme ve çocuk ölümleri oluşturmaktadır. İkinci gösterge nitelikli eğitim şartıdır. Nitelikli eğitimin alt başlıklarını da okullaşma ve okula kayıt yapan çocukların sayısı oluşturmaktadır. Üçüncü temel gösterge de hayat standardıdır. Bu şartın alt başlıkları da yemek pişirmek için kullanılan yakıt türü, tuvalet, su, elektrik, oturlan evin sahip olduğu değerler şeklindedir. Çok boyutlu yoksulluk endeksi hesaplamaları insanlarla yapılan görüşmeler ve gözlemler sonucunda elde edilen verilere göre değerlendirilir. Mesela bir aile ÇBYE'de yer alan on göstergeden en az üçü yoksa o aile ÇBY olarak değerlendirilir (Koç, 2018: 5).

Diğer yoksulluk endeksleri ise dört farklı şekilde hesaplanır:

1)Kafa Sayısı Endeksi(KSE): Yoksul olan kişi sayısının toplam nüfusa oranıyla

hesaplanır. 0 ve 1 arasında değerler alır. Eğer endeks 1 ise ülkedeki herkes yoksul demektir. Endeks 0 ise eğer ülkede hiç yoksul anlamına gelmektedir (Koç, 2018: 11).

$$KSE = \frac{q}{n}$$

q=Yoksulluk sınırı altında kalan kişi sayısı

N=Toplam nüfus

2)Yoksulluk Açığı Endeksi(YAE): İnsanların yoksulluk sınırının üzerine çıkabilmeleri için lazım olan gelir seviyesini gösterir. Endeks 0 ve 1 arasında değerler alır. Sıfıra yaklaştıkça insanların yoksulluk sınırının çevresinde yoğunlaştığını ve gelir transferindeki küçük bir eklemenin çok sayıda yoksulu yoksulluktan çıkarabileceğine işaret eder. Bu endeksin eleştirilme nedeni sadece var olan yoksulluğun dağılımı ile ilgili olmasıdır. YAE, KSE'ne göre yoksulluğu daha derin incelemektedir ve yoksulluğun şiddetini daha iyi yansıtmaktadır. YAE, yoksulluk sınırından her yoksul kişinin gelirinin çıkarılıp bu gelirlerin toplanarak yoksul kişi sayısına oranlanması ile elde edilmektedir (Koç, 2018: 15).

$$YAE = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z-y_i}{z} \right)$$

Z=Yoksulluk sınırı

Y_i=Yoksulların geliri

n=toplam nüfus

q=Yoksul sayısı

3)Sen Endeksi: Amartya Sen tarafından KSE'ne ve YAE'ne yönelik eleştirilere hitaben doğmuş ve bu endekslerin eksikliğini gidermek için oluşturulmuştur. Sen yoksullar arasındaki gelir dağılımını da içeren bir endeks geliştirmiştir. Sen, KSE ve YAE'ne Gini Katsayısını eklemiştir (Koç, 2018: 17).

$$SE=KSE[I+(1-I) Gp]$$

KSE= Kafa sayısı endeksi

Gp= Yoksullar arasındaki gelir dağılımına ilişkin Gini katsayısı

$$I (\text{gelir açığı}) = \frac{z-Mg}{z}$$

Z: Yoksulluk sınırı

Mg: Yoksulların ortalama geliri

Yoksullar arasında tam eşitsizlik söz konusu olduğu durumda, GP=1 olduğunda, Sen Endeksi, KSE'ne eşit olur. Yoksullar arasında tam eşitlik olması durumunda GP=0 ise Sen Endeksi, YAE'ne eşit olur.

4)Foser-Greer-Thorbecke Endeksi(FGTE): Toplam yoksulluğun alt gruplarında yoksulluk seviyelerinin ağırlıklı olması sonucu elde edilen ölçüdür. Bu ölçü, en yoksullara daha fazla ağırlık verdiği için yoksulluğun yoğunluğunu dikkate almaktadır (Koç, 2018: 21).

$$FGTE = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z-y_i}{z} \right)^2$$

2.1.5.3. Gelir Dağılımı ve GSYH:

Ekonomiyi kapsayan tüm teorilerde GSYH ölçüm aracı olarak kabul edilmiş olsa da kalkınmışlık adına kesin yargıya ulaşmamızı sağlamamaktadır. GSYH'sı yüksek olan ülkelerde adil olmayan gelir dağılımı yüzünden kalkınma düzeyi görece düşük GSYH'sı daha düşük ekonomilerin altında seyir etmektedir. Önemli olan ülkede ne kadar üretim yapıldığı değil insanların üretimden ne kadar hisse aldığı ile ilgilidir. Kalkınmanın çok yönlü oluşundan dolayı GSYH'nın çok yüksek oluşu kalkınmış toplum olma yolunda bize doğru bilgi sunmamaktadır. Fakat büyüme mevzusunda baz alınmaktadır. İktisadi büyüme cari yıl ve bir önceki yıl arasında artış gösteren mal ve hizmet bileşimi olarak tanımlayabiliriz. O halde GSYH'daki reel artışlardan büyüme oranı elde edilir (Özsoy ve Tosunoğlu, 2017: 26).

2.1.5.4. Nüfus Yapısı

Nüfusun yaşa göre dağılışı, yıllara göre artışı, doğurganlık hızı, ortalama yaşam süresi kalkınmışlık hakkında bize temel bilgiler sunmaktadır. Toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus sayısı fazla ise bu bize nüfus artış hızının yavaş olduğu, doğurganlık hızının kontrol edilebilecek seviyede olduğu ya da ortalama yaşam süresinin uzunluğu hakkında bize bilgi sunmaktadır (Dönmezer, 1994: 64).

Kalkınmış ülkelerin ortak özellikleri arasında nüfus yapısında orta ve genç nüfusun fazla oluşu aynı zamanda ortalama hayat süresinin uzunluğu dikkat çekmektedir. Buna bağlı diğer sektörler de gelişme içerisinde yer almaktadır. Mesela sağlık sektöründeki gelişmeler ortalama yaşam süresinin uzunluğuna dikkat çekerken eğitim sektöründeki ilerlemeler toplumun bilinç seviyesinin daha yüksek olmasını sağlamaktadır (Tokgöz, 1999: 16).

Gelişimini tamamlamayan ülkelerin gelişimini tamamlayan ülkelere göç etme nedenleri arasında daha yüksek hayat standardı, daha iyi eğitim, sağlık, temel hakların teminatı, daha yüksek gelir seviyeleri şeklinde sayılabilir. Gelişimini tamamlayan ülkeler göç alırken gelişimini tamamlamakta olan ülkeler göç vermektedir. Bu da ülke içerisinde çarpık kentleşmeye, kültürlerin çakışmasına, kırsal alanların boşa bırakılarak tarım ve hayvancılığın atıl kalmasına neden olmaktadır (Dönmezer, 1994: 64).

2.1.5.5. Dış Ticaret

Gelişimini tamamlayan ve gelişimini tamamlamayan ülkeler arasında ticaret yapısı bakımından temel fark gelişimini tamamlayan ülkeler arasında ihracatın fazla olması, gelişimini tamamlamayan ülkeler arasında ise ithalatın fazla olması durumudur. Yani sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için finansman gelirleri yatırımlardan ve ihracattan sağlanacak gelire endeksli olduğundan dolayı kalkınma hızının daha yüksek olması için gelirden yüksek payı olan ihracatın artırılması gerekmektedir (Serin, 1981: 36). Bireyin sahip olduğu gelir ile beraber sürdürülebilir kalkınma dış ticareti etkilediği için sürdürülebilir kalkınma ve dış ticaret arasındaki bağ çok önemli bir hal almaktadır. Türkiye 1980 dönemine kadar ithal ikameci politikalar izlemiş ihracata gereken önemi göstermemiştir. Ancak 1980 yılında alınan kararlarla ekonomiyi etkileyen önemli kararlar alınmıştır. İthal ikameye dayalı olan ekonomi politikası yerine ihracata dayalı ekonomi politikalarına bırakmıştır. Buna serbest ekonomi politikası adı verilmektedir. Dış ticaret politikası denilince daha çok kaynak tahsisi olarak açıklanmalıdır. Malın ülkedeki üreticilerini savunmak maksadıyla malın ithalinden vergi alınması veya ihracına sübvansiyon verilmesi durumunda sahip olunan kaynaklar bu malın üretimine doğru yönelir (Tomanbay, 1995: 17). Yine bu dönemde küçük ve orta ölçekli işletmeler ülke ekonomisi için çok önemli sayılan belirli işletmelerin bir araya gelerek “*Sektörel Dış Ticaret*” adı altında dışarıya açılarak ihracata dayalı bir politika yürütmektedirler (DPT, 1990: 8).

Kısaca sanayileşme yolunda her ülke için önemli görülen iki yol mevcuttur. Birincisi ihracatın teşvikini sağlayan üretimi gerçekleştirerek dışa doğru yönelimi sağlayacak yol ikinci yol ise malların ülkede üretimini sağlayarak ithal ikameci şeklindedir. Bu iki durumun genelde birbirinin karşıtı olduğu yönünde görüşler olsa da aksine birbirini tamamlamayan iki özel durum olduğunu savunan görüşler de mevcuttur (Subaşat, 2004: 206-207).

A. Smith’in en önemli örneklerinden olan tek bir firmayı temel alacak şekilde öngörülen toplu iğne örneğinden yola çıkarsak işbölümü ve uzmanlaşmanın en nihayetinde verimlilik artışları ile desteklenerek üretim artışlarına katkı sağlayacağını savunmuştur. Fakat bu işbölümünün gerçekleşmesinin piyasası daha büyük olanlar ile anlam bulacağını vurgulamıştır. Bu düşünceden yola çıkarak A. Smith’in görüşüne göre ülkeler uzman oldukları alanda

üretimlerini yapmalı ve ülkeler arasında işbölümü gerçekleşmeli dolayısıyla uluslararası alanda yapılan ticaretin tüm ülkeler için yararlı olacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla mutlak üstünlük teorisine göre her ülke hangi malı daha az maliyetle üretiyorsa o alanda uzmanlaşmalı ve uzmanlaştığı malı diğer ülkelere ihraç etmelidir. Maliyetini daha fazla gördükleri malları ise başka ülkelerde ithal etmelidir (Ertürk, 2001: 17).

2.1.5.6. Beşeri Sermaye; Nitelikli Eğitim ve Sağlık

Beşeri sermaye sağlıklı toplum ve nitelikli eğitimli toplum amacına hizmet eder şekilde kalkınmış olmanın geniş anlamı kapsamına girmektedir.

Sağlıklı toplumun eğitimli insanlardan oluşması ne kadar neden sonuç ilişkisi olsa da hangisinin neden hangisinin sonuç olduğu muammadır. Nitelikli eğitim seviyesi yüksek bir toplum sağlığın ilerlemesini ve korunmasını devam ettirir. Sağlıklı bir toplum ise nitelikli eğitimden alınan verimin daha yüksek olması için çaba gösterecektir.

Temel insan hakları arasında olan nitelikli eğitim ve sağlık için uluslararası alanda birçok yoğunluğun üzerinde olduğu konuların başında gelmektedir. Nitelikli eğitim için öngörülen tanım 10. Kalkınma Planında şu şekildedir:

“Düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, demokratik değerleri ve millî kültürü özümsemiş, paylaşma ve iletişime açık, sanat ve estetik duyguları güçlü, özgüven ve sorumluluk duygusu ile girişimcilik ve yenilikçilik özelliklerine sahip, bilim ve teknoloji kullanımına ve üretimine yatkın, bilgi toplumunun gerektirdiği temel bilgi ve becerilerle donanmış, üretken ve mutlu bireylerin yetişmesi eğitim sisteminin temel amacıdır. Toplumun ve ekonominin ihtiyaçlarına duyarlı, paydaşlarıyla etkileşim içerisinde olan, ürettiği bilgiyi ürüne, teknolojiye ve hizmete dönüştüren, akademik, idari ve mali açıdan özerk üniversite modeli çerçevesinde küresel ölçekte rekabetçi bir yükseköğretim sistemine ulaşılması hedeflenmektedir.” Aynı şekilde sağlık üzerinde de hedefler şu şekilde belirtilmiştir:” Vatandaşlarımızın yaşam kalitesi ve süresinin yükseltilmesi ile ekonomik, sosyal ve kültürel hayata bilinçli; aktif ve sağlıklı bir şekilde katılımlarının sağlanması temel amaçtır. Bu amaç doğrultusunda veriye ve kanıta dayalı politikalarla desteklenen, erişilebilir, nitelikli, maliyet etkin ve sürdürülebilir bir sağlık hizmet sunumu esastır (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 31-32).

Uluslararası alanda bin yıllık kalkınma planı dâhilinde nitelikli eğitimin kalitesi arttırılmak istenmektedir ve sağlık imkânlarının yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

2.1.5.7. Teknoloji ve İletişim

Bir ülkeden ekonomik yapı sanayi ve tarım ağırlıklıysa o ülkede ön şart olarak görülen teknik bilgi ve teknolojik yapı küresel olarak işbölümünü belirleyen temel kıstastır.

İsmi yeni ekonomi olan ve uzun dönemde de sürmesi beklenen süreç, farklı çevreler tarafından farklı anlamlara gelecek şekilde tanımlanmaktadır. Uluslararası rekabet döneminde klasik iktisadi kuramların geçerli olmayışı, hızlı yaşanan teknoloji değişimini ön plana çıkaran geniş kapsamlardan yalnızca üretim ve verimlilik yükselişlerinde iletişim teknolojilerinin etkisini kapsayan dar bir alan kadar değişiklik göstermektedir (Bayraç, 2003: 43).

Dünya artık yeni bir sisteme dönmüştür. Robotik kodlama ile işler değişmiştir. Amacı problem çözme yeteneğini geliştirmek olan kodlama ile sistem yapısı ve işi yapanların yapısı farklılık göstermektedir. Tüketim çağının sahip olduğu erken tüketme ile edinilen bilgi kısa bir sürede dünyanın her yerine ulaştırılabilmektedir. Elde edilen teknik bilginin etkin ve mantıklı olarak kullanılması kalkınmış ülkelerin bir özelliğidir. Fakat burada önemli bir konu vardır. Tüm dünya için bir dönüşüm noktası olan endüstri 4.0 çağı her ekonomik yapı için aynı şartları sunmaktadır. Yani her ekonomi aynı yerden başlamaktadır. Ülke gelişimini tamamlamış olsun ya da olmasın fark gözetilmeksizin herkes eşit şekilde başlama şansına sahip olmaktadır. Bu durum bizim gibi ülkeler için de birer umut ışığı olmaktadır (Kılıçkiran ve Korkmaz, 2020: 1-15).

Eskiden bir ülkenin gelişmişlik düzeyi demir- çelik sanayisindeki başarısı ile ölçülürken günümüzde teknolojiye ne kadar hâkim oluşuyla ölçülmektedir.

2.1.5.8. Kültürel ve Sosyal Göstergeler

Kültürel göstergeler kalkınmanın anlam olarak yakın göstergelerini ifade etmektedir. Genelde kalkınmış ülkelerin demokrasi kökenine sahip olduğu varsayılmaktadır. İleri demokrasinin oluşu siyasal iktidarı sağlarken devlet-ekonomi sentezinde ise sorgulana bilirlığın temelini oluşturmaktadır. Sistem saydam olarak görülmektedir. Oy ticareti, rant kollama ve politik yozlaşma en küçük düzeyde görülmektedir (Özmen, 2018: 40).

Kalkınmanın ve sosyal kültürel yapının etkileri ile ilgili Karl Marx determinist (belirlenimci) bir yaklaşım sergilemiştir. Yani Karl Marx'a göre bir şeyin nedeni varsa mutlaka sonucu da vardır. Fakat Max Weber, Karl Marx'a karşı çıkmıştır. Weber iktisadi kalkınmanın sosyal-kültürel yapıya etkilerini kabul etmektedir, fakat o konunun determinist yani bir faktörlü modelle savunulmasına karşıdır. Çünkü Weber'e göre, olayları tek bir nedene bağlamak doğru değildir. Bir bütünü oluşturan toplumun nedenleri ihtimal ya da kısmi niteliktedir (Aron, 1986: 345).

Weber'e göre kültür ekonomik etkinliklere yön vermektedir. Çünkü her toplumun sahip olduğu bir kültür değer vardır. Ve toplum inanç sistemine sahip olduğu değerler yoluyla ulaşmaktadır. Marx'ın görüşü ise üretimdeki ilişkilerin hepsi toplumun iktisadi kolunu oluşturmaktadır. Marx'a göre toplumdaki alt ve üst yapılar ayrıştırılmalıdır. Marx için alt yapı

ekonomik yapıdır. Üretim ilişkileri alt yapıyı meydana getirmektedir. Üst yapı ise toplumun siyasal ya da yasal yapısını oluşturmaktadır (Aron,1986: 345).

3.1.Sürdürülebilir Kalkınma ve Nitelikli Eğitim

3.1.1.Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama fırsatlarını ellerinden almadan var olan şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanmasına sürdürülebilir kalkınma adı verilmektedir (World Commission on Environment and Development, 1987).

Sürdürülebilir kavramı kullanıldığı günden bu yana çok tartışılan üç bölümü vardır (Holmberg ve Sandbrook, 1992):

1)Ekonomik: İktisadi olarak sürdürülebilir kalkınmada geçmişten bu yana devam eden mal ve hizmetleri var olan sisteme göre üretmeli, hükümetin ve dış borçların yönetimi devam etmeli, üretime zararı olan tüm dengesizlikler yok edilmelidir.

2)Çevresel: Sistemde önemli olan kaynak temelinin sabit olması ayrıca yenilebilir enerji kaynaklarında meydana gelecek olan istismarların önlenmesi yenilemeyen kaynaklarda ise sadece yatırımlarla yeri doldurulabilecek olanlar tüketilmelidir. Süreç genel olarak ekosistemde var olan işlevlerin korunmasına dayalı olmalıdır.

3)Sosyal: Genel olarak eşitliğe dayalıdır. Nitelikli eğitim, sağlık ve cinsiyet eşitliği gibi birçok alanı kapsamaktadır.

Toplumun bir parçasını oluşturan insan ve her zaman desteğine ihtiyaç duyan toplam sistem, birçok alt sistemden oluşmaktadır. Tüm bunlar maalesef doğru şekilde işlenmemektedir ve bireysel sistemlerin doğru işlememesi demek sürdürülebilir ve geçerli olmayacağı anlamına gelmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın geçerli olması hem toplam sistemlerin hem de alt sistemlerin geçerli olmasına bağlıdır. Sürdürülebilir kalkınma mevcut olan yön belirsiz ise toplam sistemin ve tüm öğelerinin geçerli olması hususunda temel ve güvenilir bilgi verecek kaynakların ifade edilmesi ve alt bölümlerin belirlenmesi gerekmektedir (Bossell, 1999).

Dünya iktisadi kalkınma komitesine göre kalkınma; çevre, iktisadi ve sosyal eşitlik durumlarının aynı anda yapılanmasını istemektedir. Sürdürülebilir Kalkınma ortalama hayatın niteliğini düşürmüyorsa sürdürülebilir niteliktedir. Kaynaklar bugünkü gereksinimleri karşılarken sonraki kuşakların ihtiyaçlarını sağlayabilme fırsatların mahrum olmaması gerektiğine dikkat çeken sürdürülebilir kalkınmanın diğer amaçları ise sosyal dayanışmaya destek olmak, iktisadi yapabilirliği yükseltmek ve biyolojik olarak gerekli sorumluluğu kazandırmaktır (Sarıkaya ve Kara, 2007: 224).

Sürdürülebilir Kalkınmanın sonraki nesille bağının oluşmasındaki uygun vasıta çevre faktörüdür. Nedeni bireyin etkinlikleri ile çevrenin kendini yenileme kabiliyeti yok olmaktadır.

Bu olay gelecek nesillerin mutluluğuna engel olmanın yanında, nesillerin hayat hakkını da tehdit edecek duruma getirmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın anlaşılır ifade edilebilmesi adına kalkınma ile ilgili hedeflerinin neler olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Birleşmiş Milletlerin genel kurulunda, 2000 yılında gerçekleştirilen insan hakları, barış, çevre, kalkınma gibi 60'a yakın belli başlı hedefler yer almaktadır. Ortak geleceğimiz (Brutland Raporu) Raporunda Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili hedefler şunlardır (Aksu, 2011: 6):

- Büyümenin canlandırılmasını sağlamak,
- Büyüme kaliteli yapıya dönüştürmek,
- Yiyecek, su, enerji, sağlık ve iş bulma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlamak,
- Nüfusun seviyesini sürdürülebilirlik açısından teminat altında tutabilmek,
- Var olan kaynak tabanının korunmasını sağlamak ve zenginleşmesine yardımcı olmak,
- Teknoloji için yönlendirmelerde bulunmak ve oluşan riskleri yönetebilmek,
- İktisadi yapıyı ve çevreyi karar verme aşamasında birleştirebilmek.

3.1.2.Sürdürülebilir Kalkınma Kavramının Tarihsel Gelişimi

Sürdürülebilirlik sözcüğü köken olarak ortaçağa kadar uzanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı yeni sayabileceğimiz bir zaman diliminde kullanılmaya başlamıştır. 19. yüzyılda balıkçılık, tarım ve orman alanlarında kullanılan sürdürülebilirlik sözcüğünün kalkınma ile karşılaşması tam olarak 20.yy'da olmuştur. Birkaç düşünür sürdürülebilir kalkınmanın temellerini klasik iktisat teorisinden bu yana gerçekleştirdiğini savunmaktadırlar. Klasik iktisatçılardan oluşan Mill, Ricardo ve Malthus, gibi düşünürler büyüme ile ilgili çizgilerin oluşmasında mühim durumlar geliştirmişlerdir. Büyüme için gerekli sınırı ktlık olayıyla ilişkilendiren Malthus, kullanılan bölümün sabit olduğunu ifade ederek nüfus artışında bir sınırlama olması gerektiğini ifade etmiştir. Toprağın çoğalan nüfus oranına kıyasla az sayıda olabileceğini ve bu durumun verimi azaltacağını ifade ederek bu olayın nüfus azalmasına neden olabileceğini Ricardo ifade etmiştir. Mill ise, kişisel duyarlılık ve tutumluluğun neticesinde daha iyi bir yaşam standardının gerçekleşeceğini ifade etmektedir (Çetin, 2006: 3). Klasiklerin kaynakların doğal olmasında kendi kendini yenileyebilme ve üretebilme konusunda sınırsız var olabilme özelliği ile sahip olduklarına dair görüşü, birçok iktisatçının uzun bir zaman çevre problemlerine karşı kayıtsız kalmalarına sebep olmuştur (Kaynak, 2011: 22). Klasiklere göre doğal olan kaynakların bir sınırı yoktur ancak üretim aşamasında ürüne uyarlanabilme performansı da sınırsızdır.

Öte yandan İkinci Dünya savaşı sonrası zamanları temel alan Keynes görüşünün devamı olarak ekonomilerin konusunu, iktisadi kalkınmanın hızlandırılması için işsizliğe engel olunması ya da enflasyonun belli bir seviyenin altına inmemesi gibi kısa zamanlı politik avantajlar oluşturulmuştur. Bu bağlamda gerçekleştirilen büyüme ve kalkınma olgularında üretimin artışına öncelik tanınmış, bu vaziyet hem gelişimini tamamlayan ülkelerin hem de gelişimini tamamlamakta olan ülkelerin çevre ile ilgili duyarlılığının şekillenmesine mani olmaktadır (Dulupçu, 2001: 1). Bunun dışında 1960 dönemine kadar küçük ölçekli çevre problemlerine kalkınma adına natürel ve dayanılması gereken neticeleri şeklinde atıf yapılmış, söz konusu kalkınma adına yapılan her fiil ve etkinlik yasal görülmüş, çevrenin bertaraf olması söz konusu olmamıştır (Tekeli, 1996: 26). Dolayısıyla kalkınmaya öncelik tanınmalı, çevrenin doğal sorunlarına sunulması gereken çözüm sonraki aşamalarda üzerinde durulmalıdır. Yani kalkınma için elde edilen netice önce kirliliklerin oluşması ve daha sonra buna uygun tedavi yolunu gidilmesi şeklindedir (Masca, 2009: 197) .

İkinci Dünya Savaşı sonrasında sanayileşme ile beraber desteklenen üretim yükselişi ve hammadde ihtiyacının artışı meydana getirmiştir. Sanayileşmenin gelişmesi ile beraber çevrenin kirlenmesi ve olan kaynakların aşırı kullanımı geçmişte hiç olmadığı kadar çevrenin tahrip olmasına neden olmuştur (Sipahi, 2010: 33). Dönemde üretim geçmiş dönemlere kıyasla artış göstermiş fakat doğal kaynakların kendilerini yenileyebilme seviyesinin üstünde; tahrip oluşunun, yoksulluğun yayılmasının, ormanların bilinçsiz kullanımın, canlı çeşitliliğinin yok olmasının ve iklimlerin değişiklik göstermeye başlamasının bu sürece dâhil edildiği gözlemlenmektedir (Masca, 2009: 197). Sonuç olarak var olan denge çevrenin aleyhine olacak şekilde bozulmuş ve doğanın kendine has özelliği olan kendi kendine yenileme git gide azalmıştır.

Rochel Carson 1960' lardaki "Sessiz Geliş" adlı çalışmasının kapsamına göre doğanın ve insan sağlığının bozulmasına neden olan durumu böcek ilaçlarının kullanımının etkisi olarak açıklamaktadır. (Ertekin, 2011: 213). Sanayileşmenin yaygın hale gelmesiyle kalkınma ile çevre arasındaki münasebette sürekli dışlanan çevre faktörü 1970'lerde gündem olmaya başlamıştır. Duyarlılığın nedeni problemlerin bundan sonra küçük olmaktan sıyrılıp, bölgesel ya da küresel çapta hissedilmesi durumudur (Kaya, 2010: 77). Çok ve bilinçsiz kaynakların tüketiminin ayrıca çevre kirliliğinin hayatı ne şekilde sabotaj ettiği, aynı zamanda çevreyle ilgili problemlerin artık görmezden gelinemeyeceği, yapılması gereken çözümlerin ise ertelenemeyeceği açık bir şekilde görülmüştür (Kaynak, 2011: 23).

1972'de Roma Kulübü, döneme damgasını vuran bir kısım entelektüellere hazırlattığı "Büyümenin Sınırları" adlı raporda yer vermiştir. Rapor iktisat ve çevre arasındaki münasebete

ışık tutmaktadır. Kalkınmanın çevre için önemli hasarlara yol açtığına dair görüşleri yer almaktadır. Rapordaki önemi bulgu kalkınma ve çevre problemine dair atılan ilk basamak oluşudur. Raporda çevrenin yükleme sınırına önem verilmiş, kaynak kullanımında nesiller arası gerçekliği gözeten, iktisadi ve toplumsal gelişmenin çevreyle ilişkisini oluşturan ayrıca kalkınma ve çevrenin beraberliğini önemseyen kurallar sürdürülebilir kalkınma kavramının önemli gerekçelerini açıklamıştır (Aktaran:Bayhan, 2008: 14). Bu manada sürdürülebilir kalkınmanın ana fikrini oluşturan kalkınma ve çevre münasebetine küresel çapta ilk kez Stocholm konferansında 1972 yılında yer verilmiştir (Turgut, 1996: 702).

Sürdürülebilir kalkınmanın evrensel boyutta çevrimiçi bir politika haline dönüşmesi, 1992'de Brezilyanın Rio de Jenerio şehrinde yapılan ve aynı zamanda 178 ülkeye ait devlet başkanların katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Çevre ve kalkınma Konferansı (1992 Rio Konferansı) ile toplanmıştır. Rio konferansında bireyin doğayla uyumlu olması ve faydalı hayat hakkına sahip olmasından dolayı sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde yer aldığı ifade edilmiştir. Rio deklarasyonu ve Gündem 21 adlı iki temel belge konferansta kabul edilmiştir (Bozdoğan, 2005: 1020).

3.1.3.Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Sürdürülebilir kalkınma, insanların iktisadi kalkınma modeli arayışının olması anlamına gelmektedir. Ayrıca da hayat ve çevre standardı olarak da faydalandıkları metottur. (TÜBİTAK,2003). Sürdürülebilir kalkınma amaçları adına var olan kaynakların muhafaza edilmesi ve atılların gözlem altında olması gerekmektedir. Fakat sürdürülebilir kalkınmanın yaşadığımız zamandaki karşılığı toplumun yüz yüze geldiği çevre problemlerini çözümlenebilmesi için adalet, sosyal, eşitlik, ihtiyaç, çevre ve demokrasi sözcüklerini bütün olarak içine alması gerekmektedir (Torunoğlu, 2003). Ancak şimdilerde, sürdürülebilir kalkınmanın hedefi açıklananın dışına yansımış; yüksek kar amacı adına kaynakların sürdürülebilirliği haline gelmiştir (Minibaş, 2003: 5). 2015 dönemine kadar bin yıl kalkınma hedefler her bir ülke için sürdürülebilir kalkınmayı ölçülebilir ve geliştirilebilir şekilde tasarlanmıştır. Eylül 2015'te sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında değerlendirme yapılmış ve 2000 yılında alınan kararlar küresel platformda analiz edilmiş; ortaya çıkan performansın dünya adına karşı karşıya kalınan ekonomik, çevresel ve toplumsal problemlere çözüm getirme konusunda yeterli olmadığını vurgulanmıştır. Kongrede alınan yeni küresel hedefler sürdürülebilirliği kalkınma için merkez olarak kabul etmektedir. Tüm insanlık için ortak problem çevresel, toplumsal ve ekonomik kaygılar küresel alanda varlığını sürdüren tüm fertler için ortak sorun kabul edilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ile birlikte yalnızca çevresel ve ekonomik faktörler değil insanların temel ihtiyaçları, iklimde görülen değişiklikler, barışın

sağlanması, demokrasinin vuku bulması gibi yeni değerlendirmeler ele alınmaktadır. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (UNCSD) tarafından, Tablo 1, 2, 3 ve 4’te yer alan “Sürdürülebilirlik Göstergeleri” oluşturulmuştur. Çevresel, ekonomik ve sosyal açılardan sürdürülebilir gelişmeyi destekleme ışığında karar alma sürecine yardımcı olan bu göstergeler, sürdürülebilirlik hususunda ne kadar aşama kaydettiğini, hedeflere ne denli ulaşıldığını test etmeyi amaçlamaktadır.

Tablo 3. Sürdürülebilirlik İçin Sosyal Göstergeler

SOSYAL GÖSTERGELER		
TEMA	ALT TEMA	GÖSTERGE
Eşitlik	Fakirlik	Fakirlik sınırının altında yaşayan nüfus oranı
		Gini gelir eşitsizliği endeksi
		İşsizlik oranı
Sağlık	Beslenme Durumu	Çocukların beslenme durumu
	Ölüm Oranı	5 yaş altı çocuk ölüm oranı
		Doğumda yaşam belirtisi
	Hijyen Koşulları	Yeterli kirli su atık hizmeti alan nüfusun oranı
	İçme Suyu	Temiz içme suyu bulabilen nüfusun oranı
Sağlık Hizmetleri	Temel sağlık hizmeti alabilen nüfusun oranı	
	Bulaşıcı çocuk hastalıklarına karşı aşılama	
	Doğum kontrol yöntemlerinin kullanılma oranı	
Eğitim	Eğitim Düzeyi	İlkokul mezunu çocuk sayısı
		Lise mezunu yetişkin sayısı
	Okur-Yazarlık	Yetişkin okuryazar oranı

Barınma	Yaşama Koşulları	Kişi başına yaşam alanı
Güvenlik	Suç	100.000 kişi başına kayıtlı suç oranı
Nüfus	Nüfusun Değişimi	Nüfus artış oranı

Kaynak: UN, 1996

Tablo 4. Sürdürülebilirlik İçin Çevresel Göstergeler

ÇEVRESEL GÖSTERGELER		
TEMA	ALT TEMA	GÖSTERGE
Atmosfer	İklim Değişikliği	Sera gazı emisyonu
	Ozon Tabakasının Bozulması	Ozona zarar veren maddelerin tüketimi
	Hava Kalitesi	Şehirlerde hava kirliliğinin yoğunlaşması
Toprak	Tarım	Ekilebilir alanlar
		Gübre kullanımı
		Tarım kimyasallarının kullanımı
	Ormanlar	Ormanlık arazisi yüzdesi
		Ağaç kesme yoğunluğu
	Çölleşme	Çölleşmeden etkilenen alanlar
Şehirleşme	Şehir yerleşim alanlarının genişliği	
Okyanus, Deniz ve Kıyılar	Kıyı Bölgeleri	Kıyılarda alglerin yoğunlaşma oranı
		Kıyı bölgelerinde yaşayan nüfusun oranı
	Balıkçılık	Önemli türlerin yıllık avlanma oranı

Su	Su Miktarı	Yeraltı sularının yıllık kullanım oranı
	Su Kalitesi	Sudaki organik materyal oranı
Biyolojik Çeşitlilik	Ekosistem	Önemli ekosistemlerin alanı Koruma altına alınan alanların oranı
	TÜRLER	Önemli türlerin varlığı

Kaynak: UN, 1996.

Tablo 5. Sürdürülebilirlik İçin Ekonomik Göstergeler

EKONOMİK GÖSTERGELER		
TEMA	ALT TEMA	GÖSTERGE
EKONOMİK YAPI	EKONOMİK PERFORMANS	Kişi başına GSMH
		GSMH'da yatırım oranları
	Ticaret	Mal ve hizmetlerde ödeme dengesi
Tüketim ve Üretim Kalıpları	Malzeme Tüketimi	Malzeme kullanım yoğunluğu
		Enerji Kullanımı
	Artık Üretimi ve Yönetimi	Artık Üretimi ve Yönetimi
Enerji kullanım yoğunluğu		
Sanayi ve belediyelerin katı atık üretimi		
		Tehlikeli atık üretimi
		Radyoaktif atıkların üretimi

		Atıkların geri dönüşümü ve yeniden kullanımı
--	--	--

Kaynak: UN, 1996

Tablo 6. Sürdürülebilirlik İçin Kurumsal Göstergeler

KURUMSAL GÖSTERGELER		
TEMA	ALT TEMA	GÖSTERGE
Kurumsal Çerçeve	Stratejik sürdürülebilir kalkınma uygulamaları	Ulusal sürdürülebilir gelişme stratejisi
	Uluslararası işbirliği	İmzalanmış küresel anlaşmaların uygulanması
Kurumsal Kapasite	Bilgiye erişim	İnternet kullanıcısı sayısı (1000 kişi başına)
	İletişim altyapısı	Telefon hattı sayısı (1000 kişi başına)
	Bilim ve teknoloji	GSMH'nın AR-GE'ye ayrılan yüzdesi
	Doğal afetlere hazırlıklı olma	Doğal afetlerden kaynaklanan ekonomik ve insan kayıpları

Kaynak: UN,1996

Tüm tablolarda bulunan göstergelere baktığımızda, toplumun sürdürülebilir olması için var olan ilkelerde netlik oluşmaktadır. Bu ilkeler; hayata saygı duymak, insanın hayat standardını yükseltmek, evrendeki hayatın çok yönlülüğünü muhafaza etmek, yenilenmesi mümkün olmayan kaynakların tüketimini olduğunca az seviyede tutmak, yeryüzündeki kaldırma sınırını geçmemek, var olan sürekli davranışları değiştirmek, insanların kendi bölgesine hâkim olmasını sağlamak, kalkınma ve çevreyi genel prensipler şeklinde ele almak olarak özetlenebilmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin 2030'u temel alarak öngördüğü 17 temel hedef şu şekildedir (Peşkircioğlu, 1992: 6):

Tablo.7. Sürdürülebilir Kalkınmanın 17 Temel Hedefi

HEDEFLER	AÇIKLAMA
-----------------	-----------------

1-Yoksulluğa son	Yoksulluğun her halinin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.
2-Açlığa son	Önceleri açlık ve kıtlık sorunu ile karşı karşıya olan her ülke artık ihtiyaçlarına cevap alabilmektedir.
3-Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam	Amaç çocuk ölüm oranlarının azaltılması ve anne sağlığının iyileştirilmesi şeklindedir.
4-Nitelikli Eğitim	Gelişmekte olan ülkeler için okula gitmeyen çocuk sayıları yarıya düşürülmüş ayrıca her ülkede okuryazarlık oranı artış göstermektedir.
5-Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik uygulanan her türlü ayırımın son bulması aynı zamanda ülkelere büyümesi yönünde de önemli bir artış sağlamaktadır.
6-Temiz Su ve Sanitasyon	Küresel ısınma sebebiyle karşılaşılan su kıtlığının daha da artış göstereceği yönünde tahminlerde bulunmaktadır. Temiz su her kıtanın en temel ihtiyaçlarının başında yer almaktadır.
7-Erişilebilir ve Temiz Enerji	Nüfus arttıkça ucuz olan enerjilere talep artış göstermektedir.2011 yılından sonra temiz enerji kaynaklarına olan ihtiyaç daha çok yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanmaktadır.
8- İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	Amaç kadın ve erkeklerde üretken istihdam ve yakışır iş sağlanması şeklindedir.
9-Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	İktisadi büyümenin önemli güçlerindedir. Nüfusun büyük bir yoğunluğu şehirlerde yaşadığı için enerji, bilgi ve teknolojinin büyümeye katkısı olumlu olmaktadır.
10-Eşitsizliklerin Azaltılması	Küresel bir problem olarak karşılık görmektedir. Çözüm olarak ise mali piyasaların iyileştirilmesi ve düzenlenmesi şeklindedir.
11-Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	Yoksulluğun aşırı görüldüğü yerler genellikle kentlerdir. Ulusal yönetimlerin çalışmaları nüfusun artan yönünü beslemeye çalışmaktadır.
12-Sorumlu Üretim ve Tüketim	Uluslararası nüfusun büyük bir bölümü hala temel ihtiyaçları karşılamayacak düzeyde tüketime sahip olmaktadır. Verimli üretimin oluşturulmasında satıcı ve tüketici arasında oluşan gıda artığının yarı yarıya düşürülmesi de çok önemli bir paya sahip olmaktadır.
13-İklim Eylemi	Ülkeler iklim değişikliğinin oluşturduğu olumsuz durumlarla başa çıkmaya çalışmaktadır. Küresel ısınma tüm insanların hayatını önemli oranda etkilemektedir.

14-Sudaki Yaşam	Küresel hukuk düzenlemesiyle okyanus bazlı faktörlerin sürdürülebilir kullanımının artırılması, okyanusların karşı karşıya kaldığı bazı problemlerin çözümüne katkı da bulunacaktır.
15-Karasal Yaşam	Sürdürülebilir kalkınma ormanlar, sulak bölgeler ve dağlar gibi karasal eko sistemleri korumayı hedeflemektedir.
16-Barış, Adalet ve güçlü Kurumlar	Sürdürülebilir kalkınma şiddeti azaltmayı, çatışma ve güvensizlik problemlerine karşı kalıcı çözümler üretmek için devletler dayanışma halinde çalışmaktadır.
17-Amaçlar İçin Ortaklıklar	Sürdürülebilir kalkınma hedefleri küresel ortaklık ve işbirliği için güçlü birliktelik ile gerçekleştirilmektedir.

Kaynak. UNDP

3.1.4.Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Nitelikli Eğitim

Nitelikli Eğitim sözcüğü “eğmek” kökünden türetilmiştir. Yani eğitim her şeyi “eğmek” ya da “şekil vermek” anlamlarını karşılayarak bir araç olarak kullanılır. Nitelikli eğitim bireylerin istenmeyen davranışlarının terk edilmesini sağlayarak yerine ikame olarak istenilen davranışları kazandırma şeklinde tanımlanabilir. Eski Türkçede “terbiye” kelimesini karşılayan eğitimidir. Yani bir şeyi yetiştirmek, eğmek, bükmek anlamlarını karşılar (Şişman, 2006: 26).

Nitelikli eğitimin insan davranışlarında bilinçli bir şekilde değişiklik yaratır. İnsanlar bu süreçte olumlu davranışlar kazanabileceği gibi olumlu olmayan davranışlarını da terk etme sürecine vakıf olabilirler (Topçu, 2007: 560).

Nitelikli eğitime dair çok fazla teorik tanımlar yer alsa da ortak olan belli başlı teoriler söz konusudur. Buda nitelikli eğitimin kesinlikle bir süreç olduğu yani mutlaka nitelikli eğitim sonucunda kişide belli başlı davranışların değişmesi gerektiği aynı zamanda tabii olunan nitelikli eğitim sonucunda kişinin önce kendisinin sonrada toplumun bir parçası olduğu için toplumun kazançlı çıkması gerektiği, nitelikli eğitim etkinlikleri sonucu kişinin hayatını idame ettirmesi, karşılaşıacağı güçlükleri aşmaya yönelik yetenekler kazanması gerektiği ve olabildiğince birey üzerinde kalıcı etkileri olacak nitelikli eğitim etkinliğinin insanlara çok fonksiyonlu yetenekler kazandırması gibi birçok ortak özellik tabii edilir (Yeniadı, 2006).

Hem bireyin hem toplumun gelişimini destekleyen aynı zamanda iktisadi büyümeyi sağlayan ve yine aynı zamanda mevcut kültürel mirası koruyarak kuşaklara iletilmesinde köprü görevi üstlenir (Özer, 2010: 35-39).

Nitelikli eğitim kişinin becerisini ve şahsi gelişiminin oluşması adına rezerve edilmiş ve bilhassa mektep gibi disipline bağlı bir süreci kapsayan zaman dilimidir (Aktaran: Gad, 1945).

3.1.4.1.Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Nitelikli Eğitimin Amacı ve Önemi

Nitelikli eğitimde öncelikli amaç kişiye şahsiyet kazandırıp kişinin ve aynı zamanda toplumun refahını en üst seviyeye ulaştırmaktır. Eğitimde nitelikli ve nicelikli işgücünün kazandırılabilmesi için nitelikli eğitim kurumlarının önemli olduğu vurgulanmıştır (Gümüş ve Şişman, 2012: 17-18).

Nitelikli eğitimdeki hedefleri hiyerarşik olarak sıraladığımızda (Yenilmez ve Taş, 2014: 158-159):

1)Yakın Hedefler: Kişilerin bilimsel ve özgür fikir gücüne sahip kurallı, özgüveni yüksek, kültür değerlerine önem veren aynı zamanda dünyadaki tüm olayları takip eden, kişinin kendisine ve ülkesine yarar sağlayan tüm gelişmelere ayak uyduran kişiler kazandırabilmektir.

2)Uzak Hedefler: İktisada fayda sağlayıp ülkenin gelişmesine destek olmak ve verimliliği en üst hedefe ulaştırmaktır. Yani temel amacı milli geliri yükselterek refah ülkesi olmaktır.

3)Genel Hedefler: Kısaca nitelikli bir eğitim felsefesidir. Yani toplumda siyasi ve sosyal düşüncelerin nitelikli eğitim camiasında hayat bulmasıdır. Kısaca başlıca hedefi; toplumda ihtiyaç olarak görülen kültürel, iktisadi ve sosyal mutasyonlara göre belirlenmesidir.

Nitelikli eğitimdeki amaç aynı zamanda bireyin topluma katılmasını sağlama, siyasi şuuru ilerletme şeklinde de tanımlanabilir. Aynı zamanda nitelikli eğitim sayesinde kişi özyapısını ileri taşıyarak ilerde üretim aşamasında tedarik edilecek olan kişisel bilgiyi aynı zamanda yeteneği geleceğe taşımak amaçlanmaktadır. Söz konusu nitelikli eğitim için genel amaç ise bireyleri sosyalleşmesi için rollerine hazırlama süreci olarak ifade edilir. Yani böylece kişi önce kendisini daha sonra toplumu geliştirmektedir (Çalçalı, 2009: 18).

Sonuç olarak nitelikli eğitim ile ilgili belli başlı ortak amaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Demirel, 2003: 190):

- Bilgi aktarımı
- Toplumda sağlıklı bir hiyerarşi oluşturma
- Var olan bilgileri analiz ederek gelecekle ilgili öngörülerde bulunma
- Problemleri tespit edip çözümüne analiz imkânı sunma
- Bedensel ve beyinsel ilerlemenin sağlanması
- Bakış açısının çok çeşitli olmasının sağlanması
- Toplumda var olan ahlaki değerlerin kazandırılması
- Kişinin hayatını sürdürebilmesi için gerekli bilgileri edinmesi

- Kişinin farklı düşünebilme becerisine katkıda bulunma

3.1.4.2.Nitelikli Eğitimin İşlevi

Sümerlilere kadar dayanan nitelikli eğitimin işlevi zamana ve mekâna bağlı olarak sürekli bir değişim içerisinde. Sümerlilerde var olan nitelikli eğitim sistemindeki temel amaç kişilerin mesleki beceriler kazanmasıdır.

Eski Yunan toplumlarında ise nitelikli eğitimin temel amacı sadık bireyler yetiştirmekti. Aristoteles'e göre kişi ruhtan ve akıldan oluşan ikili yapıdadır. İnsanlar hayvanlardan farklı olarak akla sahiptir. Yani eğer kişi eğitilirse davranışlarını geliştirip kontrolünü sağlayabilir. Aristo'ya göre nitelikli eğitim kişileri mutluluğa götüren bir vasıta. Çünkü Aristo insanın doğa, alışkanlık ve akıl üçlüsünden dolayı erdemli olduklarını ileri sürer. Nitelikli eğitim ise düzenli davranış tekrarı ve zihin ile alakalıdır. Nitelikli eğitim ışığında hür insanlar için hedeflenmiş olan hoşgörülü sanat ve hoşgörülü bilimler bireyin zihnini kusursuzlaştırarak bu amaca ilerletilmesini sağlar (Gutek, 2006: 17).

Ortaçağ döneminde nitelikli eğitim daha çok teokratik temellere dayanmış kiliseye ve saraya bağlı kalarak bilim adına herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. Ortaçağda yaşanan bu kötü sürecin hemen sonrasında Rönesans'la birlikte eğitim din ve devlet işlevlerinin birbirinden ayrılmasıyla daha akılcı bir hal almıştır. Özellikle aydınlanma çağında zihnin zirvede oluşu ile nitelikli eğitiminde zihne uygun bir şekilde oluşturulması gerektiği düşünülmüştür. Nitelikli eğitimin kültürel olarak geniş çaplı tanınması ve yaygınlaşması özellikle sanayi devrimi ile birlikte Avrupa'da görülmüştür. Üretimde insan gücünün yerini makinelerin almasıyla birlikte bu makineleri yönetebilecek insan işgücünü yetiştirme görevi eğitime atfedilmiştir (Aktaran Ekuklu, 2019: 7).

Nitelikli eğitimdeki iş gücü yetiştirme vazifesi işlevselliğine uygun olarak Durkheim tarafından incelenmiştir. Durkheim eğitimin insanlara yapmış olduğu katkılar nedeniyle işlevsel yönüyle incelenir ve nitelikli eğitimin temel toplumsal kuramlardan biri olduğunu söyler. Durkheim'e göre nitelikli eğitim toplumun şekillenmesinde ve geliştirilmesinde çok önemli bir yere sahiptir (Durkheim, 2016: 58-59).

Sanayileşmenin ortaya çıkmasıyla birlikte sanayileşmenin yoğun olduğu bölgeler göç almaya başlamış ve bu göçler sonucunda insanlar buralarda yeni kültürler oluşturmuşlardır. Toplumda yaşanan değişimler okuma-yazmanın ve kişilerin matematiksel bilgisinin oluşmasını sağlamak için tüm bireylere kazandırılmasını sağlamıştır (Russel, 2017: 169).

Çağdaş toplum yapısında eğitimin iki önemli işlev söz konusudur (Tan, 1990: 560):

1)Fırsat eşitliği. Yani kişilerin köklerine bakmadan onları yeteneklerine ve bilgilerine göre değerlendirmek.

2)Değişen iktisadi dalgalanmalara bağlı kalarak toplumsal sürekliliğin sağlanması için bu değişimlere uyum sağlayacak bireyler yetiştirmektedir.

Little,Lewin ve Colclougho (1982) eğitimin işlevlerini 4 ana bölüme ayırmıştır.

a)İnsan Gücü Geliştirme İşlevi: İktisadi büyümeyi arttırabilmek için nitelikli eğitim seviyesini arttırarak sahip olunan becerilerin, kamu ve özel sektör dâhil olmak üzere tüm çalışanlar bilgi ve yeteneklerin arttırılması hedeflenmektedir.

b)Sosyal Eşitlik İşlevi: İnsanlar arasındaki gelir eşitsizliğini en az seviyeye indirmek, insanlar arasında nitelikli eğitimden yararlanmada fırsat eşitliğini sağlanması ve her insanın temel haklarından biri olan nitelikli eğitimden yararlanabileceği bir mekân sunmaktır.

c)Eğitimde Verimliliğin Arttırılması İşlevi: Çağdaş görüşün ihtiyaçlarına uygun bir şekilde devlet programlarını düzenlemek, öğrencilere daha donanımlı olabilecekleri ortamları sunmak, öğretmenlerde var olan bilgi seviyesini arttırmaktır. Ayrıca kişilerin okulla ilişkisinin kesilmesinin önüne geçmek ve devamsızlık ya da başarısızlık nedenlerinden dolayı kişilerin sınıf tekrarına kalmasını engellemektir.

d)Ulusal Kimliği Geliştirme İşlevi: Ülkenin dili, dini, geleneği ve göreneği gibi değerlerini yayma şeklindedir. Nitelikli eğitim işlevi döngüsel bir süreç olduğu için gerek kişisel gerekse toplumsal birçok görevi üstlenir. Süreci kişisel olarak algılasak kişiye daha iyi yaşam standardı sunma yani daha iyi gelir sunma imkanı verirken toplumsal olanağı baz alırsak ise toplumun gelişmiş, problemsiz, ilerlemeci bir toplum yaratıldığını görürüz (Tuzcu, 2006: 13).

Kısaca nitelikli eğitimin birçok işlevi vardır:

***Ekonomik İşlevi:** Geçmişten bugüne üretimle birlikte bilginin de önemli olduğu ortaya çıkınca nitelikli eğitim ve öğretim, sürece ve değişime bağlı olarak daha iyi gelir düzeyi anlamını taşımaktadır. Üretimle birlikte bilginin, sermayeyle ise beşeri sermayenin önemi dikkat çekmektedir. Beşeri sermaye daha nitelikli daha nitelikli eğitilmiş insan anlamını taşır. 1980'lerden sonra daha nitelikli daha eğitilmiş insanların daha iyi gelire sahip oldukları düşüncesiyle böyle bir döneme geçilmiştir. Beşeri sermayenin varlığıyla insanların eğitime olan bakış açısı yeniden şekillenmiştir. Çünkü mikro olarak beşeri sermayeye yapılan yatırım bireylerin gelirlerinin artmasını sağlamıştır. Makro olarak ise daha uzun vadeli toplumsal olarak bir yükseliş söz konusudur. Ekonomi için gerekli olan işgücün yetiştirilmesi nitelikli eğitimin en başlıca görevlerinden biri olduğu için kişilerin üretim sürecinde yer olarak toplumun kalkınmasına ışık tutması sayesinde ekonominin büyümesine giden yola ışık tutmuş olurlar.

***Politik İşlevi:** Her devlet devamlılığı için nitelikli eğitime tarihine ve değerlerini eklemelidir. Bireylere vatandaşlık bilincinin verilmesi yine politik bir işlev konumundadır.

***Siyasi işlevi:** Yurttaşlığın şekillenmesinde kuvvetli bir sosyal faaliye ulaşmada çok önemli bir yere olduğu hatırlanmalıdır (Şahin, 2017: 141).

***Toplumsal İşlevi:** Bireylerin sosyal olma işlevidir. Nitelikli eğitim seviyesi yüksek insanların daha fazla kitap okuma, doğru düşünme, algısının gelişmesi, tiyatroya ya da sinemaya vb. kültürel etkinliklere katılım sayısının daha fazla olması kişilerin toplum olarak daha rasyonel kararlar verebilmesine yardımcı olur.

Toplumsal diğer işlev ise modernleşmeye uyum sağlanabilmesidir. Bireylerin eğitim süreci kişilik kazandırma şeklinde tasarlanmıştır. Özellikle bireye ailesinden uzak olacak şekilde kişilik kazandırma daha önemli bir yoldur.

Toplumsal işlevlerde insan üzerinde en etkili kendini gösteren özellik entelektüel sermaye kazandırımıdır. Yani kişinin bilgi, beceri yüksekliği anlamına gelir. İşletmeler açısından ele alındığında ise rekabet avantajı sağlayan değer olarak kabul edilir.

3.1.4.3. Nitelikli Eğitim Politikaları

Çalışmanın kapsamında nitelikli eğitimin politik çerçevesi incelenecek, ülkemiz adına eğitim politikasını oluşturmada etkili olan organlar değerlendirilecektir. Aynı zamanda seçilmiş OECD ülkelerinin de nitelikli eğitim politikaları hakkında genel kanılara değinilecektir. Bu çalışmalarda önemli görülen başlangıç noktalarını, nitelikli eğitim sistemi politikasının var olup olmadığı hususunda önemli görülen tartışmalar oluşturmaktadır. Nitelikli eğitimde var olan sistemin amaçlarını gerçekleştirme seviyesinin çok düşük tutulduğu birçok yazar tarafından ifade edilmektedir. Yine aynı zamanda nitelikli eğitim sistemine özgü eleştiriler devam etmektedir.

Politika sözcüğü siyaset olarak da kullanılmaktadır. Siyaset Arapça kökenli bir sözcüktür. Günümüzdeki hali İtalyancadır. Antik Yunan'da polis yani şehir olarak kullanılmaktadır. Site de ülke sözcüğünü karşılamaktadır. Politikos sözcüğü devlet adamlarını ya da cumhuriyet sözcüklerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır (Daver, 1976: 5).

İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde politika, bilimsel konu olmaya başlamıştır. Bu konunun neticesinde siyaset bilimi, kendine has hedef, yöntem ve konuya hâkim sosyal bilim adı altında kendini göstermiştir. Çağdaş politika denilince siyasal kavramı konu olan olayları, kişilerin ya da grupların hal ve hareketlerini inceleyen kalıpları inceleyerek bunlar arasında gerçekleşen nedensellik bağlarını ortaya koymaktadır (Aktaran: Kapani, 1988: 25-29).

Bu alanda nitelikli eğitim girişiminin birçok yönüne dikkat çekmek gerekmektedir. Nitelikli eğitimin girişimi için mühim olan nokta, üzerinde durulan hammadenin insanlardan

gelen ve insanlara giden birey olmasıdır. Böylelikle nitelikli eğitimde insan kavramı kurum kavramından daha hassas olmaktadır. Yasal olmayan kısmı yasal olan kısmından daha önemli bir hal almaktadır (Bursalıoğlu, 1987: 57). Bunun dışında nitelikli eğitim fonksiyonu çok olan bir girişim sürecidir ve nitelikli eğitimin sahip olduğu örgütler çok yönlüdür. Bu özellik sayesinde farklı hatta belirsiz grupların gereksinimlerini tatmin edici politikaların alınmasını ve uygulanmasını zorunlu hale getirmektedir (Bursalıoğlu, 1978: 96). Sonrasında nitelikli eğitim politikalarının oluşması zarfında, yalnız nitelikli eğitimin sahip olduğu kurumların sorumlu tutulması eğilimine gölge düşürmektedir. İktisadi ve sosyal olduğu kadar siyasi bir girişim olan nitelikli eğitim, özellikle periyodik hareket eden fayda gruplarını cezbetmek düşüncesindedir. Dolayısıyla eğitimdeki hedef ve politikalarını kendi görüşleri platformunda değerlendirmeye çalışır. Nitelikli eğitimin mesleği, hedefleri, siyasi formları aynı zamanda bunların denetimi mevzusunda kuvvetli bir felsefeye hâkim değilse, periyodik hareket eden fayda grupları karşısında direnemez (Bursalıoğlu, 1987: 84).

3.1.4.3.1. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Nitelikli Eğitim Politikası

İngiltere'nin eğitim- öğretim süreci birikim üzerine kurulmuştur. Doğa bilimleri onlar için çok önem arz etmektedir. Çünkü buradan soyut düşünceye ve matematik bilimine geçiş yapmaktadırlar (Ülken, 1967). Gelişimini tamamlamaya çalışan bir ülke olarak İngiltere, devlet ve yerel gruplar arasında görülen bir vazife ve aynı zamanda değerler arasında işleyen bir birliktelik yapısı söz konusu olmaktadır. İngiltere eğitiminde en mühim özellik, çeşitlilik ve hürriyetten feragat etmeksizin bütün sistemi basitleştirmeye çalışmasıdır. Özellikle güçlü bir hürriyet geleneği, bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler biçiminde bir iktisadi tez esastır (Cramer ve Browne, 1977)

Amerika Birleşik Devletlerindeki eğitim sisteminde katı bir kural anlayışı yoktur. Daha çok öğrencilerin kendilerini özgürce ifade edebilecekleri bir metot ve aynı zamanda öğrencileri araştırmaya teşvik edebilecek bir nitelikli eğitim anlayışı hâkimdir. Öğrenciyi soru sormaya yöneltmeden, ezberlerini koruyan, öğretmeni gürlütu yapmadan dinleyen fakat soru geldiğinde öğretmenin anlattıklarını ezbere söyleyen veya kitaptan bildiklerini ezbere tekrar eden öğrenci kabul görmemektedir (Güçlü ve Bayrakçı, 2004: 5). Amerika Birleşik Devletlerindeki sistemde kabul gören anlayış öğrenci merkezli olup, geliştirici programlarla desteklenip ve aynı zamanda demokratik ilkelere uygun bir şekilde tasarlanmaktadır (Türkoğlu, 1998: 2-22). Amerika'nın nitelikli eğitim yapısı her eyalette farklı bir profil sergilemektedir. Amerika'da nitelikli eğitimin amaçlarının şekillenmesinde federal yönetim, eyalet yöneticileri, yerel politikacılar, özel ilgi grupları, toplumsal örgütler ve profesyonel nitelikli eğitim örgütleri söz sahibi olmaktadır.

Norveç'in refah devlet olmasındaki en önemli sebep uygun gördüğü kamu

politikalarındaki etnik ve kültürel azınlıklarla birleşme ve sosyal eşitlik anlayışıdır. Kabul ettikleri bu değerleri nitelikli eğitim sistemi aracılığı ile çocuklara dolayısıyla daha bilinçli bir gelecek oluşturmaktadır. Böylece ebeveynlerin bilgi sahibi olması sağlanarak sosyal sınıfların ortadan kaldırması amaçlanmaktadır. Norveç'te uygulanan nitelikli eğitim sisteminin genel olarak sisteme katkısı çok büyüktür (Aydemir, 2004). OECD raporlarına göre Norveç'in genel olarak ilköğretim, ortaöğretim ve lise dengi okullarına ayırdığı kaynak OECD ülkelerinin ayırdığı kaynak miktarına göre iki kat daha fazladır.

Avusturya yönetiminde eyaletlerde önemli yetkiler bulunmaktadır. Nitelikli eğitimin yönetim ve denetiminde merkezi hükümet faktörünün etkisi çok büyüktür. Eyaletlerde var olan yetkiler genellikle akademik konularla alakalıdır. Bu yönü nitelikli eğitim yönetimi için yerleşme çok az uygulanmaktadır. Dolayısıyla son dönemlerde eğitimde demokratikleşme ve yarı bağımsız sürüncemeleri gittikçe çoğalmaktadır (Aktaran: Buchberger, 1993). Eyalet yönetimleri devlet okullarının bakım ve onarımından sorumlu olmaktadır. Okullar için özellikle akademik özerklik sağlanmış ayrıca bağımsız olmaları desteklenmiştir. Ortaöğretimde veli, öğretmen ve öğrenci üçlüsünden oluşan komiteler kurulmuştur. Bu komiteler okul etkinlikleri ve diğer düzenlemelerle ilgili bilgi sahibidirler. Ayrıca özel okulların tüm kademelerinde veli ve öğretmenden oluşan sınıf forumları oluşturulmaktadır. Sınıf forumlarının bir araya gelmesi ile de okul forumları oluşturulmuştur. Okul forumlarının haftalık program veya müfredat seçebilme gibi hakları bulunmaktadır.

Lüksemburg nitelikli eğitim sisteminde nüfusun tümü okuryazardır. Lüksemburg eğitim planlaması Eğitim Bakanlığı bünyesindeki istatistik ve okul haritaları servisinde karşılanmaktadır. Bu birimin görevi okulda bulunan nüfusun, öğretim elemanlarının ve var olan kaynakların genel değerlendirmesini yaparak ileriye yönelik saptamalarda bulunmaktadır. İlköğretimde sınıf geçme öğrencilerin ev ödevi sorumluluğu, okul içi ve dışı davranışlarında sergiledikleri davranışlara bağlı olarak nihai karar öğretmen tarafından verilmektedir. Ortaöğretim kademesinde ise sürekli değerlendirmelere tabii olmaktadır. Yılsonunda herhangi bir sınavları bulunmamaktadırlar. Bakanlık tarafından düzenlenen bitirme sınavına tabii bulunmaktadır (Europe, 1965: 193).

3.1.4.3.2. Türkiye'de Nitelikli Eğitim Politikası

21. yüzyılda Türkiye'de hayat bulan proje olarak evrensel, iktisadi ve toplumsal çalışmaların etkili olduğu nitelikli eğitim hususunda dünyanın son gereksinimlerine uygun sabit politik yenilikler gerçekleştirilmiştir. Başlangıçta yeniçağın öğretmen konsepti ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Daha sonra müfredatı konu alan çalışmalar ve yeni yüzyıla uygun öğrenci konseptleri çalışmaları, FATİH Projesi ve Türkiye Yeterlilikler projesi ile devam

edilmiştir. Daha sonra da 2023 Eğitim Vizyonunu belirleyen Türkiye çağa uyumlu orta vadeli nitelikli eğitim politikası amaçlarını belirlemiştir (Hamarat, 2019: 13-14).

21. Yüzyılda MEB Öğrenci Profili ismiyle açıklanan rapor için öğrenci profili 21.yy yetenekleri, fikir yöntemleri, çalışma teknikleri, çalışma vasıtaları ve dünyaya entegrasyon olmak üzere beş alanda çalışmalar yapılması öngörülmüştür. Öğrenci, öğretmen ve yöneticilere uygun olarak tasarlanan anketlerle profil şekillendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır (MEB Raporu, 2011). Fakat öngörülen görüntü çalışmaları genel olarak hep teoride kalmıştır.

3.1.4.4. Nitelikli Eğitim Planlaması

Son zamanlarda özel sektör olsun kamu sektörü olsun nitelikli eğitim ve okul yönetimi alanlarında kavram stratejik planlama olarak kullanılmıştır (Gümüş ve Şişman, 2012: 1).

Planlama geleceğe dönük düşünme eylemidir (Aydın, 1988: 89-90). Sosyoekonominin hedeflere ve aynı zamanda matematiksel amaçlara varmak uğruna yaptığı etkinlikler kaynak dağıtım düzeneği olarak ele alınmaktadır. Planlamayı kapsayan işler ve işlemler sınırsız iken sınırlı olan ihtiyaçlar arasında bir denge sağlanmalıdır (Türkmen ve Ergün, 1997: 5). Planlar ya belli bir dönemi kapsar ya da belli bir ekonomik veya toplumsal gayeleri kapsamaktadır. Planlama için önemli olan iki temel soru mevcuttur. Birinci ne gerçekleşmelidir? İkincisi ise nasıl gerçekleştirilmelidir? Çok sonrasında ise ne zaman, ne kadar, süre, kim tarafından, kaynaklar nelerdir gibi sorular yer alır.

Nitelikli eğitim planlaması oluşturulurken sorular şu şekilde oluşturulmalıdır (Hesapçioğlu, 1989: 49-61):

- 1) Planın önceden belirlenmiş, toplumsal, ekonomik amaçları nedir?
- 2) Planın ulaştırılması istenen sayısallaştırılmış hedefler nelerdir?
- 3) Bu hedeflere ulaşmak için önceden saptanmış araçlar nelerdir?
- 4) Planlar hangi dönemi kapsayacaktır?

- 1) Planlama hangi kurumlar tarafından yapılacaktır?

Milli Eğitimin temel ilkeleri arasında yer alan planlama kavramının tanımı nitelikli eğitimin gelişmesi için ekonomik, kültürel ve toplumsal kalkınma amaçlarına uygun olacak şekilde nitelikli eğitim, istihdam ve insan gücü münasebetleri kayda alınabilecek şekilde, tarım ve sanayileşme alanında çağa uygun lüzum gördüğü teknolojik gelişmeye destek olacak teknik ve mesleki nitelikli eğitime değer verilecek şekilde planlanmalı ve gerçekleştirilmelidir (MEB Mevzuat, 1974).

Planlama yapılırken birçok faktör göz önünde bulundurulur. Bunlardan biri de geçmiş verilerinden geleceğe yönelik tahminler yapılmasıdır. Nitelikli eğitimdeki değişimlerin neye bağlı olduğu çevredeki değişikliklere de bağlıdır.

Nitelikli eğitimin karar basamaklarında iki çeşit bilgiye gereksinim duyulmaktadır. Birincisi nitel planlamadır, ikincisi ise nicel planlamadır. Nitelikli eğitimin amaçları, yapısı, ders programları, öğretim yöntemleri, süresi, personelin yetiştirilmesi, nitelikli eğitimin yönetimi gibi alanlar nitel planlama için önemlidir. Okullaşma oranları, süresi, eğitimin maliyeti, finansmanı, personel ve araç gerecin akışı, fırsat maliyetleri gibi kararlar planlama adına nicel bölümü oluşturmaktadır (Hesapçioğlu, 1989: 49-61).

Planlama Modelleri

- 1-İnsan gücü yaklaşımı
- 2-Sosyal talep yaklaşımı
- 3-Maliyet fayda analizi

İnsan gücü planlamasından kasıt ileride yapılması öngörülen işler adına gereksinim ihtiyacı duyulan nitelikli, çalışmak için hazır işgüçlerinin iş piyasasında yer almalarını garantilemesi olarak tanımlanır (Wikstrom, 1971). Modelin özelliği öncelikle ekonominin gereksinim duyduğu insan gücü özellikleri tahmin edilir. Daha sonra eğitim sistemi için bu kriterlere uygun insan gücünü üretmesi amaç olarak sunulur. İnsan gücündeki temel gaye yeterli iktisadi büyümenin koşullarının oluşturulması ve yapısal dengesizliklerin önlenmesidir. Uzun vadeli bir modeldir (Türkmen ve Ergün, 1997: 7). Modelin gayesi ekonomiye uygun nitelikte insan yetiştirmektir. Planlamadaki amaç ekonominin talep ettiği insanların yetiştirilmesi yani ekonomideki taleplere cevap vermesi beklenir. Cevap vermesindeki gaye ekonominin arzu edilen seviyede büyümesi için bir sektörde küçülme olurken diğer sektörde ortaya çıkabilecek fazlalıklara engel olmaktır (Aktaran: Özdemir, 2011: 124).

Sosyal talep modeli ise toplumda yer alan kişiler için nitelikli eğitimde eşitliği hedefleyen modelde kişinin ya da toplumun nitelikli eğitim fırsatı bakımından eşitliğe ulaşması beklenir. Hemen her ülkenin anayasasında fırsat eşitliğine yer verilmiştir (Türkmen ve Ergün, 1997: 7). Modele göre hizmet eğitiminden az yararlananlara öncelik verilmesi fırsat ve imkânlardaki eşitlik önlenemiyorsa eğer aza indirilmesi gerekmektedir (Aktaran: Özdemir, 2011: 124). Türkiye'nin fırsat eşitsizliğinde gündeme gelen önemli problemlerden biri cinsiyet ayrımı, bölgesel düzeydeki farklılıklar, ekonomik eşitsizlik, şehir ve köylerdeki farklılıklardır. 9.Kalkınma Planında bu problemlere işaret edilerek nitelikli eğitimin arz ve talebinin dengeli bir şekilde oluşmasının kıymetli olduğu ayrıca Türkiye'de nüfustaki dalgalanmalar nedeniyle dengeyi sağlanmanın kolay olmayacağı, iç göç sebebiyle kırsal alandaki okul binaları boş dururken, göç alan yerlerde ciddi problemler olduğu, bazı bölgelere yeterli öğretmen gönderiminde karşılaşılan problemlerin de arzın istenilen seviyede oluşturulmasını zorlaştırdığı ifade edilmektedir (DPT, 2009: 21).

Maliyet-fayda analizinde ise nitelikli eğitim yatırım olarak kabul edilir. Nitelikli eğitim hizmetinden yararlananlar ve bunların maliyetleri mukayese edilir. Yatırımdaki verimin alınabilmesi için uzun bir zaman dilimine gereksinim vardır. Bu kuram için maliyetin ve yararın mukayesesi yapılır. Daha sonra eğitimdeki verimlilik zirvesine ulaşılmış olur. Bu zirve ile diğer faaliyetlerin verimlilikleri mukayese edilerek eğitim sektöründe kaynak dağılımı konusunda bir görüşte mutabık olmaya çalışılır (Türkmen ve Ergün, 1997: 8). Bu modele göre alınan kararlardan önce uygun maddeleri geniş bir yelpazede incelemek gerekir, tek tek maliyet ve fayda analizlerini mukayese etmek gereklidir (Teyfur, 2010: 163).

3.1.4.4.1. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Nitelikli Eğitim Planlaması

ABD nitelikli eğitim sistemindeki temel amaç, tüm herkese nitelikli eğitimde fırsat eşitliği sağlamak, bireylerin sosyal ve psikolojik hallerini aynı zamanda biyolojik gelişimlerine katkıda bulunarak her kültüre uygun eğitim yapılanması temin etmek ve öğrencide okuma yazma kabiliyetine katkıda bulunmaktır. ABD'deki nitelikli eğitim planlamasında merkezi otorite bulunmamaktadır. Planlama eyaletlere bırakılmıştır. Dolayısıyla her eyaletin kendine özgü bir nitelikli eğitim planlaması bulunmaktadır. ABD'nin eyaletlerinde nitelikli eğitimin okul öncesi kademesi mecburi değildir fakat buna rağmen okullaşma oranlarının çok yüksek olduğu görülmektedir. Nitelikli eğitim Sistemlerinde ilköğretim eğitimi 6 yaşında başlamaktadır ve süreye özgü uzunluklar eyaletlere göre farklılık gösterebilmektedir. Fakat bireylerin 12 yıl gibi bir öğrenimin zorunlu eğitime tabi olduğu, ortaöğretimdeki kademenin süresi de 3-4 yıl olduğu gözlemlenmektedir. ABD'nin eyaletlerinde okul sistemindeki yapılanma ilköğretim ve ortaöğretim için 6+6, 6+3+3, 4+4+4 ve 8+4 şeklinde toplamda dört farklı yapılanma hali mevcuttur. ABD'de maddi durumu iyi olmayan ancak zorunlu nitelikli eğitime tabii olan öğrenciler için maddi destek sağlanmaktadır ve aynı zamanda ücretsiz yemek yardımı yapılmaktadır. Amerika'da zorunlu nitelikli eğitime devam eden öğrenci oranı yüzde yüzdür. Sistemde ilköğretimden ortaöğretime geçişte herhangi bir sınav sistemi yoktur. Öğrenci dilediği okula gidebileceği gibi aynı zamanda konuyla ilgili uzman yönlendirme birimleri sürekli çalışma halindedirler. Yine ABD'de yükseköğretime geçiş aşamasında da herhangi bir sınav sistemi mevcut değildir. ABD'de bulunan her üniversite kendi sınavını kendisi gerçekleştirerek öğrenci alımlarını bu şekilde gerçekleştirmektedirler. Son olarak çok fazla yetişkin eğitimi mevcuttur. Bunu da yaşam boyu eğitim projesiyle sürdürmektedirler (Baş, 1992: 81).

Birleşik Krallığın oluşturduğu ülkelerin nitelikli eğitim programlarında farklılıklar hüküm sürmektedir. Merkezden yürütülen Eğitim Bakanlığına sahip olmadıkları için nitelikli eğitim kontrolü yerel birimler tarafından sürdürülmektedir (Gökçe, 2000: 7). Birleşik krallıkta

farklı ülkelerin bir arada olmasından kaynaklanan her ülke için farklı yasalar söz konusudur (Erginer, 2006: 20). İngiltere’de öngörülen nitelikli eğitim hedefleri içerisinde ebeveynlerin katılımı, bilimsel yetenekler, farklı kültürlerin sentezi, değerler eğitimi, vatandaşlık ve demokrasinin oluşması bilinci, iletişimin sağlanması sarmalı, MEB politikasını öğrenmek, sağlık gibi önemli öğeleri kapsamaktadır (Küçüköğlü ve Kızıldaş, 2012: 660-670). İngiltere’nin okul işleyişi özel ve devlet olarak sınıflandırılmaktadır. Yaş gruplarına göre öğrencilerin sahip olacakları mecburi nitelikli eğitim sistemi dört grupta incelenmektedir (DFE, 2014). Bunlar zorunlu birinci grup arasında olanlar 5 ve 7 yaş arasını, ikinci grupta yer alanlar 7-11 yaş aralığını, üçüncü grupta yer alanlar ise 11-14 yaş aralığını, son olarak dördüncü grupta olanlarda 14-16 yaş aralığını kapsamaktadır. CIA 2014 verilerine göre İngiltere’nin sahip olduğu okuryazarlık oranı yüzde doksan dokuzdur. İngiltere’de aileler çocukları için diledikleri eğitim sistemini seçme hakkına sahip olmaktadır. Eğer nitelikli eğitim devlet eliyle yürütülecekse herhangi bir ücret söz konusu değildir. Ancak özel okullar için ekstra ücretler söz konusu olmaktadır. Öğrenmede zorluk yaşayan öğrenciler adına kaynaştırma nitelikli eğitimleri mevcut olmaktadır (Erginer, 2006: 20). Öğrenciler tabii tutuldukları kademenin son yılında sınav olmaktadır. Sınav Ulusal İnceleme Bürosu tarafından değerlendirilmektedir. Sınav sonuçları bağlı buldukları okullara dijital ortam aktarılmaktadır. Sonuçlar 1-8 arasındaki rakamlarla değerlendirilmektedir. Öğrenciler üçüncü kademenin sonuna ulaştıklarında seviyelerindeki göstergenin en az 3 olması gerekmektedir. Fakat ulaşılmak istenen ortalama gaye ise 6 olarak belirlenmektedir. Sınavlar dışından herhangi bir ilerleme kaydetmeyen öğrenciler için ayrıca ilerleme testleri uygulanmaktadır (Gipps, 2003).

Avusturya’da çocuklar yaşından sonra anaokuluna başlayabilmektedir. Fakat anaokulu sistemin bir bölümü olmadığı için zorunlu eğitime tabii olmaktadır. Avusturya’da genel zorunlu nitelikli eğitim altı yaşından itibaren başlamaktadır. Toplamda da dokuz yıl sürmektedir. Aileler çocuklarını devlet okuluna veya özel okula gönderme konusunda inisiyatif kullanabilmektedir. Özel okulların sayısı az olmakla birlikte devlet okullarında ücret söz konusu olmamaktadır. Avusturya’da kabul gören nitelikli eğitim sistemi öğrenciler için birçok yol açmaktadır. Aynı zamanda ebeveynleri ve öğrencileri farklı ilgi alanlarına yönlendirmektedir. Nitelikli eğitim altı yaşındaki çocuklar için zorunlu dört yıl ile başlamaktadır. Bu dört yıl ilkökul kademesini oluşturmaktadır. Altı yaşındaki bir öğrenci yeterli gelişime sahip değilse yani dersi takip etmekte zorluk yaşıyorsa bu öğrenciler anaokullarına tabii tutulmaktadır. İlkokul eğitimi öğrencilere zihinsel, duygusal, sosyal ve bedensel yeteneklerini geliştirebilecekleri çok yönlü bir imkân sunmaktadır. Eğer çocuğun ekstra özel eğitime ihtiyacı söz konusu ise çocuk hem özel okula hem de entegratif biçimde yürütülen nitelikli eğitime devam edebilmektedir.

İlköğretim eğitiminden sonra öğrenciler iki farklı seçenekler karşı karşıyadırlar. Her birinin öğrenim süresi yine dört yılı kapsamaktadır. Bunlar ortaokul ve lisenin bir alt kademesini oluşturan genel nitelikli eğitim merkezleridir. Ortaokul nitelikli eğitimi öğrenciyi hem ikinci seviye grubuna hazırlar hem de genel meslek nitelikli eğitimi konusunda bilgilenmesini amaç edinmektedir. Beşinci ve altıncı kademedeki genel nitelikli eğitime tabii tutulmaktadır. Ancak yedinci kademedeki genel nitelikli eğitim verilen liselerde ortalamaları farklı olan üç nitelikli eğitim ayrımı gerçekleştirilmektedir. Ortaöğretim ikinci seviye son nitelikli eğitimin yılının birinci dönemine denk gelmektedir. Bu seviyeye ulaşan bir öğrenci okul sisteminde mevcut farklı yönlendirmelere tabii tutulmaktadır. Öğrenci mesleki nitelikli eğitim ve genel eğitim arasında tercih yapma hakkına sahip olmaktadır. Mesleki nitelikli eğitim adına ya çıraklık eğitimi kapsamında mesleki nitelikli eğitim sistemine sahip normal standart bir okul ya da mesleki nitelikli eğitim veren lise dengi bir okula alınması mümkün olmaktadır. Öğrencilerin yaklaşık yüzde sekseni ortaöğretimin birinci seviyesinden sonra mesleki alanlara yönlendirilmektedir. Öğrenciler, genel nitelikli eğitim veren liselerin üst birimlerinde genel nitelikli eğitime tabii olmaktadır. Bu birimler özellikle üniversite nitelikli eğitime hazırlık için önemli rol oynamaktadırlar. Dört yıl gibi bir süreyle beraber yapılan olgunluk imtihanı ile sona ermektedir. Bu okulları başarı ile tamamlayanlar, genel giriş haklarını yüksekokuldan yana kullanabilmektedir (Ekonominin Eğitim Araştırma Enstitüsü, 2008).

Lüksemburg nitelikli eğitim sistemindeki temel gaye öğrencilere hem genel manada hem de özel manada mesleki beceri kazanımlarını sağlamak ve onları gelecekteki mesleklere hazırlamak şeklindedir (Unesco, 1971: 765). Yaşları 6 ve 15 arasında değişen çocuklarda 9 yıllık nitelikli eğitim hizmeti zorunludur. Devletin karşılıksız olarak verdiği hizmetler ilköğretim ve mesleki nitelikli eğitim şeklindedir. Fakat ortaöğretim ve teknik eğitimde az da olsa bir ücret ödemesi söz konusu olmaktadır. Devlet hem kamu okullarında hem özel okullarda denetleme yetkisine sahiptir. Özel okullar Milli Eğitimin uygun gördüğü programlara uymak durumundadır (Europe, 1965: 191). Devlet eğitimde dini ve etnik konuları yok saymaktadır. Onlara göre her öğrenci dini, sosyo-ekonomik imkânları, cinsiyeti, ırkı ne olursa olsun eşit öğrenme hakkına sahiptir. Devletin sağlamış olduğu istisnasız herkese eşit olarak açıktır. Ortaöğretim de ise ailelerin de görüşleri alınarak isteğe göre dini eğitim alabilmektedirler. Fakat isteyen yine bu dini eğitimden muaf tutulabilmektedir (Unesco, 1965: 191). Nitelikli eğitim şekli genellikle karmadır. Mesleki nitelikli eğitim ve diğer nitelikli eğitim olanakları herkese eşit bir biçimde sunulmaktadır. Engelli çocuklar için özel nitelikli eğitim sınıfları oluşturulmaktadır. Engelli çocuklar ücretsiz kitap ve burs gibi imkânlarla desteklenmektedirler. Öğrencilerin sahip oldukları ilgi alanları ve yetenekler doğrultusunda devlet tarafından sunulan

sanatsal ve spor gibi aktiviteler sağlanmaktadır (Unesco, 1971: 791). Lüksemburg diğer ülkelerden farklı olarak okul öncesi eğitimi zorunlu kılmıştır. 5 yaşına giren her öğrenci okul öncesi nitelikli eğitimi almak zorundadır. 4 yaşındaki çocuklar için ise bu nitelikli eğitim isteğe bağlı olmaktadır. Okul öncesi nitelikli eğitim anaokullarınca verilmektedir. Okul öncesi için gerekli olan finansman ve denetim Eğitim Bakanlığı tarafından üstlenilmektedir (European Communities, 1987: 124-125). İlköğretim ise her aşaması iki yılı kapsayan üç dönemlik bir süreçten oluşmaktadır. Devlet tarafından karşılanan ilköğretim hem karmadır hem de ücretsiz olarak sağlanmaktadır. İlköğretim alanında çok az sayıda özel okul bulunmaktadır. Özel okullarda sağlanan nitelikli eğitimin maddi olarak karşılığı paradır. Hem özel okullar hem de devlet okulları aynı programı uygulamak zorundadır. Uygulanan programda Eğitim Bakanlığı tarafından tespit edilmektedir. İlköğretimdeki ders konuları okuma-yazma ve spor gibi faaliyetleri kapsamaktadır. İlköğretime öğrenciler ana dilleri olan Lüksemburgca ile başlamaktadırlar. Aynı zamanda Almanca eğitimine tabii tutulmaktadır. Daha sonra ilköğretimin ortalarına doğru Fransızca eğitimini almaktadırlar. Öğrenciler bu üç dersi paralel bir şekilde öğrenmektedirler. İlköğretimde haftalık ders saati 27 olmaktadır. Dersler tüm bir haftayı kapsamaktadır. Öğrencinin sınıf geçmesi ise öğretmenin kararı ile olmaktadır. Öğretmen kararı verirken öğrencinin okuma-yazma becerisine, yaptığı ev ödevlerinin tutumuna ve spor faaliyetlerine bakmaktadır (European Communities, 1987: 125). Lüksemburg'da nitelikli eğitim iki biçimde örgütlenmiştir. Bunlar genel nitelikli eğitim ve teknik nitelikli eğitim şeklindedir. Genel nitelikli eğitim liseler tarafından sağlanmaktadır. Alt ve üst nitelikli eğitim olmak üzere toplam yedi yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Alt öğretim altı yılı kapsayan ilköğretimden sonra üç yılı kapsayan bir tam zamanlı nitelikli eğitim programıdır. Eğer öğrenciler bu nitelikli eğitime devam etmek istiyorlarsa aritmetik Fransızca ve Almanca gibi derslerden sınava girip başarılı olmak durumundadırlar. Ortaöğretim programlarındaki temel amaç öğrencileri en iyi şekilde üniversite sınavlarına hazırlamaktır. Okullarda haftalık 30 saati kapsayan ders programı mevcuttur. Ders programının kapsamında ekonomi, biyoloji, din eğitimi, ahlak eğitimi, Almanca, İngilizce, Fransızca, fizik, kimya, müzik, edebiyat ve beden eğitiminden oluşmaktadır. Ortaöğretimde ilk sene uyum senesidir. Ortaöğretimde yabancı diller üzerinde özenle durulmaktadır. Alt nitelikli eğitim sisteminde üç yıl boyunca başarı gösteren öğrenciler üst nitelikli eğitime tabii olmaya başlamaktadırlar. Üst ortaöğretim sonucunda öğrencinin sahip olacağı sertifika sayesinde öğrenci isterse üniversiteye devam edebilmektedir. Öğrenciler eğer genel ortaöğretime tercih etmişlerse öğrenci klasik veya modern eğitimden birini seçmek durumundadır (European communities, 1987: 128). Klasik nitelikli eğitimde Latince tabanlıdır. Modern nitelikli eğitimde ise modern diller önemli yer tutmaktadır. Yani

İngilizce ve teknik bilimler önemli bir yere sahiptir. İstisnasız tüm öğrenciler ortaöğretim nitelikli eğitimi sonunda bitirme sınavına tabii olmaktadır (Europe, 1965: 193).

Norveç'te genel nitelikli eğitimin gayesi demokrasi, fırsat ve olanak eşitliği, ekonominin büyümesine katkıda bulunacak bireylerin yetiştirilmesi esaslarına uygun bir biçimde bireylerin dinsel, ahlaksal, sanatsal, bedensel bilgi ve kabiliyet seviyelerinin artırılması ve topluma iyi bir üye olmalarını sağlanmaları şeklindedir (Unesco, 1971: 925). 1969 yılında Norveç'te 7-16 yaş kapsayan zorunlu eğitim süresi 9 yıldır. Okul öncesi eğitim 7 yaşından öncesini kapsamaktadır. İlköğretim zorunlu olarak 1. Ve 6. Sınıfları kapsamaktadır. Ortaokul ise 7. Ve 9. Arasını kapsamaktadır. Ülkedeki tüm çocuklar 4.sınıftan sonra İngilizce öğrenmek zorundadırlar. Norveç'teki en önemli temel özellik çok sayıda butik okullardan oluşmasıdır. Öğrenci kontenjanı 20 olan çok sayıda okul söz konusudur. Bu öğrencilerin merkezde nitelikli eğitim almasından ziyade köy okullarında nitelikli eğitim alınması sağlanmıştır. Zorunlu nitelikli eğitimi kapsayan bu süreçte asla sınıfta kalmak yoktur öğrenciler 9 yılın sonunda mezun olmaktadır (Jordell, 1991: 508). Ortaöğretim programında öğretilmesi hedeflenen 10 temel alan söz konusudur. Bunlar: ticari, büro hizmetleri, genel konular, teknik konular, denizcilikle ilgili konular, ev yönetimi, beden eğitimi, sosyal çalışma ve sağlık, estetik konuları, balıkçılık ve sanayi, tarım ve doğal kaynaklardır. Eğer talebeler yükseköğretime devam etmek istiyorlarsa Fen, Dil ve Sosyal bilimlerden birini seçip ortaöğretimlerini bu bölümlerden birinden tamamlamaktadırlar. Norveç'te 1988 yılından bu yana programların 2/3'si genel konulardan, 1/3'i de özel konulardan oluşmaktadır. Genel konular tarih, İngilizce, coğrafya, din, matematik, fen, isteğe bağlı ikinci bir dil(Fransızca veya Almanca) şeklindedir. Özel konular ise matematik, fizik, kimya, biyoloji, ekonomi, hukuk, sosyal bilimler, yabancı diller biçimindedir. Öğrenci yükseköğretime geçerken daha önce aldığı ders temel alınmaktadır. Dolayısıyla öğrencinin uzmanlaşmak istediği yükseköğretim programında dersler bu literatüre uygun şekilde hazırlanır. Mesela öğrenci mühendislik okumak istiyorsa eğer öncesinde matematik ve fen derslerini mutlaka almış olmalıdır (Jordell, 1991: 508-509).

3.1.4.4.2. Türkiye'de Nitelikli Eğitim Planlaması

Türkiye'de eğitim sistemi son on yıllık süreçte sayısız değişiklik geçirmiştir. Birincisi 1997'deki nitelikli eğitim sisteminin reformudur. 1997'de Temel Eğitim Kanunu kapsamında aralıksız 8 yıllık temel nitelikli eğitim sistemi başlamıştır. Buna göre:

- Zorunlu ilköğretim 5 yıl,
- Ortaokul 3 yıl,
- Ortaöğretim 3 yıl,

- Lise 3 yıl,
- Üniversite eğitimi ise 2-6 yıl arası şeklinde yürütülmüştür.

1997 Temel Eğitim Kanunundaki amaç 6-14 yaş arası çocukların 5 yıllık olan nitelikli eğitim süreçlerini 8 yıla çıkarmıştır.

Bir diğer önemli gelişme üniversitelerin sayısındaki artıştır.1971-1991 yılları arasında Türkiye’de 20 üniversite kuruldu ve devlet tarafından “Güçlendirilmiş Üniversite Eğitim” şeklinde isimlendirildi. Bu dönem 1968’de hayata geçen ve Türkiye’deki üniversite sayısını 29’a taşıyan ikinci 5 Yıllık Kalkınma Programı ile başladı (Tansel, 2004: 11).

Daha sonra 1992’de 25 yeni üniversite kuruldu.2002’de ise Türkiye’de 53 devlet üniversitesi vardı.2000 yılına gelindiğinde “Her şehirde bir üniversite” sloganıyla ve aynı zamanda özel sektörün ortak katılımı ile 2011 yılında Türkiye’deki toplam üniversite sayısı 165’e ulaşmıştır (Aktaran: Popli ve Yılmaz, 2017: 77). Bu gelişme Türkiye’deki nüfusun nitelikli eğitim seviyesini ve en önemlisi nitelikli eğitimdeki cinsiyet farkın azaltmaya da önemli katkıları olmuştur.

Türkiye’de aynı zamanda “açık eğitim” rejimi vardır. Lisede mezun olan öğrenciler üniversiteye giriş yapabilmek için bir sınava dâhil olurlar ve bu sınav sonucuna göre öğrencilerin dâhil olmak istedikleri üniversiteyi tercih ederler. Sınav bir kamu kurumu olan ÖSYM tarafından gerçekleştirilir. Sınav sonucunda sadece belirli bir yüzdeliğe sahip olan öğrenciler 4 yıllık üniversite bölümlerine yerleşebilirler (Tansel, 2004: 11-12).

2012 yılında Türkiye için son reform gerçekleştirilmiş ve bu reforma göre zorunlu nitelikli eğitim süreci 12 yıla çıkarılmıştır. Mevcut sistem ise 4+4+4 olarak daha karmaşık bir yapıya dönüştürülmüştür (Aktaran: Popli ve Yılmaz, 2017: 92). Buna göre:

- Zorunlu ilköğretim 4 yıl
- Ortaöğretim 4 yıl
- Lise eğitimi 4 yıl şeklindedir.

Türkiye’nin nitelikli eğitim sektöründe karşılaştığı birçok sorun vardır (Tansel, 2004: 12). Türkiye’nin birçok kırsal kesiminde hala kız çocuklarının kayıt oranının düşük olmasıdır. Türkiye’de hala bölgeler arasında yaşanan nitelikli eğitim kalitesinin verimliliğinin farklılık göstermesidir. OECD’ye üye ülkeler arasında hala en çok öğrenci oranına hâkim olması bu sorunlar arasında yer almaktadır.

2015-2019 Stratejik Eğitim Planı’na bakacak olursak,

Öncelikle temel misyonu anlamamız gerekmektedir:

Temel misyonu fikir üretme, kavrama, problem çözme ve araştırma yetkinliğine sahip; bilgi toplumunun gerektirdiği bilgi ve yeteneklerle donanmış; ulusal kültür ile insanlığın ve demokrasinin evrensel değerlerini benimsemiş; iletişime ve paylaşımına açık, sanat duyarlılığı ve yeteneği gelişmiş; özgüveni, özsaygısı, hak, adalet ve sorumluluk bilinci yüksek; azimli, girişimciliği gelişmiş, yaratıcılığı yüksek, yenilikten yana, barışçıl, sağlıklı ve mesut fertlerin gelişmesine mekân ve olanak sağlamaktır (MEB 2015-2019 Stratejik Planı).

Söz konusu stratejik plan 3 başlık altında oluşturulmuştur (MEB 2015-2019 Stratejik Planı):

GAYE-1: Tüm fertlere nitelikli eğitim-öğretim için eşit koşullar altında erişim sağlamasına yardımcı olmak. Buradaki gaye; Tüm öğrencilerin nitelikli eğitim-öğretime eşit koşullar altında faydalanmasını sağlamaktır. Ayrıca Türkiye'nin kırsal kesiminin nitelikli eğitime erişilebilirlik problemlerine çözüm sunmaktır. Hedefte ulaşılmak istenen okullaşmanın tam kapasite ile sağlanması hala daha az nitelikli eğitim hakkına sahip olan kız çocuklarının okula devamlılığının sağlanmasıdır.

GAYE-2: Tüm fertlere modern çağa uygun bilgi, kabiliyet, davranışın ve tutum kazandırılması ile yaratıcı, girişimci, yenilikçi, dil becerileri yüksek, özgüven ve sorumluluk sahibi, iletişime ve öğrenmeye açık, mutlu ve sağlıklı bireylerin yetişmesine olanak sağlamak. Piyasaya yakışır nitelikli ekonomik sorunların giderilmesine yardımcı eleman yetiştirilmesidir. Bu amaca göre karşımıza 2 tane sav çıkmaktadır. Birincisi nitelikli bireylerin yetiştirilmesi için yapılan harcamalardır. Buna örnek olarak FATİH projesi gösterilebilir. Gerek okullara yapılan tablet yardımı gerekse akıllı tahtaların sunulması ve diğer araç-gereçlerin ders işlemedeki kolaylığı örnek gösterilebilir. İkincisi ise değişen süre zarfları dönüşen kurullarla mesleki, sportif ve kültürel kurslarla bilgi açığının kapatılmak istenmesidir. Çoğunluğu genç nüfustan oluşan Türkiye için yeni kazanımlar elde edilmesi, yeni mesleğe uyum sağlama ve aynı zamanda girişimciliğin teşvik edilmesi süreci olarak adlandırılması toplumsal ve iktisadi yapının kuvvetlendirilmesinde mühim görülmektedir.

Sektörle işbirliğinde evrensel rekabette sektörün kuvvetini arttırmak, nitelikli insan gücü yetiştirmedeki toplumda teknik ve mesleki nitelikli eğitim adına farkındalığı sağlayarak daha çok seçilmesini sağlamak amacıyla 2013 yılından beri sektör toplantıları düzenlenmektedir. 2013'den bu zamana kadar geçen süre zarfında havacılık, denizcilik, makine, turizm, elektrik elektronik sektörleri alanında nitelikli eğitim toplantıları gerçekleştirilmiştir (MEB 2015-2019 Stratejik Planı, 46).

GAYE-3: Mali, beşeri, teknolojik ve fiziki yapı ile yönetim ve organizasyonda iyileştirme yaparak nitelikli eğitime erişimi ve nitelikli eğitimde kaliteyi artırmak etkili ve

verimli işlemlere sahip kurumsal yapıyı tesis etmek. Buradaki amaç mali, beşeri, teknolojik ve fiziki yapı ile yönetim ve organizasyon yapısında iyileştirme yaparak nitelikli eğitime erişimi ve eğitimde kaliteyi arttırarak etkili ve verimli işleyen bir kurumsal yapıyı tesis etmek (MEB 2015-2019 Stratejik Planı).

2015-2019 Nitelikli Eğitim Stratejik planı 3.amaca göre beşeri sermaye yapılan çok büyük ekonomik yardımlar söz konusudur. Bu yardımların özellikle FATİH projesi kapsamında gerek tabletler, gerek projeksiyonlar gerekse ADSC'ler olmak üzere çok donanımlı yazıcılar ve bilişim sınıfları mevcuttur.

Bakanlık bünyesinde bu amaçların totalde maliyetleri;

1.Gaye için %23,35

2.Gaye için %26.89

3.Gaye için %46.13 bakanlık bütçesinden pay ayrılmıştır.

2019-2023 yılları için yeni bir Nitelikli Eğitim Stratejik Planı öngörülmüştür. Bu planın temel değerleri (MEB İstatistikleri: 40):

- Erdemlilik
- Liyakat
- İnsan hakları ve demokrasinin evrensel değerleri
- Çevreye ve canlıların yaşam hakkına duyarlılık
- Analitik ve bilimsel bakış
- Girişimcilik, yaratıcılık ve yenilikçilik
- Kültürel ve sanatsal duyarlılık ile sportif beceri
- Meslek etiği ve mesleki beceri
- Saygınlık, tarafsızlık, güvenilirlik ve adalet
- Katılımcılık, şeffaflık ve hesap verilebilirlik.

MEB 2019-2023 Stratejik Planın Gayeleri (MEB 2019-2023 Stratejik Planı)

GAYE-1: Tüm öğrencilere kültürümüzün ve aynı zamanda insanlığın kesişim değerleri ile uyumlu dönemin gereksinimine uygun bilgi, yetenek ve eylemlerin kazandırılması sağlanacaktır.

GAYE-2: Muasır düzene uyumlu, etkin, verimli işletim ve kuruluş düzeneği ile dönemlerin etkili olması sağlanacaktır.

GAYE-3: Öğrencilerin hem okul öncesi hem de temel nitelikli eğitim süreçlerinde duygusal, fiziksel ve bilişsel şekilde çok yönlü olarak gelişimlerine katkı sağlanacaktır.

GAYE-4: ;Ülkenin iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına yarar sağlayan öğrencilerin yetişmesi sağlanacaktır. Aynı paralellikle öğrencilerin sahip olduğu yetenek, kapasite ve ilgiye göre hayata hazırlayan bir ortaöğretim sisteminin oluşması sağlanacaktır.

GAYE-5: Bireylerin zihinsel, bedensel ve ruhsal gelişimlerini rehberlik hizmetlerinin ve özel nitelikli eğitimin etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.

GAYE-6: Toplumun gereksinimlerine göre mesleki, teknik nitelikli eğitim ile yaşam boyu öğrenme düzlemleri ile işgücünün ihtiyaç duyduğu bilgi sürecinin çağına uyumlu şekilde düzenlenecektir.

GAYE-7: Tüm okulları kapsamı alanına alan küresel standartlar göz önünde tutularak uygun bir özel öğretim yapısına geçiş yapılması sağlanacaktır.

3.1.4.5. Nitelikli Eğitim Yatırımı ve Harcamaları

Hane halkının nitelikli eğitime harcama yapmalarının en büyük nedeni eğitimi ileriye yönelik bir yatırım aracı olarak görmeleridir. Nitelikli eğitim harcamalarının bireye getirisi maddi anlamda bireyin nitelikli eğitim hayatı boyunca eğitime yapacağı tüm masraflar ile nitelikli eğitim sonucunda sahip olacağı getiri arasındaki farktır. Makam, statü gibi getirilerde manevi getiri olarak kabul edilir (Gümüş ve Şişman, 2014: 55).

Mikro ekonomik çerçeveden ele alınırsa nitelikli eğitimin kişi üzerindeki tesiri çok fazladır. İnsanlar öğretim hayatları boyunca sürelerini ve maddi imkânlarını sağlayarak onların faydasını arttırmaktadırlar. Bu yüzden yararı çok olan insanların marjinal ürün değerleri de daha fazla olduğundan daha çok kazanca sahip olma imkanları da olur (Çalışkan, 2007: 239)

Beşeri sermaye teoremine göre, insanlar nitelikli eğitime daha iyi imkânlarla sahip olmak için harcama yaparlar. Nitelikli eğitime yapılan harcamalar kişinin verimini ve yeteneğini etkilediği için bu durum ücret farklılığına yol açacaktır.

Beşeri sermaye yatırımları içerisinde nitelikli eğitim harcamalarının bireylerin gelirini belirlemede etkisi oldukça büyüktür (Schultz, 1961: 22-24).

Hane halkları nitelikli eğitime harcama yaparken gelecekle ilgili beklentilerini ön planda tutarak bunu gerçekleştirirler. İnsanların yükseköğrenime devam etmek istemelerinin nedeni bu şekildedir. Fakat hane halkının nitelikli eğitim harcamalarını gerçekleştirmelerinin tek nedeni gelir beklentisi değil aynı zamanda çocuklarına karşı duydukları sorumluluk duygusudur. Bir diğer sebepleri de iş beklentisi ve istihdamdır. Çünkü insanlar belirli bir nitelikli eğitim seviyesine sahip olunca bununla birlikte işte istihdam edilme olanakları da genişler. Dolayısıyla kişinin nitelikli eğitim seviyesinin artışı ve aynı zamanda işgücüne katılım oranı arasında pozitif bir ilişki söz konusudur (Yolcu, 2011: 23).

Nitelikli eğitim harcamaları nitelikli eğitim hizmetinin yerine getirilmesi için kamu ve özel kesim tarafından yapılan harcamalardır (Tuzcu, 2006: 166).

Ülkelerin kalkınması ve büyümesi için her geçen yıl nitelikli eğitim harcamalarının bütçedeki payı artmaktadır. Toplumun refahını yükseltmesi, süregelen bilişim çağına uyum sağlaması gibi pek çok değişkenliklere ayak uydurması gelişmek isteyen her ülkenin amaçlarındandır. Amaçların hayata bulması ancak bütçedeki paylarla doğrudan alakalıdır. Bundan dolayıdır ki nitelikli eğitim harcamaları birçok sorun gibi işsizlik sorunun çözümü için büyük etkidir (Akçacı, 2013: 67).

Kamunun yaptığı en önemli harcama kalemi nitelikli eğitime yapılan harcamalardır. Gelişmiş birçok ülkenin temel özelliği savunma harcamalarından hemen sonra yapılan en büyük harcama nitelikli eğitime ayrılıyorsa o ülke gelişmiş ülke konumundadır. Çünkü nitelikli eğitime yapılan harcama kendisine paralel olan diğer yapıları etkilemektedir. Ekonomik büyüme ve kalkınma gibi gelişmiş ülkelerin %70-75 oranında ayırdığı bütçe nitelikli eğitim harcamalarını karşılamaktadır (Karaarslan, 2005: 43).

Yaşadığımız dünyaya baktığımızda nitelikli eğitim hizmetlerinin tam kamusal bir mal olduğu ve bunun devlet tarafından bütünüyle karşılanması gerektiği görüşü hâkimdir. Bazı ülkelerde ise nitelikli eğitim yarı kamusal bir hizmet olarak görülmektedir. Türkiye'nin durumuna baktığımızda ise geçmiş dönemlerde nitelikli eğitimin kamu tarafından karşılandığı görülmektedir. Ancak daha sonra yeni politikalarla nitelikli eğitim özel kesime kaymış, kamu kesim finansmanı yanında özel kesime ait finansman kaynaklarının da yer aldığı bir hizmet sektörü oluşmuştur (Ulusoy, 2013: 10).

Kamu harcaması demek devletin kendi ulusal veya yerel olarak bütçesinden ayırdığı harcamalar demektir. Devlet kendi bünyesinden ortak ihtiyaçlar için, belirli metotlarla yaptığı giderler kamu harcaması kapsamındadır (Orhaner, 1999: 19). Kamu harcaması devletin karşılıksız olarak topladığı vergi, borç, harç vb. gibi kamu gelirleri arasından yaptığı harcamalardır (Ergen, 1999: 9).

Bir toplumda nitelikli eğitim harcamalarının devlet tarafından karşılanmasının nedeni nitelikli eğitimin hem bireysel fayda hem de dışsal fayda sağlamasıdır. Kısaca nitelikli eğitim hem kişiye yarar sağlamakta hem de ekonomik kalkınmaya fayda sağlamaktadır.

İnsanlar nitelikli eğitim sayesinde hem gelecek hayata daha iyi hazırlanır hem de çok daha iyi gelir düzeyine sahip olur. Nitelikli eğitim alan insanlar topluma yararlı olur aynı zamanda devlete gereksinim duymadan kendi kendilerine yetebilirler (Taytak, 2007: 44).

Devletin nitelikli eğitimi karşılamadaki bir diğer amacı da eğitimdeki fırsat eşitliğinin sağlanmasına imkân tanımaktır. Çünkü devlet eğer böyle bir imkân insanlara sunmazsa nitelikli

eğitimdeki eşitsizliklerin ülke genelinde yaşanacak tüm olayları olumsuz yönde etki edeceğinin bilincindedir (Ünal, 1996: 312-313).

Ülkede bakanlıklar genel bütçe kapsamında, üniversiteler özel bütçe kapsamında yer almaktadır. Nitelikli eğitim için yapılan harcamalar bu kurumlar tarafından karşılanır. Bununla beraber mahalli idarelerin yaptığı harcamalar da vardır. Köyler nitelikli eğitim harcaması konusunda eksik olsa da, il özel idareleri ve belediyeler nitelikli eğitim harcaması yapmaktadır (Çalcalı, 2009: 65-66).

Devletle birlikte özel kuruluşların ve aynı zamanda hane halklarının yaptığı harcamalar özel sektörün yaptığı nitelikli eğitim harcamalarıdır (Çalcalı, 2009: 82).

Nitelikli eğitim özel olarak finanse edilirse bunun özel sektör tarafından karşılanması durumu mevcuttur. Fakat devlet bunu birtakım teşviklerle ya da vergi indirimleriyle özel sektöre yardımcı olur. Nitelikli eğitimin özel mal olarak kabul edildiği bu bağlamda devlet dolaylı finansmanla özel sektörü desteklemektedir. Özel sektör nitelikli eğitimin maliyetini sırtlarken devlet çeşitli desteklemelerle ailelerin yükünü azaltır ya da öğretmen maaşlarını destekleme şeklinde özel sektöre yardımcı olur (Aktaran: Bensen, 1994: 13).

Teknolojik gelişme ya da değişime uyum sağlamaya çalışan kurumların bu değişime uyum sağlayabilmesi için kaynakları elde edebilmek adına maddi veya maddi olmayan şekilde desteğe ihtiyaç duyarlar. Buna bağlı olarak veliler dolaylı ya da dolaysız şekilde ödemede bulunarak ihtiyaçların giderilmesinde aktif rol oynarlar (Beydoğan, 2006: 75).

Özel öğretim kurumlarının kanununda yer alan 12. ve 13. Maddenin karşılığı olarak özel okulların finansmanı kanunda ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu sebeple bu okulların finansman kaynağını veli kesimi oluşturur. Özel okulların ücretlerinin büyük bir bölümünü aileler oluşturur. Bazı dernekler kamu yararı amacını gözettiği için devlet tarafından onları kontenjanlarının ¼'ünün yoksul kesimi tercih etmesi münasebetiyle ek mali destek tedarik edilmektedir (Çalcalı, 2009: 82).

3.1.5. Nitelikli Eğitim ve Sürdürülebilir Kalkınma İlişkisinin Teorik Temelleri

Nitelikli eğitimin gayesi yüksek bilgi seviyesine sahip hem kişisel hem de küresel kültür değerlerine hâkim sağlıklı bir toplum yetişmesini sağlamaktır. Nitelikli eğitimde var olan gelişmelerin ve yenileşme hareketlerinin tümü toplum için önem arz etmektedir. Nitelikli eğitim toplum hayatında değişim yarattığı için gerçek hayatta kendini gösteren değişikliklere önceden uyum sağlamak durumundadır. Bir ülkenin refahı o ülke insanın alacağı sürekli eğitimlere bununla birlikte edindikleri bilgi ile ekonomiye yapacakları büyümeye bağlıdır (Çakmak, 2008: 34).

Kalkınma kavramının tanımına beşeri sermaye unsurunun dâhil olmasıyla beraber

ekonomik kalkınma ve eğitim arasındaki pozitif ilişkinin varlığı mutlak bir gerçektir. 1980'den sonra kalkınma programlarının değişmeye başlaması ile birlikte ekonomik sistem bilgi ve teknolojiye dayalı oluşmaya başlamıştır. Küresel alanda entegrasyonun hızlı bir şekilde yayılması ile internetin merkezi olduğu üretim şekli benimsenmiş yeni üretim bölgelerinin bilgi üretim ve gelişimini bağlı dönüşümünün sonucu olarak insana yatırım önemli hale gelmiştir. İnsan için yatırım kısa vadede entelektüel sermayenin gelişmesi için çabalarken uzun vadede ise bilginin içselleştirilmesi, geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Nitelikli eğitim ülke kalkınmasında çok önemli bir yere sahiptir. Ekonomik kazanç kültürel kazançların alternatifi olmuş kültür seviyesi yüksek nitelikli kişiler geliştirmekte olan ülkelerde aranan isimlerden olmuştur. Yani önemli olan sanayi toplumu olmak isteyen bir ülkeni fiziki sermayeye önem verdiği kadar kültürel sermayeye de önem vermelidir (Berber, 1999: 363).

Nitelikli eğitim ve ekonomi arasındaki bağlantıyı insan sermayesi olarak görenler nitelikli eğitim için yapılan harcamaların verimlilik üzerindeki olumlu sonuçlarını gördükçe maliyetleri düşürdüğünü fark ettikçe bu görüşün giderek daha da güçlendiğini belirtmişlerdir. İnsanların ortaöğretim ya da yükseköğretim seviyesinde nitelikli eğitim almaları ve bunun sonucunda kişi başına düşen gelir ile aralarındaki bağlantı bunu en güzel şekilde örneklemektedir. İktisatçılara göre bir ülkede nitelikli eğitim düzeyi artarsa aradaki doğrusal ilişki sonucunda ülkedeki üretim düzeyinde de artış söz konusu olacaktır (İnandı, 2005: 21).

Teknolojiye bağlı olarak gerçekleştirilen üretim yöntemlerine iktisatçılar yeni ekonomi ismini vermişlerdir. Bilginin hüküm sürdüğü beşeri sermaye modelinin yeni ekonomi döneminde mülkiyet haklarının fikri haklarına dönüştüğüne tanık olmaktayız. Bilgi artık güç haline gelmiş uluslararası simge konumunu almıştır.

Şuan hüküm süren sürdürülebilir kalkınma ile nitelikli eğitim mevzusunda ender kurumlardan biri olan sivil toplum kuruluşlarından birisi Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı FEE'dir (Foundation for Environmental Education). Vakıf 1981 tarihinde oluşturulmuş ve herhangi bir ticari amacı söz konusu değildir. Avrupa genelinde ve Güney Afrika'da toplamda 26 ülke ile birlikte örgütlü bir şekilde çalışmaktadır. Çevrenin sürdürülebilir olması mevzusu ise kişilerin bilgili ya da bildiklerini çevreyi savunma şeklinde söyledikleri değildir. FEE'nin esas gayesi, topluma gerekli bilinci empoze ederek toplumun bu mevzuyu anlamasına yardımcı olarak içinde buldukları organizasyonda toplumun aktif eylemlere yönlendirilmelerini sağlamaktır. Genel olarak FEE'nin varolan programı iki klasiği kapsar: İdrak etme ve aynı zamanda eyleme yönelme şeklindedir. Eyleme yönelmek içinde öğrenmek ve fırsat yaratma imkânları sağlamaktır. FEE'nin kurulduğu ilk andan itibaren, çevre eğitimi ve sürdürülebilir kalkınma konusunda projelerin geliştirilmesi ve aynı zamanda uygulanması için çalışmalar

düzenlemektedir (Tuğbacan, 2019: 21).

Diğer bir önemli hareket de Eko-Okullar Projesidir. Projeyle birlikte çevre bilincinin okullarda çevrenin yönetimi ile sürdürülebilir kalkınma eğitimi sunmak istemesini amaçlayan küresel bir projedir. Amerika ya da Afrika gibi uluslararası okullar bu projeye katılım sağlamaktadır. Her ülkeyi temsilen ulusal bir koordinatörü bulunmaktadır. Koordinatör ülkedeki çalışmaları yürütmektedir. Türkiye’de Eko-Okul Projesini temsil eden kurum Türkiye Çevre Eğitim Vakfı tarafından gerçekleştirilmektedir. Dileyen ilköğretim okulu, koordinatörlüğe başvuru yaparak projeye katılım sağlayabilmektedir. Fakat devlet politikası haline gelmedikçe projelerin netice göstermesi mümkün olmamaktadır (Tuğbacan, 2019: 22-23).

Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için olması gereken temel kıstaslar yoksulluk, nüfus ve çevre ilişkisi şeklindedir. Çevrenin bozulmasındaki temel faktörler yoksulluk ve nüfusun kalabalık olması halidir. Nüfus oranlarında gerçekleşen hızlı artış çevrenin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu iki sebep aynı zamanda çevreye olan duyarlılığı da azaltmaktadır (Kılıçaslan ve Güven, 1990: 51-55). Dolayısıyla gelişimini tamamlayan ülkelerin gelişimini tamamlamayan ülkeler adına teknoloji, kredi ve yatırım yapması gerekmektedir. Aynı zamanda onlar adına dış ticaretlerine destek olacak hareketlerde bulunmaları gerekmektedir. Gelişimini tamamlayan ve gelişimini tamamlamakta olan ülkelerin ortan problemi çevresel felaketlerdir. Fakat gelişimini tamamlayan ülkeler bu sorunu kabul etmemekte direnmektedir. Bu durum için geliştirdikleri savunma mekanizması da vatandaşların topladıkları vergileri, hak etmeyenler tarafından tüketilmesinin doğru olmadığı şeklindedir (Çalgüner, 1990: 56-57)

Sanayi politikasının temel kıstaslarından biri ekonominin esnekliğini arttırmaya çalışmaktır. Mesela emek piyasası politikaları ve yaşam boyu eğitim-öğretimi hedef almış eğitim müfredatlarında değişiklikler yapılarak üniversite ve sanayi arasındaki bağlantılar güçlendirilmelidir. 19. yy’ da eğitimdeki amaç sanayileşmeyi sağlayabilecek disiplinli bir işgücü oluşturmaktır. 21. yy’ da ise girişimciliği desteklemek ve değişen dünya karşısında mücadele edebilecek beceri geliştirebilmektir (Şenses, 2016: 300-301).

3.1.5.1. Beşeri Sermaye Modeli

Lucas’ın büyüme modelinde temel aldığı varsayım büyümenin kaynağı olarak beşeri sermayedir. Sürdürülebilir büyümeyi uzun dönemde sağlayabilen tek faktördür. Bunu da nitelikli eğitim yoluyla sağlamaktadır. Buna müdahale eden birim de hükümetti. Lucas fiziki sermaye birikimini Neo-klasik üretimin fonksiyonunun yardımı ile oluşturmaktadır. Fiziki sermayenin verimliliğini arttıran beşeri sermayedir, diye belirtir. Ekonomik büyümeyi üç model

kullanarak açıklamıştır. Bunlar sırasıyla sermayenin fiziksel birikimi ve gelişmenin teknoloji modeli, okullaşmanın eğitim oranıyla beşeri sermaye birikimi modeli, yaparak öğrenme yoluyla beşeri sermaye modelidir. Lucas'a göre ekonomik kalkınma probleminin temelinde problemin araştırılması ve tanımlanması gerekmektedir. Kısaca beşeri sermaye birikimi modelinin ya nitelikli okullaşmanın eğitim yöntemiyle ya da uygulama yöntemiyle öğrenme olduğunu bunun sonucunda da kalkınma olduğunu belirtmektedir. Modele göre insan olgusu büyümeye hem içerden hem de dışardan iki şekilde müdahale etmektedir. İçsel beceri bağlamında bireylerin yetenekleri yani kabiliyetleri düzeyleri önemliken dışsal beceri olarak da insanlar arası bilgi aktarımı söz konusudur. Paylaşımın giderek artışı hem mevcut bilgi stokunu arttırmaktadır hem de üretim faktörlerinin en etkin şekilde kullanımını sağlamaktadır. Lucas ülkeler arasında mevcut olan farklılığı beşeri sermaye birikimine ya da donanım farklılığından oluştuğunu savunmaktadır (Yardımcıoğlu, 2012: 67).

Modelde kapalı ekonomi varsayımı geçerlidir. Aynı zamanda tam rekabet piyasasının koşulları kabul edilmiştir. Teknolojiye göre de sabit getirinin olduğu varsayımı kabul edilmiştir. Üretime ayrılmış işgücünün çalışma saati sayısının bir fonksiyonu olduğu ve bunun büyüme oranının dışsal olduğu kabul edilmektedir. Bu teorideki amaç bireyin üretkenliğini ve bu etkinlikler arasında nasıl dağıtılması gerektiğini araştırmayı hedeflediği üzerinde durmuştur. Kişisel amaçlar uğruna farklı şekillerde formüle edilmesi olasıdır (Yardımcıoğlu, 2012: 68).

Lucas'ı Solow büyümü modelinden ayıran kıstas ölçüğe göre sabit getiriye benimsemiş olmasıdır. Ancak üretim fonksiyonuna beşeri sermayenin eklenmesiyle de ölçüğe göre artan getiriye geçerli kılmaktadır (Türkmen, 2002: 66). Lucas verimlilik artışını beşeri sermayeyle ilişkilendirmiştir. Ancak Solow büyüme modelinde verimlilik artışı dışsal olarak kabul edilmiştir.

Modelde beşeri sermaye adına iki önemli faktör üzerinde durulmuştur. Bunlardan birincisini nitelikli eğitim oluştururken ikincisi ise beşeri sermaye üretimidir. Nitelikli eğitim verimliliği artırarak dışsallık yaratmaktadır. Modeldeki temel düşünce nitelikli eğitimin devletin asli görevlerinden biri olduğudur. Devletin bu alanda yapacağı her türlü müdahale beşeri sermayeye etkide bulunacak bu da büyümeye etki edecektir. Yapılan bu etki fiziki sermayeye yapılan etkiden çok daha önemlidir (Yardımcıoğlu, 2012: 70). ABD için Lucas modeli test edilmiş ve bu test sonucunda da Lucas'ın ve Solow modelinin sonuçlarının aynı olduğu görülmüştür.

Lucas beşeri sermayenin yaparak öğrenme modeli ile oluştuğunu kabul etmiştir. Model için iki tüketim malı olduğunu baz almıştır. Fiziksel sermayenin hiç olmadığını aynı zamanda nüfusu da sabit kabul etmiştir. Beşeri sermayenin sağlamış olduğu üretkenlik artışları için

yaparak öğrenme modeli kullanılmaktadır. Beşeri sermayenin artıyor oluşu verimliliği arttırmaktadır (Yardımcıoğlu, 2012: 71).

3.1.5.2. AK Modeli

S. Rebelo tarafından oluşturulmuş bir modeldir. Üretim fonksiyonu $Y=AK$ biçiminde ifade edilmektedir.

A: teknoloji düzeyini gösterir

K:sermaye stokunu ifade eder.

Model uzun dönemde teknoloji olmadan sermaye stokuna bağlı olarak oluşabilecek büyüme düzeyini ifade etmektedir. Modelde azalan verimler kanunu geçerli değildir. Dolayısıyla yapılan yatırımlara bağlı olarak büyümenin hızlı bir şekilde artabileceğini savunmaktadır (Arslan, 2019: 43).

Modeldeki üretim fonksiyonu ile ülkeler arası oluşan büyüme farklılıkları kamu politikalarındaki farklılıklar ile açıklanmaktadır. Neoklasiklere göre teknolojik gelişme için ölçüğe göre getirinin sabit olduğu varsayımıyla birlikte içsel büyüme sürecinin de ortaya çıkmasıyla yalnızca toplam sermayenin marjinal verimliliğinin azalmadığı teziyle gerçekleşeceğini savunmaktadırlar (Muratoğlu, 2011: 14-15).

3.1.5.3. Ar-ge Modeli

Modelde tam rekabet koşulları geçerlidir. Fiyat oluşturulurken Ar-Ge harcamaları da maliyete yüklenmektedir. Eğer karlılık yeniliklerle ortaya çıkmışsa firmalar yenilik anlayışlarının devamlılık göstermesini sağlamalıdır. Modelde mevcut iki sektör bulunmaktadır. Birincisi imalat sektörü ikincisi ise Ar-Ge sektörüdür. Tüketim ve yatırım imalat sektöründe üretilmektedir. Fikirler ise Ar-Ge sektöründe üretilmektedir. Ar-Ge sektöründen kendini gösteren yenilikler ekonomideki büyümenin itici gücünü oluşturmaktadırlar (Balcı, 2019: 20).

Romer çalışmasını yaparak öğrenme modelinin ve artan getirilerle çalışmasını sürdüren dinamik büyüme modellerine olan ilgiyi canlandıran yapının ve büyümede teknolojik gelişmeyi içselleştiren Arrow'a dayanmaktadır. Arrow, bilgi inşasındaki yükselişin; intişar ve dağılma tesiri ve yaparak öğrenme yoluyla iktisada olan yararını her şeyden güçlü olduğunu söylemiş, bilginin ayrıcalıklı olduğunu, korunmasının da güç olduğunu bu sebeple de kamusal mal olduğunu söylemişlerdir. Romer bu bilgileri temel alarak bilginin tüketim ve üretim aşamasında eşantiyon olarak üretildiğini kabul etmiş, bilgiyi sonraki aşamada da tüketerek malın nitelik anlamında iyileşmesini ve maliyet olarak düşüşüne fayda sağladığı kabul edilmiştir. Ortaya çıkan olumlu dışsallık da modelin işleyişinde çok kıymetli kabul edilmektedir. Kamu politikalarının gerekliliğini de azalan getiri sebebiyle bilgi üretiminin azalışındaki sebebe bağlı olarak büyümenin ağırlaşmaması için ihtiyaç duymuşlardır. Sermaye stokunu bilginin bir

göstergesi olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca yatırımlardaki artışa bağlı olarak da bilginin artacağını kabul etmişlerdir. Sonuç olarak bu görüşü kabul edenlere göre büyümeyi beşeri sermayeye bağlı kılınmışlar geliştirilecek yeniliklerin de büyümeyi destekleyeceğini savunmuşlardır (Balcı, 2019: 21).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

4.1. Literatür Özeti

Literatür için yapılan araştırmalar genel olarak nitelikli eğitimin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisinin incelendiği görülmektedir. Elde edilen araştırmaların daha çok ampirik analizlere dayanak oluşturmayan durum tespit çalışmaları şeklindedir.

Tunç 1993 yılında yaptığı çalışmada dönem olarak 1963-1989 yıllarını kapsayan ve Türkiye’de eğitimin kalkınmayla ilişkisini analiz etmek amacıyla kişi başına düşen milli gelir, ilkokul, ortaokul ve yüksekokul oranları, GSMH ve kamunun nitelikli eğitim harcamaları değişkenlerini kullanarak regresyon yöntemi ile analiz etmektedir. Kişi başına düşen milli gelir ile ilkokul oranı arasında sağlanan ilişki anlamsız çıkarken ortaokul ve yüksekokul oranı ile olan ilişki ise anlamlı çıkmaktadır. Nitelikli eğitimle birlikte GSMH’ya sağlanan katkının GSMH’nin eğitime olan katkısından çok daha büyük olduğu sonucuna varılmaktadır.

Ateş 1998 yılında yaptığı çalışmada genişletilmiş Solow modeli aracılığıyla Türkiye ekonomisinin 1960-1994 yıllarındaki zaman serisi ile test edilmiştir. Yapılan testler sonucunda beşeri sermaye ve genişletilmiş modelin yorumlama kuvvetinin yüksek olduğu kanısına ulaşılmaktadır. Ek olarak çalışmada beşeri sermaye indeksi elde edilmiştir. Nitelikli eğitim seviyesindeki yükselişlerin işgücü verimliliğine olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fiziksel sermaye için %13 beşeri sermaye için ise %25 dolaylarında ulusal gelir içinde payları bulunmaktadır. Analiz sonuçlarına bakılacak olursa beşeri sermayenin ulusal geliri doğru yönde etkilediği şekilde açıkladığını genişletilmiş Solow modeli ile solow modeli karşılaştırıldığında beşeri sermaye değişkeninin belirginlik katsayısının %73’ten %94’e çıktığı ifade edilmiştir.

Ergen 1999 yılında yaptığı çalışmada 1980-1990 dönemlerini kapsayan örgün nitelikli eğitimin büyümeye olan katkısının büyüklüğünü tespit etmek amacıyla Türkiye’de 67 ile ait verileri Cobb-Douglas fonksiyonu aracılığıyla tahmin etmişlerdir. Sonuç olarak analizi yapılan dönem adına büyüme ve nitelikli eğitim arasındaki ilişkinin pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İşgücündeki ortalama örgün nitelikli eğitim yılı için bir artışın GSYH’de 0.21 birimlik bir artış sağlayacağı ifade edilmiştir. Ek olarak yıllar aracılığı ile istihdamı sağlanan nüfusun ortalama nitelikli eğitim düzeyinde artış olurken nitelikli eğitimin etkisinde herhangi bir değişiklik fark edilmemiş ve nitelikli eğitim etkisinin illerde oluşan gelişmişlik seviyesine göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Demir ve Üzümcü’nün 2003 yılında birlikte Türkiye adına 1963-2001 zaman dilimlerini

kapsayan beşeri sermaye ve büyüme ilişkisini emek, sabit sermaye yatırımları, kamu nitelikli eğitim harcamaları, dış ticaret hacmi ve GSMH değişkenlerine en küçük kareler yöntemi uygulayarak ölçülmüştür. Çalışma sonucunda beşeri sermayenin büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Kar ve Taban 2003 yılında yaptıkları çalışmada 1971-2000 dönemlerini kapsayan Türkiye'nin kamu harcamalarını sağlık, nitelikli eğitim, sosyal güvenlik ve altyapı harcamaları şeklinde gruplara ayırıp büyümeye olan etkilerini de eş bütünleşme ile test etmişlerdir. Bulguların sonucunda, nitelikli eğitim ve sosyal güvenlik harcamalarının büyüme ile olan etkisi pozitif yönde olduğu test edilmiştir. Ancak sağlık harcamaları ve büyüme arasındaki ilişkinin negatif yönde olduğu test edilmiştir. Son olarak altyapı harcamaları ve büyüme arasındaki ilişkinin de istatistiksel olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Demir, Kutlar ve Üzümcü 2005 yılında yaptıkları çalışmada uzun dönemi baz alan ilişkiyi test etmek adına eş bütünleşme testini kullanmışlardır. Ancak kısa dönemli ilişkiyi test etmek için ise FIML yöntemini ve nedensellik testini kullanmışlardır. GSMH, fiziki sermaye, işgücü, beşeri sermaye ve dış ticaret hacmi ilişkisi araştırmaya konu olmuştur. FIML yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada büyüme ve istihdam ile dış ticaret hacmindeki artışın iki gecikmeli değerleri arasındaki ilişkinin yönün pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eş bütünleşme testi sonucuna göre ise gelir düzeyi ve dış ticaret hacmi ile beşeri sermaye arasında aynı yönde bir ilişkinin olduğu nedensellik ilişkisinin yönünün GSMH'den beşeri sermaye ve dış ticaret hacmine doğru olması şeklinde sonucuna ulaşılmıştır.

Nişancı 2005 yılında yaptığı çalışmada Türkiye'nin 1962-2003 yıllarını kapsayan dönemlerdeki verileri ile milli gelir, sermaye yatırımları, beşeri sermaye stoku, ithalat ve ihracat değişkenlerini baz alarak vektör hata düzeltme modeli, eş bütünleşme ve nedensellik testleriyle test edilmiştir. Analizin yapıldığı dönemde değişkenlerin kendi arasında eş bütünleşmenin var olduğu kanısına ulaşılmıştır. Beşeri sermaye, ithalat ve sermaye yatırımları arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğu, milli gelir ve ihracat arasındaki nedensellik ilişkisinin ise aynı yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Serel ve Masatçı 2005 yılında yaptıkları çalışmada Türkiye'yi ilgilendiren beşeri sermaye ile iktisadi büyüme ilişkisini 1950-2000 yılları arası dönemdeki verileri temel alarak GSMH, sermaye yatırımları, işgücü miktarı ve son olarak ortaöğretime kaydı bulunan öğrenci sayısı şeklindeki değişkenlerini kullanarak Johansen Ko-entegrasyon Metodu ve Granger nedensellik testini kullanmışlardır. Beşeri sermaye ve büyüme arasındaki ilişkinin uzun dönemdeki etkisinin olumlu, nedensellik testi sonucunda ise büyümeden beşeri sermayeye doğru aynı yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üzümcü ve Duran 2006 yılında yaptıkları çalışmada 1970- 2001 yıllarını kapsayan çalışmanın Türkiye verileri ile GSMH, sermaye yatırımları, işgücü, MEB ve üniversitelerin gerçekleştirdiği gerçek harcamalar ve dış ticaret hacmi değişkenlerine sırasıyla birim kök testi, Johansen ve Eş Bütünleşme Testi ve Vektör Hata Düzeltme Modeli testlerini gerçekleştirerek GSMH ve emek ile sermaye değişkenleri arasında bulunan ilişkinin yönünün pozitif bulmuşlardır. Fakat GSMH ve nitelikli eğitim harcamaları ile dış ticaret hacmi arasındaki ilişkinin yönün negatif olduğu kanısına varmışlardır.

Kar ve Ağır 2006 yılında yaptıkları çalışmada 1926-1994 dönemlerini kapsayan verilerle beşeri sermaye ve büyüme arasındaki ilişkinin nedensellik yöntemiyle incelemiştir. Nitelikli eğitim ve sağlık harcamaları için gelir içinde yer alan payların değişken olarak alındığı çalışmada, değişkenler içerisinde uzun dönemli ilişkinin ele alındığı eş bütünleşme testi ile gösterilmiştir. Neticede değişkenler arasında var olan ilişki beşeri sermaye için hassas olduğunu ortaya koymuştur.

Taban ve Kar'ın 2006 yılında gerçekleştirdikleri çalışmada beşeri sermaye alanını konu alan indeksler, bileşik okullaşma oranı, nitelikli eğitim ve yaşam süresi beklentisi endeksleridir. Büyümeyi gösteren reel GSMH değişkenini kullandıkları çalışmada Eş Bütünleşme yöntemi aracılığıyla 1969-2001 yıllarını esas alan verilerle değişkenler arasındaki karşılıklı bir etkileşim ortaya konmuştur. Türkiye'nin büyüme ve beşeri sermaye arasındaki etkileşiminin var olması ve beşeri sermayenin de büyümeye, büyümenin de sermaye birikimine fayda sağladığı sonucuna ulaşmışlardır.

Özsoy 2008 yılında yaptığı çalışmada 1970-2006 dönemini kapsayan yılların verileri ile bütün nitelikli eğitim basamaklarında buluna öğrenci sayıları ve büyümeyi temsil eden reel GSMH ile analiz yapılmıştır. Eş bütünleşme yöntemi sayesinde eğitim ile ekonomik büyüme arasındaki bulunan ilişkinin uzun dönemi yansıttığı, sonrasında gerçekleştirilen nedensellik yöntemi ile de nitelikli eğitim seviyesi yükseldikçe ekonomik büyümeye faydaya arttığını göstermektedir. Ancak test sonucuna göre ilköğretim ve reel GSMH arasındaki ilişkide herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı, mesleki nitelikli eğitimden GSMH'ye doğru ise ilişkinin tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu, ortaöğretim ve yükseköğretim ile büyüme arasında oluşan ilişkinin yönünde çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu şeklinde kanıtlara varılmıştır. VAR modeli ile eğitimde oluşan değişimin ekonomik büyümeyi ancak uzun vadede etkileyebildiğini ve zaman içerisinde de etkisini arttırdığı tespit etmiştir. Çalışmanın temel amacına odaklanıldığında, Türkiye'deki yükseköğretim ve büyüme arasındaki ilişkinin pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Taş ve Yenilmez 2008 yılında yaptıkları çalışmada fayda maliyet analizi aracılığıyla

nitelikli eğitim yatırımları adına geri dönüşü belirledikleri çalışmalarında şahsi dönüş payında en çok seviyeyi lisans ve lisansüstü nitelikli eğitim alan kişilerde, sosyal dönüş payında ise ilköğretim alanında sağladığını ortaya koymuşlardır.

Ljungberg ve Nilsan 2009'da yaptıkları çalışmada 15-65 yaş arası nüfus oranında okullaşma oranlarını ele almaktadırlar. Analizi Granger testi ile İsveç genelinde uygulamışlardır. Analiz sonucuna göre İsveç genelinde beşeri sermayenin 1970 krizine kadar verimliliği pozitif yönde etkilediği ancak 1970 krizi sonrası verimliliğin giderek azaldığını belirtmişlerdir.

Mercan ve Sezer 2014 yılında yaptıkları çalışmayla GSYH ve eğitim harcamaları arasındaki ilişkiyi analize konu etmişlerdir. Bu iki değişkene sınır testini uygulamışlardır. Büyüme ve eğitim harcamaları arasındaki ilişki sonucunun aynı yönlü olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Cueresma arkadaşlarıyla 2015 yılında yaptığı çalışmada Bayesian analizini uygulamışlardır. Çalışma analizinin sonucuna göre beşeri sermayenin Avrupa ülkeleri için geliri arttırmada önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Gövdeli 2016 yılında yaptığı çalışma 1923-2004 dönemini kapsamaktadır. Çalışmasında eş-bütünleşme ve birim kök testini uygulamıştır. Analiz sonucuna göre büyüme ve eğitim arasında uzun dönemi içeren ilişkide çift yönlü bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Durmuş 2017 yılında yaptığı çalışmada 1999-2013 dönemleri için Türkiye ve sahip olduğu 4 komşu ülkeyi eş bütünleşme testi ile analiz etmiştir. Analizden elde edilen sonuçlara göre büyüme ve eğitim harcamaları arasında Türkiye ve İran adına aynı yönlü ancak Güney Kıbrıs için negatif ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Azerbaycan ve Ermenistan içinde herhangi bir ilişkinin söz konusu olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Uçak ve arkadaşlarının 2018 yılında yaptığı çalışma 1990-2016 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada ARDL testi uygulamışlardır. Analiz sonucuna göre Ar-ge harcamalarındaki %1'lik bir artış iktisadi büyümeyi yaklaşık %6 artırmaktadır.

4.2. Veri

Analizde, Türkiye'de nitelikli eğitim ve sürdürülebilir kalkınma arasında ilişki olup olmadığı kullanılan yıllık veri seti yardımıyla karşılaştırılmıştır. Bu amaçla Lüksemburg, Norveç, ABD, Avusturya ve İngiltere gibi OECD ülkeleri içinde en yüksek eğitim harcamasına sahip olan ilk beş ülke seçilmiştir. Araştırmada kullanılan veriler 1970-2018 dönemlerini temsil etmektedir. Verilerin başlangıç tarihleri ülkelere göre değişkenlik göstermektedir. Dış ticaret oranı cari yıl reel olarak alınmıştır. Hükümet harcama kalemlerinden ne kadarının nitelikli

eğitime ayrıldığı (%) olarak alınmıştır. Hesaplaması üretim yoluyla gerçekleştirilen iktisadi kalkınma göstergelerinden kişi başi GSYH verileri cari yıl için reel olarak milli gelir, nüfus yoğunluğu, dış ticaret, eğitim endeksi, okuma performansı, yükseköğrenime hane halkı tarafından yapılan harcamalar, brüt okullaşma oranı ve merkezi btçeden yapılan nitelikli eğitim harcamaları eğitimi temsil etmektedir. Diğer değişkenler ise enflasyon, işsizlik, Gini katsayısı, insani gelişme endeksi gibi değerlerde kalkınma kavramının bazı temsilcileri olmak üzere araştırmaya dâhil edilmiştir. Okuma performansı, yaşa göre kayıt oranları, yükseköğrenim gören nüfus açısından karşılaştırma ve nitelikli eğitim verileri OECD'nin ve World Bank'ın web sayfasından temin edilmiştir.

4.3. Yöntem Ve Metodoloji

Uygulama bölümünde amaç Türkiye ile OECD lkelerinin nitelikli eğitim harcamalarını genel hatlarıyla karşılaştırmaktır. Bu amaçla Lüksemburg, Norveç, ABD, Avusturya ve İngiltere gibi OECD lkeleri içinde en yüksek eğitim harcamasına sahip olan ilk beş ülke seçilmiştir. Sözü geçen ülkeler ve Türkiye'ye ait veriler, grafikler ve tablolar kullanılarak karşılaştırılmıştır. Yöntem olarak grafik kullanılması ülkelerin sözü geçen değişkenlerin zaman içinde nasıl değişkenlik gösterdiklerini izlemektir. Ayrıca değişkenlerin ortalama değerleri de dönemi bir bütün olarak görmemizi sağladığı için kullanılmıştır.

Karşılaştırmada ülkelerin ekonomik ve nüfus büyüklükleri önemli olduğu için öncelikle ülkeler bu veriler üzerinden karşılaştırılmıştır. Sonrasında ise bu ülkelerin nitelikli eğitime ayırdıkları kaynaklar yüzde değerler olarak kullanılmıştır. Buradaki amaç yukarıda da ifade edildiği gibi ülkelerin nitelikli eğitim harcamalarını ekonomi ve nüfus leğinden arındırmaktır.

Çalışmada Genç Nüfusun Toplam Nüfus içindeki Payı (%), Kişi Başi Milli Gelir (Dolar), Ortalama Kişi Başi Milli Gelirler ve Yüzde Büyüme Oranları, Toplam Nitelikli Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı, Toplam Hükümet Harcamaları içindeki Nitelikli Eğitim Harcamalarının Payı (%), MEB ve YK'n Merkezi Bt içindeki Payları (%) , zel Sektör Nitelikli Eğitim Harcamalarının GSYİH içindeki Payları, ğrenci Başına Harcama/ Kişi Başi Milli Gelir (%) değişkenleri kullanılmıştır. Bunun yanında nitelikli eğitim endeksi, insani gelişmişlik endeksi, enflasyon, işsizlik ve Gini katsayısı gibi ülkelerin sosyal yapısını gösteren değişkenler de kullanılmıştır. Yukarıda saydığımız değişkenlerden, MEB ve YK'n Merkezi Bt içindeki Payları (%) verisi T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı veri tabanından elde edilmiştir. Diğer tüm veriler Dünya Bankası <https://data.worldbank.org/> veri tabanı kullanılarak elde edilmiştir. Değişkenler elde edilirken olabildiğince geniş bir zaman dilimi almaya çalıştık. Bazı değişkenler 1970 yılından itibaren kullanılırken bazı değişkenlere ait gözlemler 1990 ve sonrası dönem mevcut olduğu için daha dar bir dönemi kapsamaktadır.

Dönemler seçilirken sadece bir ülkenin verisinin ulaştığı en eski yıl değil tüm ülkeler için ortak en eski yıldan itibaren analiz etmeye çalıştık.

Karşılaştırma aracı olarak grafik kullanılması tercih edilmiştir. Çünkü yıl bazında gözlemlerin bu şekilde daha net karşılaştırılabileceği düşünülmüştür. Grafiklerin altında her bir veriye ait ilgili döneme ait ortalama değerler tablosu da verilmiştir. Buradaki amaç ise analize konu dönemde ülkelerin ortalama büyüklüklerini karşılandırmaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

5.1. Genel Bakış ve Karşılaştırma

Bu bölümde Türkiye ile nitelikli eğitim harcamalarının en yüksek olduğu seçilmiş OECD ülkelerinin (Lüksemburg, Norveç, ABD, Avusturya ve İngiltere) nitelikli eğitim harcamaları tarihsel bir perspektifle karşılaştırılacaktır. Bölümün içeriği şu şekilde olacaktır: Öncelikle ülkelerle ilgili kısa bilgiler verilecek daha sonra çalışmada kullanılan veriler tanıtılacak ve son olarak grafikler ve özet istatistikler ile karşılaştırma yapılacaktır.

Avusturya; Avusturya’da bir Yükseköğretim kurumundan mezun olmuş gençlerin önemli bir kısmı bir Yüksek Lisans programı veya dengi diplomaya sahiptir. Ortaöğretim mezunu gençler oldukça yüksek Yükseköğretim imkânlarına sahiptir. Yükseköğretimin yanı sıra erken dönem okul çağındaki çocuklar için de Avusturya önemli nitelikli eğitim avantajları sağlamaktadır ve okul öncesi dönem için sistem genellikle öğretmenlere yardımcı personeller ile yürütülmektedir. OECD’nin 2019 eğitim raporuna göre ülke OECD ülkelerinde ortalama %27 olan yardımcı öğretmen oranı Avusturya’da %34’tür. Yükseköğretim açısından son dönemde bir atılım olsa da Avusturya lisans mezunu açısından OECD ülkelerinin gerisinde kalmıştır. OECD’nin eğitim raporuna göre 2008 yılında gençlerde (24-35 yaş) %33 olan lisans mezunu oranı 2018 yılına gelindiğinde %40 oranına çıkmıştır. OECD ortalaması %44’tür. Aynı raporda bu oranın OECD ülkeleri ortalamasının altında kalmasının en önemli nedeni olarak güçlü mesleki nitelikli eğitime dayalı ortaöğretim sistemi gösterilmektedir. Avusturya’da kalifiye eleman yetiştiren ortaöğretimden dolayı lisans ve yüksek lisans mezunu oranları düşüktür. Ortaöğretimden mezun gençlerin çoğu bir lisans programı yerine bir ön lisans programına (%39) kayıt yaptırmayı tercih etmektedir. Bu oranlar işgücü piyasasında da etkisini göstermektedir. Avusturya işgücü piyasasının sadece %78’i bir lisans veya dengi bir programdan mezundur (OECD,2019).

Norveç; Norveç özellikle Yükseköğretim bakımından OECD ve dünya ortalamasının üzerinde nitelikli eğitim harcaması yapan ülkelerden biridir. 2016 yılı verilerine göre ilköğretim düzeyinde öğrenci başına 12619 dolar ile OECD ülkeleri içinde en yüksek harcama yapan ikinci ülke konumundadır. Ortaöğretimde bu miktar 14860 dolar olmuştur. Bu harcama ile Norveç OECD ülkeleri arasında ortaöğretime en çok harcama yapan üçüncü ülke olmuştur. Yükseköğretim kısmında ise öğrenci başına ortalama 21993 dolar harcayan Norveç bu harcama ile OECD ortalamasından %44 daha fazla harcama yapmıştır. Bu çoğunlukla Norveç’in Ar-Ge

harcamalarına kaynak aktarmasının bir sonucu olarak düşünülmektedir. Norveç'in özellikle yükseköğretime yaptığı harcamanın yüksek olması yüksek milli gelirine bağlanabilir. Norveç kişi başı milli gelirinin %30'unu nitelikli eğitime ayırmaktadır. Bu oran OECD ülkelerinde %26 civarındadır (OECD,2019). Aynı rapora göre Norveç son on yılda nitelikli eğitim harcamalarını önemli ölçüde artırmıştır. 2010-2016 döneminde ilköğretim, ortaöğretim ve ön lisans düzeyindeki nitelikli eğitime %9 daha fazla kaynak ayırırken, aynı dönem için lisans ve daha üstü nitelikli eğitime %20'e kadar daha fazla kaynak aktarmıştır. Bu dönemde OECD ülkelerinin yükseköğretime ayırdığı ek kaynak %8 civarındadır. Sonuç olarak Norveç hem milli gelirinin verdiği güç hem de toplumun nitelikli eğitime verdiği önem ile OECD ve diğer dünya ülkeleri içinde nitelikli eğitime en çok pay ayıran ülke sıralamasında en üst basamaklarda yer almaktadır.

Lüksemburg; Lüksemburg nitelikli eğitim ile ilgili harcamalarda en üst sıralarda yer alan küçük bir ülkedir. Yüksek Lisans ve üstü nitelikli eğitim almış işgücü oranı OECD ülkelerinin iki katı kadardır. 25-64 yaş arasındaki nüfusun %22'si bir Yüksek Lisans veya dengi diplomaya sahiptir. Bu oran OECD ülkeleri ortalaması ile karşılaştırıldığında %13 daha fazladır. Lüksemburg'un çekici nitelikli eğitim sistemi birçok yabancı öğrencinin ülkede nitelikli eğitim almasına neden olmaktadır. Lüksemburg'da her 100 yurtiçi öğrenciye 22 uluslararası öğrenci mevcuttur. Lüksemburg sadece dışarıdan öğrenci almamaktadır aynı zamanda yurtdışına da önemli oranda öğrenci göndermektedir. OECD ülkelerinde yurtdışında öğrenim gören öğrencilerin oranı %2 civarındayken bu oran Lüksemburg'da %75 civarındadır. Son olarak yükseköğretimdeki çeşitliliğe bakacak olursak, öğrencilerin en çok işletme, idari bilimler ve hukuk eğitimine ilgi gösterdikleri anlaşılmaktadır. 2017 yılında bu alanlarda okuyan öğrenciler toplam öğrencilerin yaklaşık %44'ünü oluşturmaktadır. Aynı alanlar için OECD ülkelerinin ortalaması %36 olarak gerçekleşmiştir. Mesleki lise mezunlarında da benzer bir durum söz konusudur. Lise düzeyi için aynı bölümler bazında, Lüksemburg'da oran %33 iken Almanya'da bu oran %33, İsviçre'de %34 ve OECD ortalaması %18 olarak gerçekleşmiştir(OECD,2019).

İngiltere; OECD ülkeleri arasında milli gelirinden nitelikli eğitime en çok pay ayıran dördüncü ülke konumundadır. İngiltere'de en az lisans mezunu bir işgücü lisans mezunu olmayan bir işgücüne göre %5 daha fazla iş bulabilmektedir. Bu çok büyük bir avantaj değildir. Hatta bu konuda İngiltere'den daha kötü olan sadece beş OECD ülkesi mevcuttur. Fakat bu lisans veya üstü nitelikli eğitimin İngiltere'de önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Zira zaten ortaöğretim veya ilköğretim mezunu işgücü arasında işsizlik oranı çok düşüktür. İngiltere'de yetişkin nüfusun yaklaşık %25'i bir lisans veya dengi program mezunudur. Bu

oran OECD ülkelerinde ortalama %20 civarındadır. İngiltere'nin OECD ülkeleri arasında nitelikli eğitime en yüksek pay ayıran dördüncü ülke olduğunu söyledik. İngiltere milli gelirinin yaklaşık %6.2'sini eğitime ayırırken OECD ülkelerinde bu oran %5 civarındadır. 2016 yılında İngiltere ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimdeki her bir öğrenciye ortalama 11061 dolar harcarken OECD ülkelerinde ortalama 9357 dolar harcanmıştır. Bu İngiltere'de %18 daha fazla olduğu anlamına gelmektedir. Son olarak sadece yükseköğretimdeki öğrencilere ayrılan kaynak olarak değerlendirecek olursak, İngiltere yükseköğretimdeki her öğrenciye 23771 dolar harcarken, OECD ülkelerinde 15556 dolar harcanmıştır. Görece yüksek harcama yapan ülkeler arasında 2016 yılında İsveç 24341 dolar, ABD 30135 dolar ve Lüksemburg 48407 dolar harcamaya yapmıştır (OECD,2019).

ABD; 2018 yılındaki rakamlara göre Amerika Birleşik Devletleri 25-34 yaş grubunda %49'luk en az lisans mezunu oranı ile (OECD ortalaması %44) OECD ülkeleri içinde onuncu sırada yer almaktadır. ABD, her yıl Yükseköğretim kurumlarına kayıtlı her bir öğrenci başına ortalama olarak 301651 dolar harcama yapmaktadır. Bu konuda sadece Lüksemburg ABD'den fazla harcamaktadır. Ülkede, herhangi bir Yükseköğretim kurumundan mezunların sayısı 2008'den 2018 yılına yaklaşık olarak %8 oranında artarak %49 seviyesine çıkmıştır. Bu oran OECD ülkelerinde ortalama %44 civarındadır. 25-34 yaş grubundaki gençlerin %28'i bir Yükseköğretim kurumunun lisans bölümünden mezundur. Aynı yaş grubu için OECD ülkeleri %24'lük bir orana sahiptir. ABD sadece yerli öğrenciler için değil aynı zamanda uluslararası öğrenciler için de çok cazip bir ülkedir. Öyle ki OECD ülkelerindeki uluslararası öğrencilerinin %26'sı ABD'de öğrenim görmektedir. ABD bu konuda OECD ülkeleri içinde ilk sırada gelmektedir. ABD'deki yabancı öğrencilerin %33'ü Çin Halk Cumhuriyeti'nden gelmektedir ve bu öğrenciler içinde en yüksek paya sahiptir. ÇİN'i %14 ile Hindistan, %6 oranla ise Güney Kore takip etmektedir. Yani bu iç ülkenin ABD'ye gönderdiği öğrencilerin ABD'deki toplam yabancı öğrenci içindeki payları %53'tür. Son olarak şunu belirtmek gerekiyor ki, ABD'ye gelen yabancı öğrencilerin sadece %6'sı bir ön lisans veya lisans programı için gelirken, önemli bir kısmı yüksek lisans (%13) veya doktora (%26) için ülkeye gelmektedir (OECD,2019).

Türkiye; son on yıl içerisinde nitelikli eğitimini tamamlayan gençler açısından iki katı yükseliş göstermiştir. Ancak yine de ortaöğretimde öğrenimini tamamlayan öğrencilerin yarısı hala nitelikli eğitimini tamamlamamış durumdadır. Yükseköğrenimini tamamlayan gençlerin istihdam edilme durumunda ise %6'lık bir puan düşüşü yaşanmıştır. Türkiye'de öğrenci başına nitelikli eğitim harcamaları hala çok düşükken kamu harcamaları kapsamında GSYH yüzdesi 2010'dan bu yana %24 artmış durumdadır. Artışın yüksek olan bölümü üçüncül kurumların varlığından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de üçüncül başarı hala çok düşüktür. Türkiye'de genç

nüfusun (24-32 yaş) yaklaşık %33'ü 2018 itibariyle yükseköğretime ulaşmıştır. OECD ortalaması %44'ün 11 puan altındadır. Türkiye'de son on yıl içerisinde önemli gelişmelere imza atmıştır. Genç nüfusun payı yükseköğrenim branşında 2008'de %15'ten fazla bir artış göstermiştir. Türkiye'de genç nüfus itibariyle 2018 yılında %21 düzeyinde lisans derecesi, yüksek lisans %3 düzeyinde, doktora ise %1'den daha az bir seviyede seyir göstermektedir. Ancak Türkiye'de kısa bir zaman diliminde yükseköğrenime sahip genç yetişkinlerin sayısı artış gösterebilir. Yükseköğretime ilk kez giriş yapanlar arasında kısa dönemli yükseköğretim programlarına kayıt yaptıranların oranı %48'dir. Bunu en yüksek OECD ülkelerindeki lisans programlarına kayıt yapan kesimle karşılaştığımızda bu oran kısmen aynıdır (%50). Türkiye'de her iki programa kayıt yaptıranlar kadınlar ve erkekler eşit olarak temsil edilmektedir. Ancak OECD ülkeleri için bu programlara kayıt yapma oranı kadınlarda erkeklerden daha fazladır. OECD ülkelerinin %50'lik diliminde yükseköğretime kabul süreci daha titiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Türkiye'deki süreç ise merkezi ve ulusal sınavların sonuçlarıyla oluşturulmaktadır. Türkiye'de yüksek nitelikli eğitime sahip yetişkinler adına istihdam payları son on yılda 6 puan geriledi. Sebebi ise 2008'de %70'den %62'ye düşen kadın istihdam paylarının azalmasıdır. Ortaöğretim altındaki öğrenciler için istihdam oranı %5, ortaöğretim mezunları için ise bu pay sabittir. Türkiye'de yükseköğrenimini tamamlayan yetişkinler lise nitelikli eğitimini tamamlayanlara oranla %64 daha fazla kazanırken OECD ülkelerinden bu durumun genel ortalaması %57'den daha fazladır. Türkiye'de genel olarak liseden mezun olma oranları artıyor. Yetişkinlere ait %75'lik oran 2017'de mezun oldu. 2010 yılına ait %54'lük dilimle bunu karşılaştığımız zaman ortaöğretim ikinci kademededen itibaren OECD ülkeleri arasındaki en yüksek artış bu döneme aittir. Fakat bu ortalama yine de 2017 yılında %86 olan OECD ortalamasının altında seyir etmektedir. Lise veya yükseköğretimde erkeklerin kadınlara göre istihdam edilme olasılığı 2.5 kat daha fazladır. Ancak yüksek eğitim almış erkeklerin istihdam edilme olasılığı benzer eğitime sahip kadınlara oranla 1.4 kat daha yüksektir. Türkiye sahip olduğu zenginlik açısından OECD ortalamasından daha fazla nitelikli eğitim kurumlarının harcama gerçekleştiriyor. 2016 yılında ilk ve üçüncü nitelikli eğitim kurumlarına yapılan harcamalar, GSYH'nın %5.4'üne sahiptir. Ancak OECD ülkelerinde bu ortalama %5'tir. Aradaki farkın sebebi üçüncüye yapılan yüksek harcamalardan kaynaklanmaktadır. Türkiye'de öğretmenlerin yaş ortalaması OECD ülkelerinin yaş ortalamasından daha gençtir. Büyük bir oranı 30-49 yaşları arasındadır.(%68). Bir kısmı da 30 yaşın altındadır (%20). OECD ülkelerinde genel ortalama ise öğretmenlerin %54'ü 30-49 yaşları arasında ve %10'u 30 yaşın altındadır. Türkiye'de bu meslek aynı zamanda cinsiyet

dengesi durumundadır. Çünkü kadınlar her seviyedeki öğretmenlerin %56'sını kapsar. OECD'de ise bu oran %70'tir.

Analizde kullanılan veriler Dünya Bankası ve OECD'nin web sitelerinin veri tabanlarından elde edilmiştir. Çalışmada Lüksemburg, ABD, İngiltere, Norveç ve Avusturya'nın nitelikli eğitimle ilgili zaman serisi verileri Türkiye verileri ile karşılaştırılmıştır. Sonrasında her bir ülkeye ait nüfus ve milli gelir gibi istatistikler verilmiş ve bunlar üzerinden bir karşılaştırma ile analize devam edilmiştir. Grafikler üzerinden karşılaştırmaya geçmeden önce belirtmek gerekiyor ki, bazı veriler için 1970 olan başlangıç yılı bazı veriler için 1985 veya daha geçtir. Ayrıca her bir zaman aralığı için ülkelerin verilerinde eksik gözlemler mevcuttur. Bu durum ülkelerin veri akışlarında zaman zaman yaşanmış problemlerden dolayı Dünya Bankası ve OECD'nin veri tabanında ilgili gözlemlerin yer almamasından kaynaklanmaktadır. Karşılaştırma yaparken mümkün olan en geniş zaman aralıklarını kullanmaya özen gösterdik.

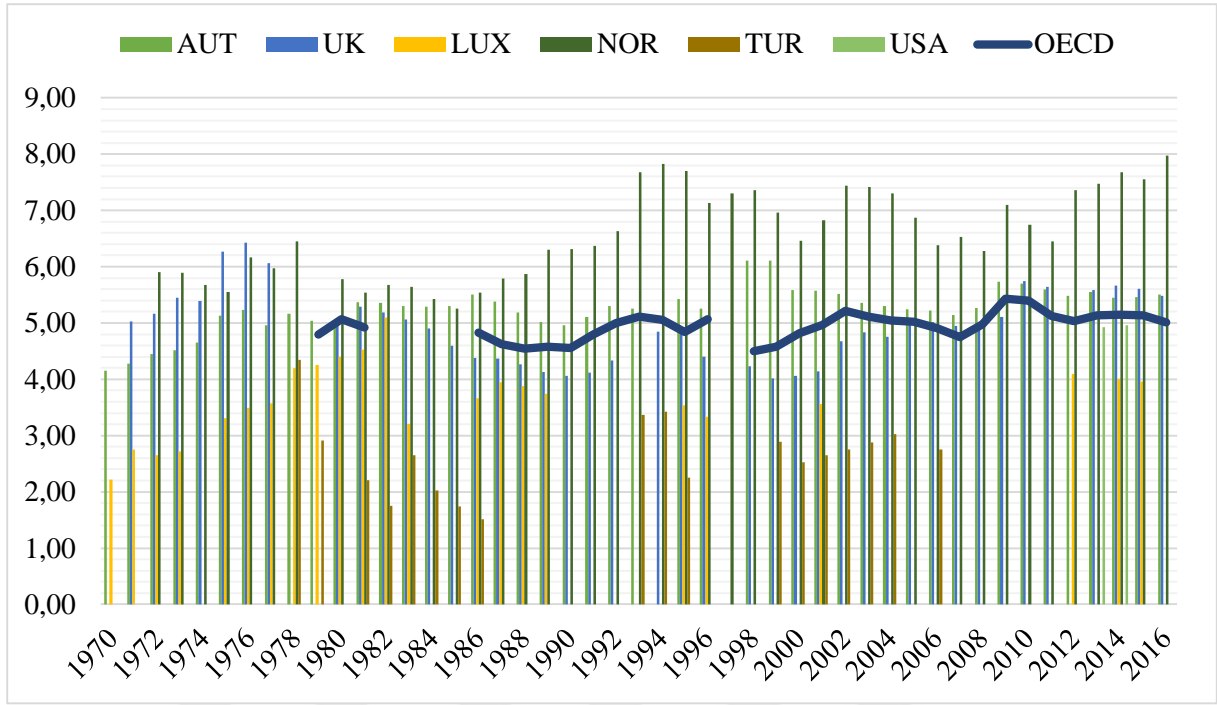
5.2. Nitelikli Eğitim Açısından Karşılaştırma

Nitelikli eğitimin yaklaşık iki yüzyıllık bir geçmişi söz konusudur. Bu zaman diliminde nitelikli eğitimin maruz kaldığı değişimler sayesinde nitelikli eğitim gündemin ana konularından biri olmuştur. Bu düşünceden yola çıkarak çalışmada, nitelikli eğitimi daha iyi algılayabilmek için Türkiye ve seçilmiş OECD ülkeleri için nitelikli eğitime ilişkin genel bir karşılaştırma değerlendirmesi yapılmıştır.

5.2.1. Nitelikli Eğitimi Harcamalar Açısından Karşılaştırma

Ülkelerin nitelikli eğitime yaptıkları harcamaları inceleyelim. İlk grafik devletlerin nitelikli eğitime yaptıkları harcamaların GSYH içindeki oranlarını göstermektedir. Veriler 1970-2018 dönemlerini kapsamaktadır.

Şekil 2 Avusturya, Lüksemburg, Norveç, Türkiye, İngiltere, ABD ve OECD ülkelerinin bir yılda eğitime yaptıkları toplam nitelikli eğitim harcamalarının GSYH içindeki oranını göstermektedir. Tüm ülkeler için bazı yıllara ait verilerin olmadığı görülmektedir. Öncelikle grafikten anlaşıldığı gibi adı geçen ülkelerden hiçbiri GSYH' larının yüzde onundan daha fazla kaynağı nitelikli eğitime ayırmamaktadır. Ortalamada kişi başına en yüksek gelire sahip iki ülke Norveç ve Lüksemburg'dur. Bu iki ülke için de bu oran %8'i aşamamış görülüyor.

Şekil.2. Toplam Nitelikli Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı

Kaynak. OECD, Data,2019

Şekil 2'ye göre milli gelirinden nitelikli eğitime en çok pay ayıran ülke Norveç'tir. Norveç 1972 yılından itibaren nitelikli eğitime en çok pay ayıran ülke durumundadır. Sadece 1974-1977 döneminde İngiltere Norveç'ten fazla nitelikli eğitim harcaması (orsal olarak) yapmış, bu yıllar dışında Norveç'ten daha fazla nitelikli eğitim harcaması yapan bir ülke olmamıştır. Norveç 1985 yılına kadar ortalama %5-%6 civarında olan nitelikli eğitim harcamasını 1985 yılından sonra artırmış ve %7-8 bandına çekmiştir. Son yıllardaki pozitif nitelikli eğilimle birlikte %8 sınırındadır.

Norveç'ten sonra milli gelirinden nitelikli eğitime en çok pay ayıran ikinci ülke Avusturya'dır. Grafik incelendiğinde Avusturya'nın bir iki yıl dışında OECD ülkeleri ortalamasının sürekli üstünde nitelikli eğitim harcaması yapmıştır. 1970 yılında %4 civarında olan nitelikli eğitim harcaması, 1990'lı yılların sonlarına doğru %6'nın üzerine çıkmasına rağmen sonraki dönemde %6'ya yakın fakat %6'nın altında gerçekleşmiştir. Yıl bazında bakıldığında OECD ortalamasının üzerinde nitelikli eğitim harcaması yaptığı görülen Avusturya'nın şekilde anlaşılacağı gibi 1970-2018 ortalaması da OECD ülkelerinin üzerindedir.

Karşılaştırmaya konu bir diğer ülke İngiltere'dir. Şekilden de anlaşıldığı gibi İngiltere 1970'li yılların başında milli gelirden nitelikli eğitime ayırdığı pay sürekli artmış ve en yüksek nitelikli eğitim harcaması yapan Norveç'in de üzerine çıkmıştır. Devam eden yıllarda İngiltere

Avusturya ve Norveç'in gerisine düşmüştür. Hatta genel olarak OECD ülkelerinin ortalamasına paralel nitelikli eğitim harcaması yapan İngiltere 1980-2005 yılları arasında neredeyse tüm yıllarda OECD ortalamasının altında seyretmiştir. 2010 yılı sonrasında tekrar bir artış gösteren ülkenin 2016 yılındaki nitelikli eğitim harcaması GSYH'nin %6'sı civarındadır.

Türkiye şekil 2'de kahverengi renkli çizgi ile temsil edilmektedir. Türkiye'nin 2019 yılı kişi başı milli geliri 9500 dolar civarında gerçekleşmiştir. İncelediğimiz yıllar temel alındığında ise 1975 yılında 500 dolar seviyesinden başlayarak ortalama 3962 dolar olarak gerçekleşmiştir. Şekle göre Türkiye Avusturya, Lüksemburg, Norveç, İngiltere ve ABD'ye kıyasla nitelikli eğitim harcamasının GSYH içindeki payı en düşük ülkedir. Hatta OECD ülke ortalamasının da altında bir orana sahiptir. Verilere göre Türkiye'nin 1975-1980 yıllarında GSYH'den nitelikli eğitime ayırdığı pay %4'ün üzerinde gerçekleşmiştir ve görece yüksektir. Fakat devam süreçte bu oran %4'ün üzerine hiç çıkamamıştır. Bu bağlamda değerlendirecek olursak Türkiye incelenen ülkeler içinde GSYH'sinden nitelikli eğitime en az pay ayıran ülkedir. Ayrıca hem zaman içinde hem de Tablo 8'deki ortalamalara göre toplam nitelikli eğitim harcamasının GSYH'ye oranı en düşük ülkedir.

Tablo 8. Ortalama Toplam Nitelikli Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Oranları

Ülkeler	AUT	UK	LUX	NOR	OECD	TUR	USA
Ortalama	5.26	4.95	3.66	6.58	4.94	2.65	4.95

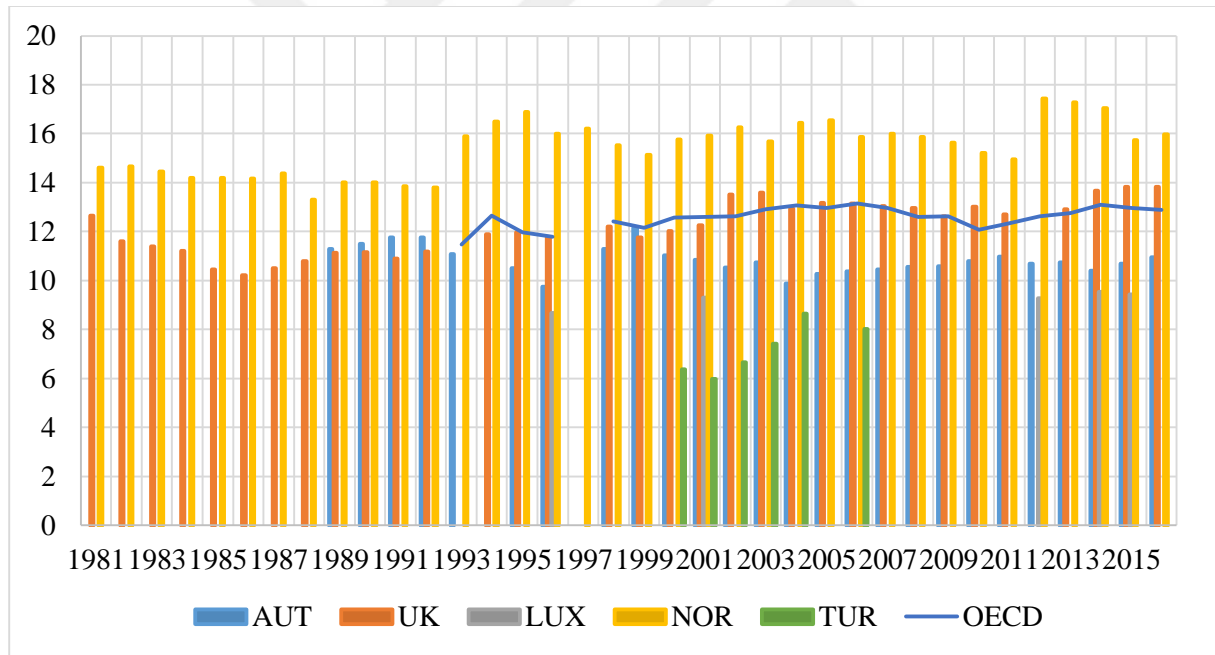
Kaynak. OECD, Data 2019

Tablo 8 1970-2016 yılları arasında Avusturya, Lüksemburg, Norveç, Türkiye, İngiltere, ABD ve OECD ülkelerinin bir yılda nitelikli eğitime yaptıkları toplam nitelikli eğitim harcamalarının GSYİH içindeki paylarının ortalamasını göstermektedir. Buna göre incelenen dönem için OECD ülkelerinin ortalama toplam nitelikli eğitim harcaması GSYH'nin %4.94'ü kadar gerçekleşmiştir. Tabloya göre milli gelirinden nitelikli eğitime en çok pay ayıran ülke %6.58 ile Norveç'tir. Norveç'i %5.26, %4.95 ve %4.95 ile Avusturya ve aynı orana sahip Amerika ve İngiltere takip etmektedir. Türkiye ise aynı dönem için %2.65 ile en az nitelikli eğitim harcaması yapan ülke durumundadır. Fakat burada ilginç olan bir istatistik Lüksemburg'a aittir. Lüksemburg %3.66 ile Türkiye'den sonra milli gelirinden nitelikli eğitime en az pay ayıran ikinci ülke konumundadır. Zira ortalama kişi başı milli gelir karşılaştırması yaptığımız verilere göre Lüksemburg 43948 dolarlık kişi başı milli geliri ile ilk sırada yer almaktadır. Göreceli bir karşılaştırma yapabilmek için Lüksemburg'un ortalama kişi başı milli geliri Türkiye'nin ortalama kişi başı milli gelirin yaklaşık 11 katı iken nitelikli

eğitime ayrılan paylar bakımından Türkiye ve Lüksemburg birbirine yakın oranlara sahiptir. Bu Türkiye'nin kendi bütçesine göre nitelikli eğitime görece yüksek bir pay ayırdığını da gösterebilir veya Lüksemburg'un milli gelirine göre nitelikli eğitime görece daha az pay ayırdığı anlamına da gelebilir. Sonuç olarak oranlara bakılacak olursak grafikteki kahverengi çizgilerin temsil ettiği Türkiye incelenen ülke grubu içinde milli gelirinden nitelikli eğitime en az pay ayıran ülke konumundadır.

5.2.2. Nitelikli Eğitim Harcamalarının Kamu Harcamaları İçindeki Payı Açısından Karşılaştırma

Aşağıdaki grafikte 1980-2016 yılları arasında hükümet harcamaları içindeki nitelikli eğitim harcamalarının oranı yer almaktadır. Bu grafikte ABD'nin sadece iki yıla ait verisi bulunduğu için grafikte gösterilmektedir. Öncelikle OECD ülkelerinin ortalamasına bakarsak 2000 yılı öncesinde verinin olmadığını fakat 2000 sonrası dönem için kamunun yaklaşık %12-14 arasında nitelikli eğitim harcaması yaptığını görmekteyiz.

Şekil 3. Toplam Hükümet Harcamaları içindeki Nitelikli Eğitim Harcamalarının Payı (%)

Kaynak. OECD, Data,2019

Grafiğin en üst kısmında sarı renkteki çizgi ile temsil edilen Norveç bir önceki şekilde olduğu gibi yine en çok nitelikli eğitim harcaması yapan ülke konumundadır. Kesintisiz veriye sahip Norveç istikrarlı şekilde nitelikli eğitime en yüksek payı ayırmaktadır. Norveç hükümeti 1980-1992 yılları arasında sahip olduğu bütçenin yaklaşık olarak %14'ünü nitelikli eğitime

ayırmıştır. Bu dönemden sonra ise nitelikli eğitim harcamalarının hükümet harcaması içindeki payı %14 seviyesinden %16 seviyesine çıkmıştır. Bu da gösteriyor ki Norveç hükümetinin 1980 yılından 2016 yılına kadar gelirlerinde kaç kat artış olmuşsa nitelikli eğitime ayırdığı kaynak da büyüklük olarak aynı oranda artmıştır.

Norveç hükümetinden sonra nitelikli eğitime en çok kamu harcaması yapan ikinci ülke İngiltere'dir. İngiltere genellikle OECD ülkeleriyle paralel gittiği nitelikli eğitimin kamu harcamaları içindeki payını istikrarlı bir şekilde %12 civarında tutmuştur. Grafiğe göre OECD ülke ortalamasına yakın nitelikli eğitim harcaması yapan İngiltere hükümeti son yıllarda OECD ortalamasının üzerine çıkmış durumdadır.

Bir diğer nitelikli eğitime yüksek kamu harcaması yapan ülke Avusturya'dır. İncelenen dönem için başlarda %12 civarında olan nitelikli eğitim harcamalarının kamu harcamaları içindeki payı, %10 civarına düşmesine rağmen hala yüksektir ve yıllar itibari ile istikrarlıdır.

Son olarak Türkiye'nin istatistiklerine göz atarsak; görüyoruz ki incelenen ülke grubu içinde kamu harcamalarında nitelikli eğitime en az pay ayıran ülke Türkiye'dir. Yeşil çizgi ile temsil edilen Türkiye'nin 2000 yılından sonra nitelikli eğitime ayırdığı bütçe hızla artış gösterse de devam eden yıllarda veri akışında kesinti olduğu için son dönem görülememektedir.

Tablo 9. Kamu Harcamaları içinde Ortalama Nitelikli Eğitim Harcamaları

Ülkeler	AUT	UK	LUX	NOR	OECD	TUR
Ortalama	10.83	12.18	9.25	15.43	12.58	7.18

Kaynak. OECD, Data 2019

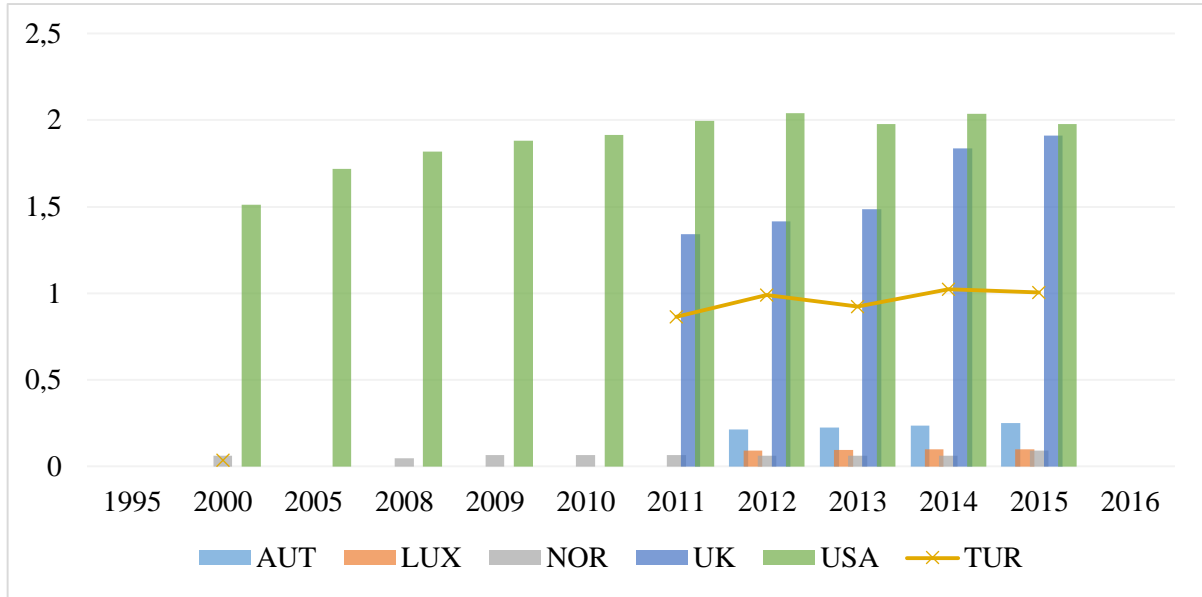
Tablo 9'da incelenen dönem için, kamu harcamaları içindeki ortalama nitelikli eğitim harcaması oranlarını göstermektedir. OECD'deki ülkelerin hükümetleri ortalama %12.58 oranında bütçelerinden nitelikli eğitime pay ayırmışlardır. En yüksek oran %15.43 ile Norveç hükümetine ait iken, en düşük oran %7.18 ile Türk hükümetlerine aittir. İngiltere bu anlamda neredeyse OECD ülkeleriyle aynı ortalamaya sahiptir.

Yukarıdaki grafikten de anlaşıldığı gibi Türkiye'nin kamu harcamaları içinde nitelikli eğitime ayırdığı pay verisi çok sınırlıdır ve sağlıklı bir değerlendirme için yeterli değildir.

5.2.3. Özel Sektörü Nitelikli Eğitim Harcaması Açısından Karşılaştırma

Bir diğer grafiğimiz özel sektörün nitelikli eğitime harcadığı toplam kaynakların GSYH içindeki oranıdır. Kamu kadar özel sektör de nitelikli eğitim harcamasına ihtiyaç duymaktadır

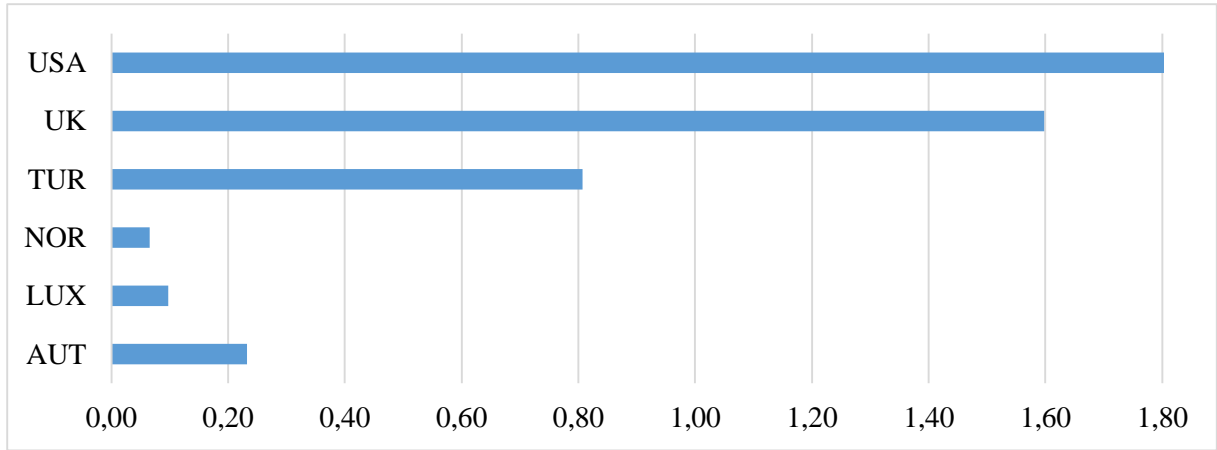
ve devleti destekleme gücüne sahiptir. OECD ve Dünya Bankası veri tabanlarından toparlanan verilere göre;

Şekil 4. Özel Sektör Nitelikli Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payları

Kaynak. OECD, Data,2019

Özel sektörün nitelikli eğitim harcamalarının GSYH içindeki payları yukarıdaki gibi olmuştur. Buna Amerika Birleşik Devletleri'nin verisi 2000 yılından itibaren kesintisizdir. Fakat geriye kalan ülkeler için veriler en erken 2008 yılında başlamaktadır. Şekil 4'e göre özel sektör bağlamında nitelikli eğitime en çok harcama yapan ülke ABD olmuştur. ABD özel sektörü GSYH'nin ortalama %1.5 ile %2 kadar nitelikli eğitime harcama yapmaktadır. Bu Amerika'daki serbest piyasa ekonomisinin sonucu olarak görülebilir. ABD'den sonra özel sektörün en çok harcama yaptığı ülke İngiltere'dir. İngiltere'nin 2010'dan sonra özel sektör kamu harcamaları sürekli artmıştır ve %2 seviyesine yaklaşmıştır. Türkiye bu istatistikte en çok harcama yapan üçüncü ülke durumundadır. Türkiye 2011 yılından itibaren dalgalanma yaşansa da %1 civarında özel sektör nitelikli eğitim harcaması yapmıştır. Oransal olarak en az özel sektör nitelikli eğitim harcaması yapan ülke ise neredeyse %0 harcama ile Norveç olmuştur. Önceki grafiklerde Norveç hükümetlerinin nitelikli eğitime en çok harcama yapan hükümetler olduğunu belirtmiştik. Bu bize ABD'de serbest piyasa ekonomisi etkisiyle yüksek miktarda özel sermaye yatırımı aldığını ancak Norveç ve Lüksemburg gibi ülkelerde ise nitelikli eğitimin çoğunlukla devlet tekelinde olduğunu göstermektedir.

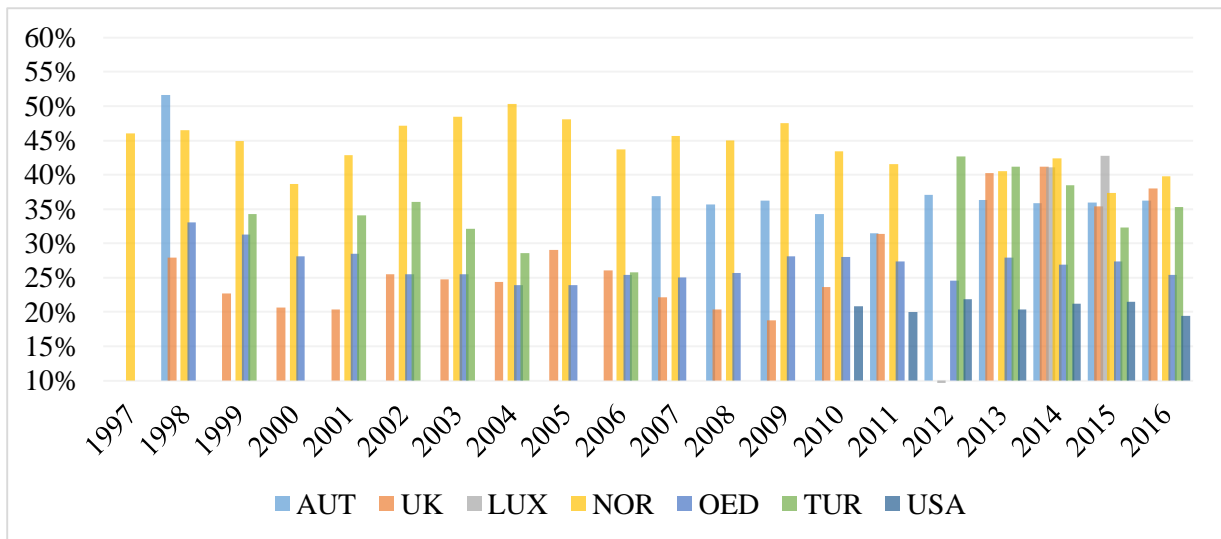
Şekil 5. Özel Sektör Ortalama Toplam Eğitim Harcamasının GSYH'ne Oranı %

Kaynak. OECD, Data,2019

Konu ile ilgili yukarıdaki şekil 2000-2015 yılları arasında özel sektörün eğitime yaptığı toplam yatırımların GSYH'ne oranların ortalamasını göstermektedir. Zaman içinde en yüksek özel sektör eğitim harcamasına sahip ülkeler ortalamada da en üstteler. Norveç yine en düşük orana sahiptir.

5.2.4. Öğrenci Başına Harcama Açısından Karşılaştırma

Karşılaştırmada kullanacağımız grafik hükümetlerin herhangi bir Yükseköğretim kurumunda kayıtlı her bir öğrenciye harcadığı paranın, ülkenin kişi başı milli gelire oranını göstermektedir. Bu grafikte hükümetin bir yıl içinde Yükseköğretimde okuyan bir öğrenciye harcadığı paranın (dolar cinsinden) kişi başı milli gelire oranını göstermekteyiz. Veriler 1997-2016 dönemlerini kapsamaktadır.

Şekil 6. Öğrenci Başına Harcama/ Kişi Başına Milli Gelir (%)

Kaynak. OECD, Data,2019

Bu veride de özellikle 2010-2014 yılları arasında eksikler olmasına rağmen genel fikir vermesi bakımından oldukça önemlidir. Grafiğin en üstünde yine Norveç yer almaktadır. Norveç'in ilgilendiğimiz dönemde ortalama 35 bin civarında kişi başı milli gelire sahip olduğu çalışmada yer almaktadır. Buna göre Norveç hükümeti her yıl her bir Yükseköğretim öğrencisine 35 bin doların yaklaşık %40'ı kadar harcama yapmaktadır. Yani yaklaşık olarak 15400 dolar civarında her bir yükseköğretim öğrencisine harcama yapmaktadır. Bu oran OECD ülkeleri ortalamasının epey üzerindedir. İngiltere (öğrenci başına harcama) / (Kişi Başı Milli Gelir) (%) oranında Norveç'ten sonra ikinci sırada yer alırken bu istatistikte Türkiye İngiltere'den sonra üçüncü sırada yer almaktadır. 2001-2004 ve 2012-2016 yılları arasında verisi bulunan Türkiye her iki dönemde de OECD ülkeleri ortalamasının üstünde yer almaktadır. 2000 yılı sonrasında ortalama 8800 dolar kişi başı milli gelire sahip olan Türkiye bu bağlamda yine ortalama olarak her bir üniversite öğrencisine yılda 3000 (%34.62) dolar harcama yapmaktadır. OECD ortalaması incelediğimiz dönem için %26.91 olarak gerçekleşmiştir. Hükümet harcamalarında en üstlerde yer alan İngiltere eğitim harcaması/kişi başı milli gelir oranında OECD ortalamasının biraz üstünde harcama yapmaktadır. Avusturya Norveç'ten sonra en yüksek harcama yapan ikinci ülke durumundayken, bu istatistikte ABD en az harcama oranına sahip ülke konumundadır.

Tablo 10. Ortalama Yükseköğretime Kayıtlı Öğrenci Başına Harcama/Kişi Başı Milli Gelir %

Ülkeler	AUT	UK	LUX	NOR	OED	TUR	USA
Ortalama (%)	37.04	27.35	28.08	44.20	26.91	34.62	20.75

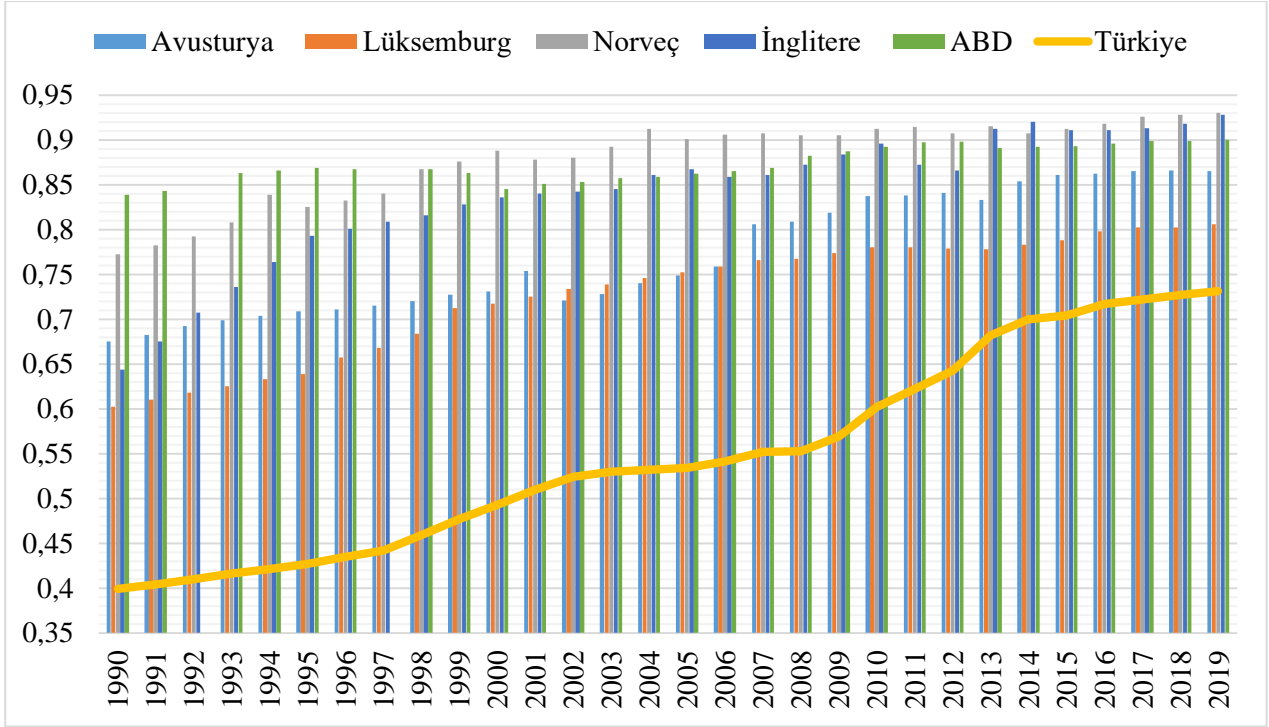
Kaynak. OECD, Data 2019

Tablo 10'da Ortalama Yükseköğretime Kayıtlı Öğrenci Başına Harcama/Kişi Başı Milli Gelir (%) görülmektedir. Türkiye üniversite öğrencisine harcama konusunda OECD ülkeleri ortalamasının üzerinde harcama yapmaktadır. En yüksek harcamayı %44.20 ile Norveç'in yaptığı ülke grubumuzda Türkiye üçüncü en çok harcama yapan ülke konumundadır. Birçok istatistikte OECD ülkeleri ortalamasının üzerinde olan ABD ise bu konuda en az harcama yapan ülkedir.

Toparlayacak olursak; kişi başı milli gelir bakımından OECD ülkelerinin gerisinde olan Türkiye'de her ne kadar son yıllarda nitelikli eğitim harcamaları kademeli artsa da hala çok yetersizdir. Özellikle merkezi bütçeler yapılırken nitelikli eğitime daha fazla kaynak

ayrılmalıdır. Aynı zamanda toplam nitelikli eğitim harcamalarının GSYH içindeki payının da artması ve OECD ortalamasının en azından yakalanması gerekmektedir. Yukarıda karşılaştırma yaptığımız birçok istatistikte Türkiye altta yer almaktadır.

5.2.5. Nitelikli Eğitim Endeksi Açısından Karşılaştırma

Şekil 7. Nitelikli Eğitim Endeksi

Kaynak. OECD, Data,2019

Nitelikli Eğitim endeksi, ortalama nitelikli eğitim süresi (yetişkinlerin) ve beklenen nitelikli eğitim sürelerinin (çocukların) bir ortalamasıdır ve her ikisi de elde edilen bir endeks olarak ifade edilir. Şekil 7, 1990-2019 yılları arasında ülkelerin nitelikli eğitim endekslerini göstermektedir. Norveç bu anlamda en yüksek nitelikli eğitim endeksine sahip ülke konumundadır. Analize konu ülkeler arasında Türkiye dışındaki diğer ülkelerin benzer bir nitelikli eğitim endeksi seyrine sahip olduğu görülmektedir. Grafikteki sarı çizgi Türkiye'nin nitelikli eğitim endeksini göstermektedir ve diğer ülkelerle karşılaştırıldığında en düşük oranlara sahip ülke konumundadır. Türkiye dışında kalan beş ülke arasında Lüksemburg diğer dört ülkeden biraz ayrılmaktadır. Grafik incelendiğinde sadece 2002-2006 yılları arasındaki dönemde İngiltere Lüksemburg'dan daha düşük bir nitelikli eğitim endeksi oranına sahipken bu dönem dışındaki tüm yıllarda Lüksemburg diğer ülkelerden ayrılmaktadır.

Tablo 11’de ülkelerin 1990-2019 nitelikli eğitim endeksi oranlarının ortalamasını göstermektedir Buna göre Norveç ve ABD %87 oranla en yüksek ortalamaya sahip ülkeler olurken Türkiye %54 oranla en düşük nitelikli eğitim endeksi ortalamasına sahip ülke konumundadır.

Tablo 11. Ortalama Nitelikli Eğitim Endeksi Oranları %

Ülkeler	Avusturya	Lüksemburg	Norveç	Türkiye	İngiltere	ABD
Ortalama	0.7724	0.7274	0.8792	0.5492	0.8390	0.8737

Kaynak. OECD, Data 2019

5.2.6. Yükseköğrenim Gören Nüfus Açısından Karşılaştırma

Ülkeler gelişmişliklerini tamamlayabilmek için yükseköğrenime ayrı bir önem atfetmektedirler. Söz konusu nitelikli eğitimin birden fazla aşaması mevcuttur. Ancak belki de en önemli aşamasını yükseköğrenim oluşturmaktadır. Yükseköğrenim tüm toplumlar için pozitif dışallık sağlamaktadır. Karşılaştırması yapılacak olan göstergenin verileri 2005-2019 dönemlerini içermektedir.

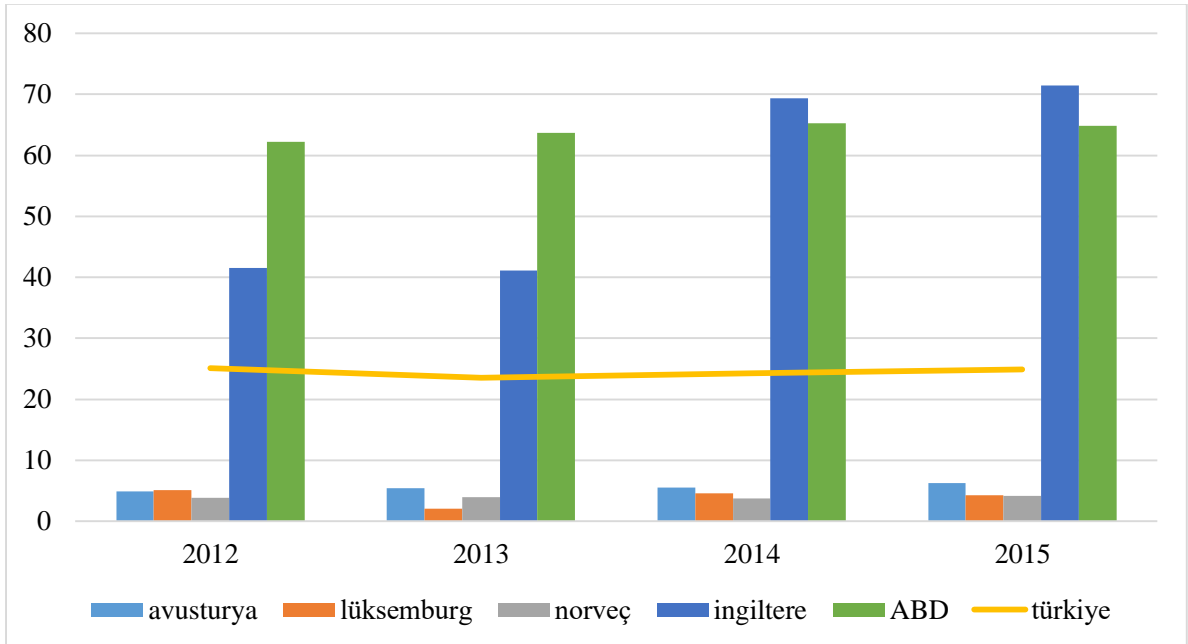
Şekil.8. Yükseköğrenim Görmüş Nüfus

Kaynak. OECD, Data,2019

Şekil 8 Avusturya, Lüksemburg, Norveç, ABD, İngiltere ve Türkiye'nin 2005 yılından itibaren Yükseköğrenim gören nüfus sayısının yüzdeliğini göstermektedir. Yükseköğrenim gören nüfus sayısı ülkelerin demografik yapısını temsil etmektedir. Demografik şartlar öğrencilerin yükseköğrenime kaydı için çok önemli bir yere sahiptir. Şekil 8 incelendiğinde en yüksek oran Lüksemburg'a aittir. 2005 yılında %38 civarında olan bu oran 2006'dan sonra ciddi bir artış göstererek 2019 yılına kadar %55 'lere ulaşmaktadır. Grafiğin en düşük oranına sahip olan Türkiye ise istikrarlı bir şekilde bu alandaki yüzdeliğini artırmaktadır. Bunun en büyük nedenlerinden biri 2000 yılında "her şehirde bir üniversite" sloganıyla bu oranın 2011 yılında ciddi rakamlara ulaşması şeklindedir. Şekildeki sağlamadan da anlaşıldığı üzere Türkiye 2011 yılından sonra yükseköğrenim gören öğrenci sayısında büyük bir artış yaşamıştır. Bunun olumsuz sonuçlarından biri de akademik enflasyon şeklinde kendini göstermektedir.

5.2.7. Yükseköğretim Harcamalarını Hane Halkının Yaptığı Harcamaları Açısından Karşılaştırma

Her ülkenin eğitim kademesinde yaşanan değişiklikler olduğu gibi yükseköğretim kademelerinde de önemli değişiklikler söz konusu olmaktadır. Özellikle hane halkının yaptığı harcamalar önemli bir yere sahiptir.

Şekil.9. Yükseköğretim Harcamaları

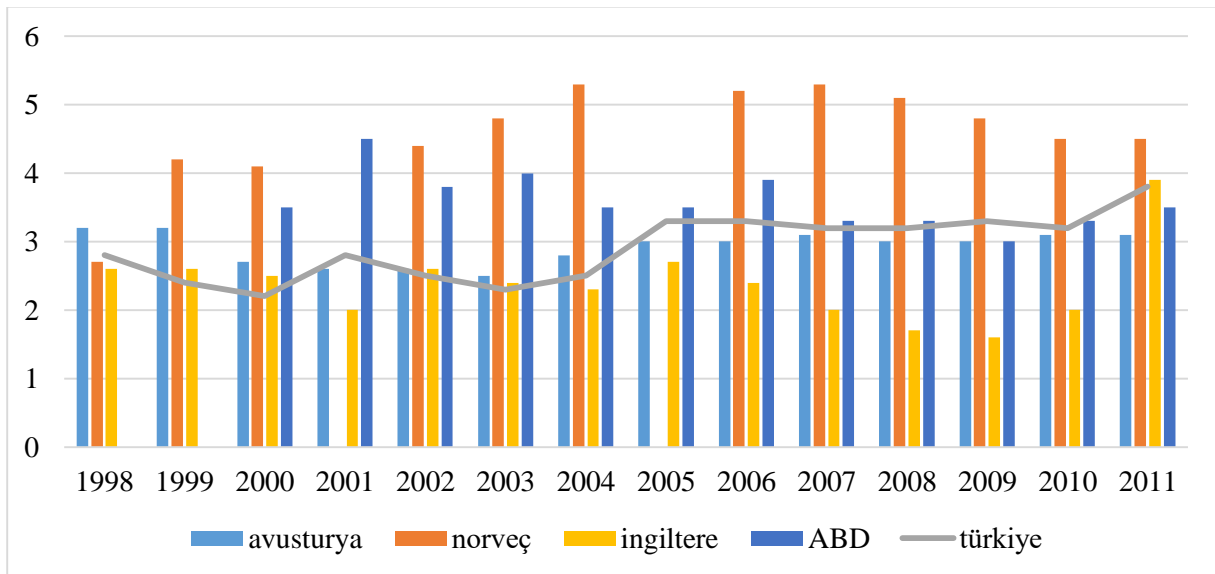
Kaynak. OECD, Data,2019

Şekil 9 dört dönemin (2012, 2013, 2014 ve 2015) hane halkı tarafından gerçekleştirilen yükseköğretim harcamalarını göz önünde bulundurmaktadır. Şekilden elde edilen sonuçlara göre ABD'nin yıllar itibariyle genel olarak istikrarlı bir yapısı söz konusu olmakla birlikte 2013-2015 yılları arasında % 2'lik bir artışı olmaktadır. ABD'nin harcamaları daha çok özel sektör eliyle sağlandığı için yapılan diğer bilimsel araştırmaların sonucuna göre kamunun sağladığı finansman oranlarında çok daha düşük oranlara sahip olmaktadır. İkinci sırada ise 2013-2014 yılları arasında yaklaşık %30'luk bir artış yaşayan İngiltere gelmektedir. İngiltere eğitimi daha çok ticari bir piyasa olarak kabul ettiği için hane halkının gerçekleştirdiği harcamalar diğer karşılaştırması yapılan ülkelere kıyasla daha yüksek olmaktadır. Özellikle 2014 yılından sonra hane halkının yükseköğretim için gerçekleştirdiği harcamalar ABD'nin de üzerinde bir seyir izlemektedir. Üçüncü sırada ise yine istikrarlı bir görüntü sergileyen Türkiye yer almaktadır. Genel olarak yıllar itibariyle hane halkı tarafından yapılan ortalama harcamalar %25 civarında bir değer almaktadır.

5.2.8. Toplam Kamu Yükseköğretim Harcamalarının Kamu Bütçesindeki Payı

Ülkelerin izlediği politikalarla birlikte yükseköğretim bazı devletler için kamusal görev olarak kabul edilirken bazı devletler bunu yarı kamusal mal niteliğinde kabul etmektedir.

Yükseköğretimin özel faydadan çok sosyal fayda getirdiğini düşünen ülkeler bunun devlet tarafından karşılıksız olarak sunulması gerektiğini savunmaktadır. ABD, İngiltere, Avusturya ve Türkiye için yükseköğretim yarı kamusal mal niteliğindedir. Ancak Norveç ve Lüksemburg tam kamusal mal olarak kabul etmektedir.

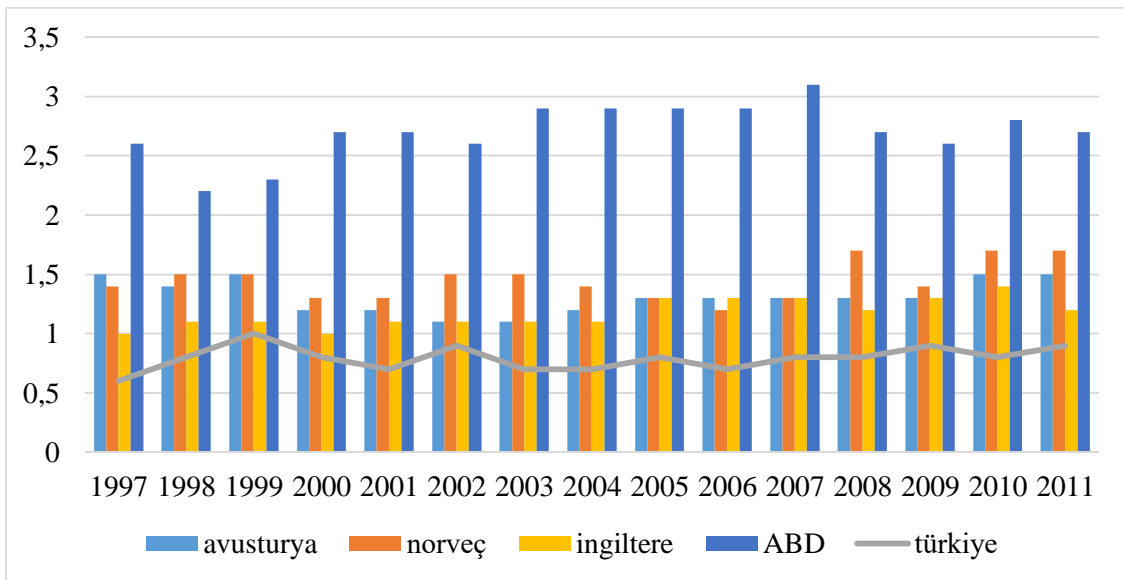
Şekil.10. Toplam Kamu Yükseköğretim Harcamalarının Kamu Bütçesindeki Payı %

Kaynak. OECD, Data, 2019

Yukarıdaki grafikte 1998-2011 yılları arasında hükümet harcamaları içindeki yükseköğretimin sahip olduğu nitelikli eğitim harcamalarının kamu bütçesi içerisindeki oranı yer almaktadır. Bu grafikte Lüksemburg'un sadece iki yıla ait verisi bulunduğu için grafikte gösterilmemektedir. Öncelikle karşılaştırmaya göre bu oran en yüksek Norveç'e aittir. Çünkü Norveç yükseköğretimin yaklaşık %90'nını karşılamaktadır. En az oranın İngiltere'ye ait olması İngiltere'nin yükseköğretimi yarı kamusal mal olarak görmesindedir. Ayrıca yurtdışından yüksek lisans ve doktora öğrencilerine kültürler arası geçerliliğe sahip olan diploma sağladığı için birçok öğrenci İngiltere'yi tercih etmektedir. Yine bir diğer tercih sebebi lisans eğitiminin diğer ülkelere oranla daha kısa süre sürmesidir. Toplam lisans eğitimi 6 dönem olan İngiltere birçok öğrenci tarafından avantaj olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu oran ise %2.1 ve % 3.9 arasında değişmektedir. Türkiye'nin gelişimini tamamlayan ülkelere oranla sahip olduğu payın daha yüksek olmasının nedeni yükseköğretim eğitiminin daha çok devlet tarafından karşılanmasındandır.

5.2.9. Toplam Yükseköğretim Harcamalarının GSMH İçindeki Payı Açısından Karşılaştırma

Birçok OECD ülkesinin sahip olduğu kültür ve politik yapı birbirinden farklı olmasına rağmen yükseköğretimin finansmanını sağlama konusunda birbirine paralel özellikler göstermektedir.

Şekil.11. Toplam Yükseköğretim Harcamalarının GSMH İçindeki Payı

Kaynak. Education at a Glance (1998-2014), Milli Eğitim İstatistikleri (2006-2013)

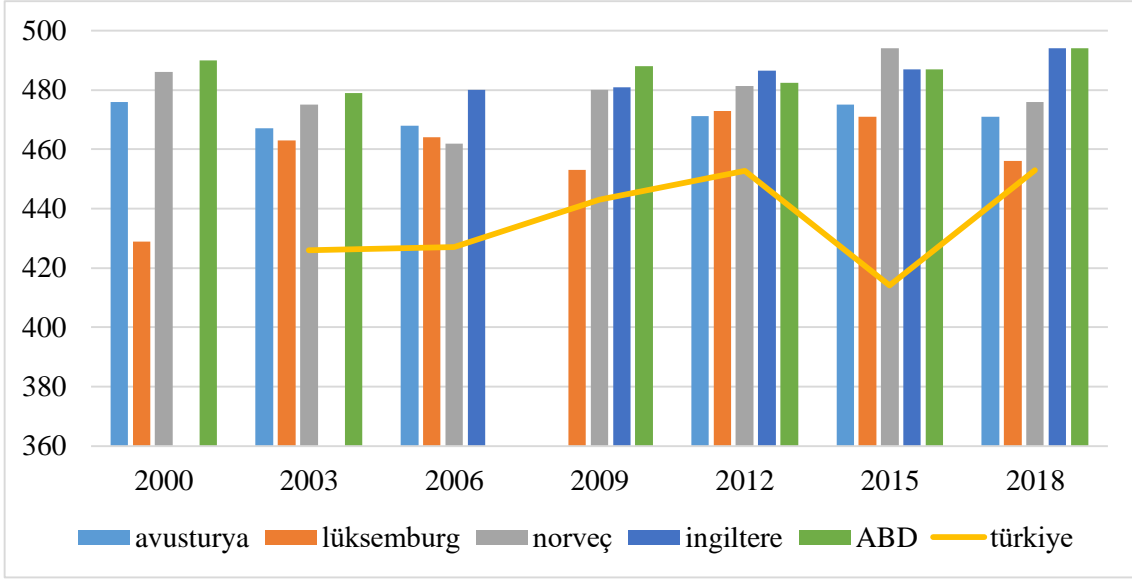
Yukarıdaki grafikte 1997-2011 yılları arasında GSMH içerisindeki yükseköğretimin sahip olduğu nitelikli eğitim harcamalarının oranı yer almaktadır. Grafikte Lüksemburg'un sadece iki yıla ait verisi bulunduğu için şekilde gösterilmemektedir. Şekilde gösterilen karşılaştırmaya göre en yüksek oran ABD'ye aittir. Yükseköğretimdeki finansmanı sağlayabilmek adına ABD öğrencilerine çok yönlü alternatifler sunmaktadır. Gerek yükseköğretim öğrencilerinden gerek lisans öğrencilerinden katkı payları almaktadır. Durumu yeterli olmayan öğrenciler arasındaki eşitliği sağlamak için de maddi olarak destek sağlamaktadır. Grafiğe göre bu orana en az sahip olan ülke Türkiye'dir. Yıllara göre istikrarlı bir tutum sergilemesine karşın OECD ülkelerinin sahip olduğu değerin çok altında yer almaktadır. Yapılan bilimsel çalışmalarda yükseköğretim harcamaları ve kalkınma arasında aynı yönlü ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yükseköğretim harcamalarının kalkınmayı olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'nin yükseköğretim harcamalarına gerekli özeni göstermesi konusunda daha hassas olması gerektiği neticesine ulaşılmaktadır.

5.2.10. Okuma Performansı Açısından Karşılaştırma (PISA)

Okuma performansı PISA'da yer alan tanıma göre amaçlara varabilmek için sahip olunan bilgiyi geliştirebilmek aynı zamanda toplumda söz sahibi olabilmek için yazılı kaynakları kavrama, uygulama ve düşünme potansiyeli üzerinde yoğunlaşmak demektir. Karşılaştırma okuma performansının puanlama değerleri için erkekleri ayrı, kızları ayrı ve toplam ortalamayı kapsayacak şekilde yapılmaktadır.

Okuma okula başlanılan ilk zamanlarda kazanılan bir alışkanlıktır. Sonrasında da bilgi edinmek için süreklilik gerektiren bir durum olarak ele alınmaktadır. Karşılaştırma kapsamında analiz edilen erkek okuma performansı puanları şekildeki gibidir.

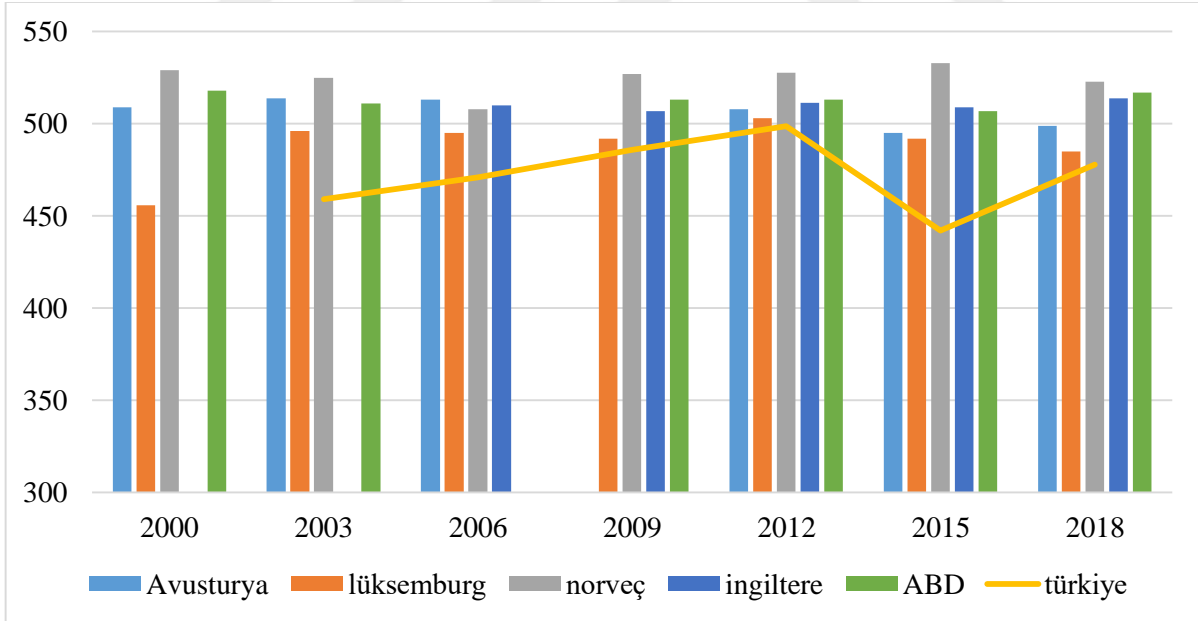
Şekil 12, 2000-2018 (üç yıllık periyotlar halinde) dönemlerini kapsayan Avusturya, Lüksemburg, Norveç, Türkiye, İngiltere ve ABD'nin okuma performanslarını erkeklerin sahip olduğu ortalama puan açısından karşılaştırmaktadır. Grafiğe göre en yüksek oran genel olarak ABD'ye aittir. Ancak Norveç 2012 ve 2015 yılları arasında ABD'nin sahip olduğu oranı geçmektedir. Seçilen OECD ülkelerinin okuma performansı erkeklerin sahip olduğu ortalamaya göre birbirine çok yakın değerler seyir etmektedir. Karşılaştırmaya göre en düşük orana sahip ülke Türkiye'dir. Genel olarak bakıldığında Türkiye ortalama puanını sürekli olarak artırırken en büyük düşüşü 2012-2015 yılları arasında gerçekleştirmiştir.

Şekil.12. Okuma Performansının Erkekler Açısından Ortalama Puanı (PISA)

Kaynak. OECD 2021, Reading performance (PISA) (indicator).

Karşılaştırma kapsamında analiz edilen kızların okuma performansının puanları şekildeki gibidir.

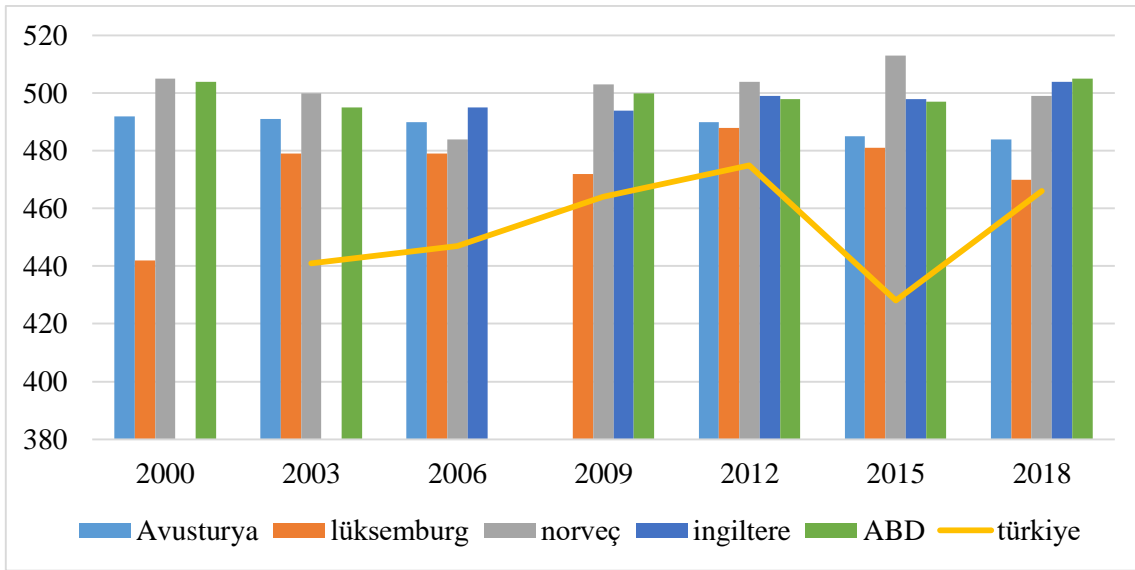
Şekil.13. Okuma Performansının Kızlar Açısından Ortalama Puanı (PISA)

Kaynak. OECD (2021), Reading performance (PISA)

Şekil 13, 2000-2018 (üç yıllık periyotlar halinde) dönemlerini kapsayan Avusturya, Lüksemburg, Norveç, Türkiye, İngiltere ve ABD'nin okuma performanslarını kızların sahip

olduğu ortalama puan açısından karşılaştırmaktadır. Şekilde elde edilen sonuçlara göre tüm ülkeler birbirine yakın puanlar almaktadır. Özellikle Türkiye'nin bu grafikte aradaki farkı kapattığını ancak 2012-2015 yılları arasında erkekler kadar keskin olmasa da Türkiye'de kızlar için de bir düşüş olduğunu göstermektedir. En yüksek değer Norveç'e ait olmakla birlikte tüm ülkeler için söz konusu puanlama 450 ve 500 seviyelerinde değerlere tabii olmaktadır.

Karşılaştırma kapsamında analiz edilen toplam ortalama okuma performansı puanları şekildeki gibidir.

Şekil 14. Okuma Performansının Toplam Ortalama Puanı (PISA)

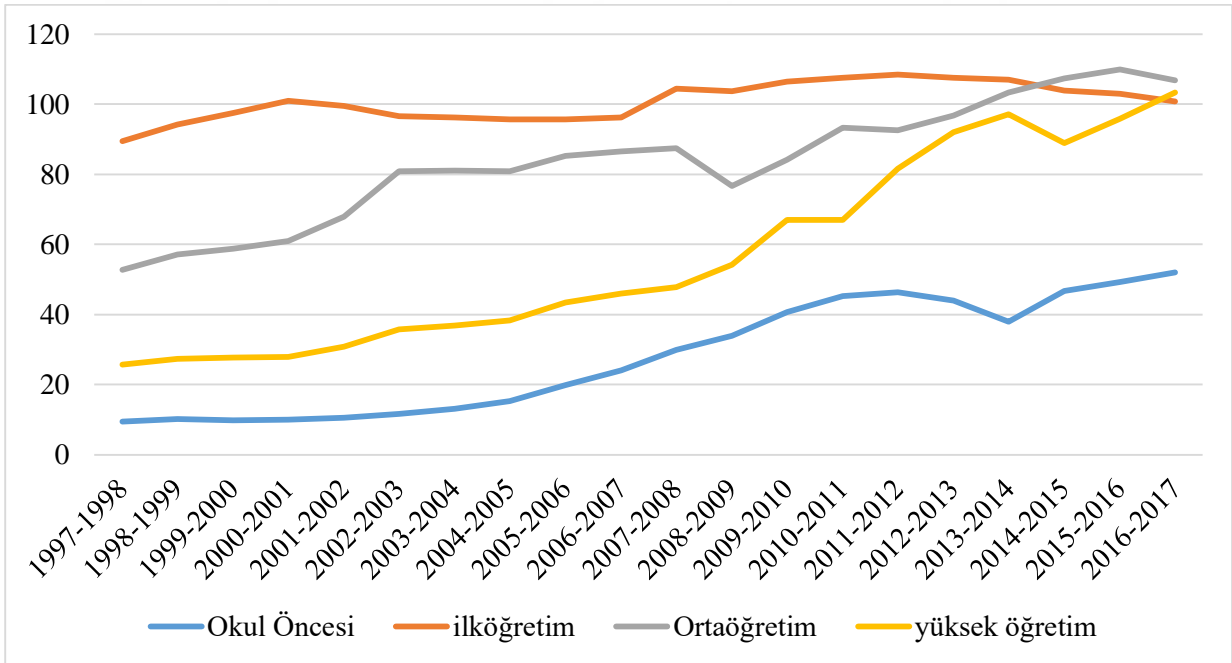
Kaynak. OECD (2021), Reading performance (PISA)

Şekil 14, 2000-2018 (üç yıllık periyotlar halinde) dönemlerini kapsayan Avusturya, Lüksemburg, Norveç, Türkiye, İngiltere ve ABD'nin okuma performanslarını toplam ortalamaların sahip olduğu puanlar açısından karşılaştırmaktadır. Şekildeki en yüksek değer Norveç'e aittir. Norveç 2006 yılında yirmi puanlık bir düşüş yaşamış ancak sonraki yıllarda tekrar durumu toparlayarak zirvedeki yerini korumaya devam etmektedir. Norveç'ten sonra ikinci sırada İngiltere ile çok yakın değerler almasına rağmen ABD gelmektedir. 2012 yılında neredeyse 1-2 puanlık farkla İngiltere ABD'yi geçmiş olsa da sonraki yıllarda ABD tekrar eski konumuna geri dönmeyi başarmaktadır. Karşılaştırmaya göre son sırada yer alan ülke Türkiye'dir. Sadece kızların karşılaştırması temel alındığında kapanan fark toplam ortalama ile tekrar büyük fark oluşturmaktadır. Türkiye'nin okuma performansında genel olarak en başarısız dönemleri 2012-2015 yılları arasında yaşandığını göstermektedir. Yapılan tüm analiz çalışmaları göz önüne alındığında Türkiye'nin 2015 yılında PISA sonuçlarında OECD

ülkelerine oranla çok geride yer almasının nedeni okullar veya bölgeler arasında gözlemlenen çok büyük farklılıklar yer almaktadır. Dolayısıyla tasarlanacak olan nitelikli eğitim programlarının eşitsizliği azaltma yönünde olması gerektiği büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda nitelikli eğitim için yapılacak olan yatırımlar illeri, bölgeleri ve ihtiyaçları göz önünde bulunduracak şekilde oluşturulmalıdır.

5.2.11. MEB ve YÖK Verilerine Göre Türkiye'nin Brüt Okullaşma Oranları

Bu başlık altında Türkiye'nin okullaşma oranlarını (Brüt) okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretimin karşılaştırması grafik yardımıyla değerlendirilmiştir. Veriler TÜİK eğitim istatistikleri ve TC Milli Eğitim Bakanlığı Resmi İstatistikler biriminden elde edilmiştir.

Şekil.15. Türkiye'nin Brüt Okullaşma Oranları

Kaynak. 2007-2008 Öğretim yılından itibaren okullaşma Oranları Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Hesaplanmıştır.

Şekil 15, Türkiye'nin 1997-2017 dönemlerini kapsayan brüt okullaşma oranlarını göstermektedir. Brüt okullaşma oranı yaşları ne olursa olsun, belli bir öğretim yılında, belirli bir eğitim düzeyine kayıtlı toplam öğrenci sayısının, o eğitim düzeyine ait teorik yaş grubu nüfusuna oranıdır. Grafiğe göre okulöncesi 2005 yılına kadar tek tip bir seyir izlerken 2005 yılından sonra kademeli bir artış göstermiştir. Türkiye'de okulöncesi ile ilgili hala ciddi problemler yer almaktadır. Grafikten de anlaşıldığı gibi okul öncesi 2011 yılından sonra ancak

%50 oranını geçmektedir. Bu durumun en büyük nedenlerinden biri Türkiye’de okul öncesi eğitimin zorunlu tutulmamasıdır.

Şekilde ifade bulan karşılaştırmaya göre en fazla okullaşma oranı ilköğretime aittir. Bunun nedenlerinden biri Türkiye’de yıllardır uygulanan zorunlu eğitim politikaları ve ücretsiz eğitim politikalarının benimsenmesidir.

Grafikten elde edilen ortaöğretim sonuçlarına göre genel olarak bir yükseliş söz konusu olmaktadır. Özellikle 2012-2013 yıllarında benimsenen zorunlu ortaöğretim programlarıyla bu oranlar o tarihten sonra daha yüksek artışlarla desteklenmektedir.

Nitelikli eğitim sistemimizde en düşük oranlardan biri yükseköğretime ait okullaşma oranlarıdır. Çünkü ortaöğretime bitirip mezun olan her öğrenci yükseköğretime devam etme şansı bulamamaktadır. Gerek kontenjanlar gerekse yeterli olmayan üniversite sayıları bu durumu sınırlayan başlıca nedenler arasında gösterilmektedir.

5.2.12. OECD Ülkelerinde Okullaşma Oranlarının Analizi

OECD ülkelerinin sahip olduğu okullaşma oranları tablo yardımı ile gösterilmektedir. Tabloda OECD ülkelerinin sahip olduğu erken çocukluk eğitimi- bakımı (ECEC) ve ilköğretimdeki okullaşma oranları yüzde olarak gösterilmektedir. Veriler 2016 yılına aittir.

Tablo.12. Yaşa Göre Eğitimde Erken Çocukluk Eğitimi -Bakımı (ECEC) ve İlköğretimde Okullaşma Oranları (%)

	3 Yaş Altı			3 Yaş			4 Yaş			5 Yaş			6 Yaş		
	ECEC Hizmeti	Diğer Kayıtlı	Toplam	ECEC Hizmeti	Diğer Kayıtlı	Toplam	ECEC Hizmeti	Diğer Kayıtlı	Toplam	ECEC Hizmeti	Diğer Kayıtlı	Toplam	ECEC Hizmeti	Diğer Kayıtlı	Toplam
AVUSTURYA	18	2	20	76	-	76	92	0	92	97	0	97	41	57	98
LÜKSEMBURG	1	53	55	67	-	67	93	0	93	91	5	95	5	93	99
NORVEÇ	55	0	55	96	0	96	97	0	97	97	0	97	1	99	100
TÜRKİYE	0	-	0	9	0	9	34	0	34	55	15	70	0	94	94
İNGİLTERE	18	-	-	100	-	100	100	3	100	0	97	97	0	98	98
ABD	-	-	-	38	-	38	67	0	67	87	4	91	22	81	100

Kaynak. OECD, Education at a Glance 2018

Tablodan elde edilen analiz sonuçlarına göre Türkiye üç yaş altı grubundan okullaşma değerlerine sahip değildir. Üç yaş altı grubundaki en yüksek değer Norveç’e aittir. 3 yaş grubunda en yüksek değer %100’lük bir değer ile İngiltere’ye aittir. En düşük değer ise %9 ile

Türkiye'ye aittir. 4 yaş grubunda ise yine en yüksek değer İngiltere'nin olurken en düşük değer %34 ile Türkiye'ye ait olmaktadır. 5 yaş grubunu değerlendirmeye tabii tuttuğumuzda ise birinciliği paylaşan iki ülke söz konusudur. Bunlar %97'lik bir değerle Avusturya ve Norveç'e aittir. Türkiye bu grupta %55'lik bir orana sahiptir. Son olarak karşılaştırmasını yapacağımız altı yaş grubunda en yüksek değer Avusturya'ya ait olurken en düşük değer Türkiye ve İngiltere'ye aittir. Türkiye'nin ve İngiltere'nin bu grupta diğer kayıtlı oranlarının daha yüksek olduğu analiz edilmektedir.

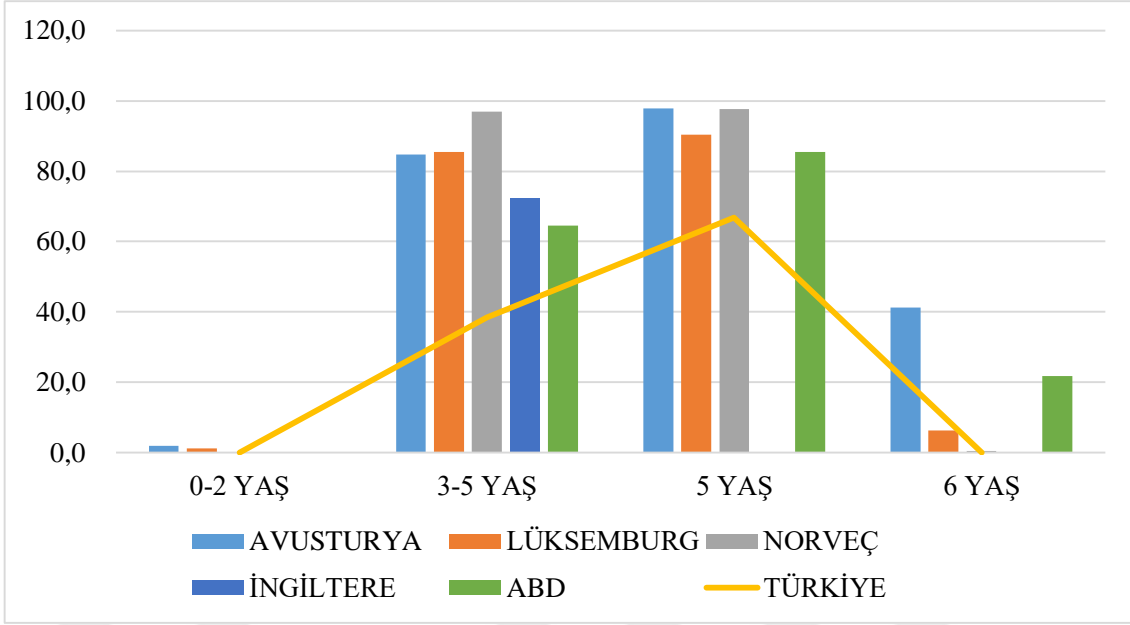
Yapılan değerlendirmeler Türkiye adına seçtiğimiz OECD ülkelerinin çok altında bir değere sahip olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Ancak buna rağmen gittikçe artan bir orana sahip olmaktadır. Mesela 3 yaş altı grubunda hiç değere sahip değilken 4 yaş grubundan bir anda %34'lük bir değer artışı yaşamıştır. Ayrıca erken çocukluk eğitimi için genel kıstas 5 ve 6 yaş grupları için geçerli olmaktadır. Son olarak bireyin kişisel gelişimi ve erken çocukluk eğitiminin nihai amacına ulaşabilmesi adına gelişimini tamamlayan OECD ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de daha küçük yaşlara indirgenmelidir.

5.2.13. Yaşa Göre Kayıt Oranı Açısından Karşılaştırma

Eğitim düzeylerine kayıtlı belirli bir yaştaki öğrenci sayısının o yaştaki nüfusun büyüklüğüne bölünmesiyle hesaplanan net kayıt oranları olarak ifade edilir. Genel olarak, rakamlar kişi sayısına dayalıdır ve tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışma arasında ayırım yapmaz. Bu başlık altında okul öncesi eğitim açısından, ilköğretim açısından, tüm ortaöğretim açısından ve tüm yükseköğretim açısından karşılaştırmaları grafik yardımıyla değerlendirilmektedir.

Öncelikle Avusturya, Lüksemburg, Norveç, Türkiye, İngiltere ve ABD'nin 2018 yılına ait verilerini 0-2 yaş, 3-5 yaş, 5 yaş ve 6 yaş gruplarının kayıt oranlarını grafik yardımıyla değerlendireceğiz.

Şekilde 16'da 0-2 yaş aralığında sadece Lüksemburg ve Avusturya'ya ait veriler yer almaktadır. En yüksek veriler Avusturya'ya aittir. Çünkü Avusturya'da 0-2 yaş aralığındaki kayıt oranları tüm eyaleti kapsamaktadır ve daha çok çocuk bakım evleri şeklinde organize edilmektedir. Türkiye'de bu yaş grubundaki resmi oranlar %0 olarak değer görmektedir. Çünkü 0-2 yaş grubu MEB tarafından onay görmemektedir.

Şekil.16. 0-6 yaş Grubunun Yaşa Göre Kayıt Oranı

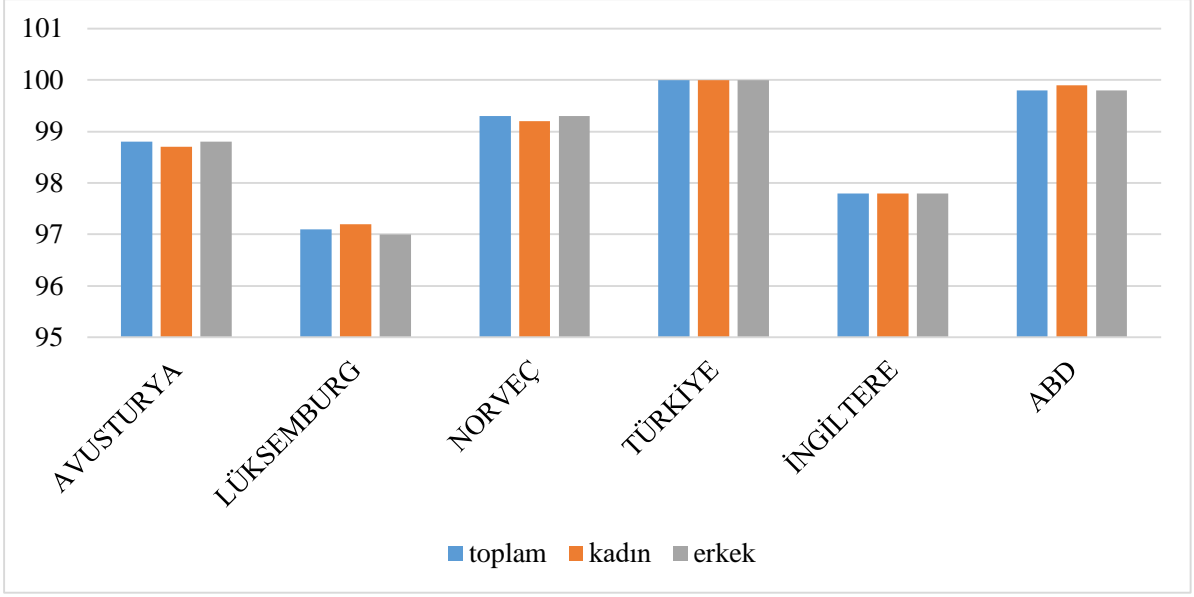
Kaynak. OECD, DATA,2018

3-5 yaş aralığında ise en yüksek oran Norveç'e aittir. Çünkü Norveç'te çocukların 2 yaşından sonra bakımlarını karşılayacak yatılı etüt merkezleri bulunmaktadır. Norveç'te kadınların yaklaşık olarak %98'i iş hayatında gerek partime gerekse tam zamanlı olarak aktif olarak rol aldıkları için yatılı etüt merkezlerini çok önemli saymaktadırlar. Aynı zamanda diğer tüm ülkeler %60'ın üzerinde orana sahip olurken Türkiye bu sıralamada en alt gruplarda yer almaktadır. Dolayısıyla seçtiğimiz OECD ülkeleri ile karşılaştırmasını yaptığımız Türkiye için 3-5 yaş grubunun daha çok kreş eğitimi aldığı ve Türkiye'nin bu sıralamada en alt tabakada yar aldığını söyleyebiliriz.

5 yaş grubunun karşılaştırmasında ise en alt grupta İngiltere'nin olduğu saptanmaktadır. Çünkü İngiltere'de öğrencilerin 1. Sınıfa başlama yaşı 5 olarak kabul edilmektedir. İngiltere'den sonraki en düşük orana sahip olan ülke Türkiye'dir. Türkiye'deki bu düşük oranla ilgili birçok yapısal ve geçici problem yer almaktadır. En yüksek oran ise birbirine çok yakın değerler alan Norveç ve Avusturya'ya aittir. Avusturya'nın genel olarak tüm eyaleti kapsamı, Norveç'in de kadınların iş hayatında aktif olarak rol almasından kaynaklı olduğu belirtilmektedir.

Son olarak bu göstergedeki 6 yaş grubunda ise yine en düşük oran İngiltere ve Türkiye'ye ait olmaktadır. En yüksek oran ise Avusturya'ya aittir.

Şimdi de ilköğretim grubunda 2018 yılına ait 6-14 yaş grubu için söz konusu karşılaştırma kadın, erkek ve toplamların geneli şeklinde analiz edilecektir.

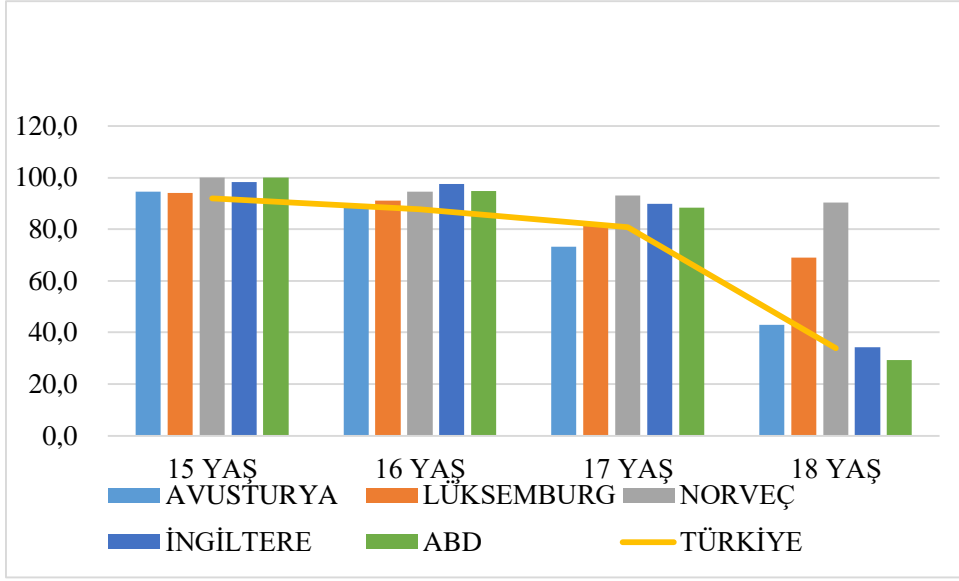
Şekil.17. 6-14 Yaş Grubunun Genel Karşılaştırması

Kaynak. OECD, Data (2018)

OECD'den alınan verilere göre Türkiye 6-14 yaş grubu arasındaki kayıt oranlarında zorunlu eğitim kapsamından dolayı kadınlarda ve erkeklerde yüksek aynı zamanda eşit oranlara sahiptir. Türkiye'de zorunlu eğitimi önemsemeyen ailelere ceza ödetilmesi ya da birçok sosyal alandan mahrum bırakılması gibi cezalar caydırıcı olmaktadır. Ve tabii ki her geçen gün artan bilinçle birlikte Türkiye bu alanda zirve noktasında yer almaktadır. En düşük orana sahip olan Lüksemburg ve İngiltere ise genel olarak zorunlu eğitim sürelerinin 11 yıl olması ile bağdaştırılabilmektedir.

Ortaöğretim çağ nüfusunda olup ortaöğretime devam eden öğrencilerin, 14-18 yaş toplam nüfusuna oranlanması ile hesaplanmaktadır. Avusturya, Lüksemburg, Norveç, Türkiye, İngiltere ve ABD'nin 2018 yılı için sahip olduğu ortaöğretim kayıt oranlarını grafik yardımı ile değerlendireceğiz.

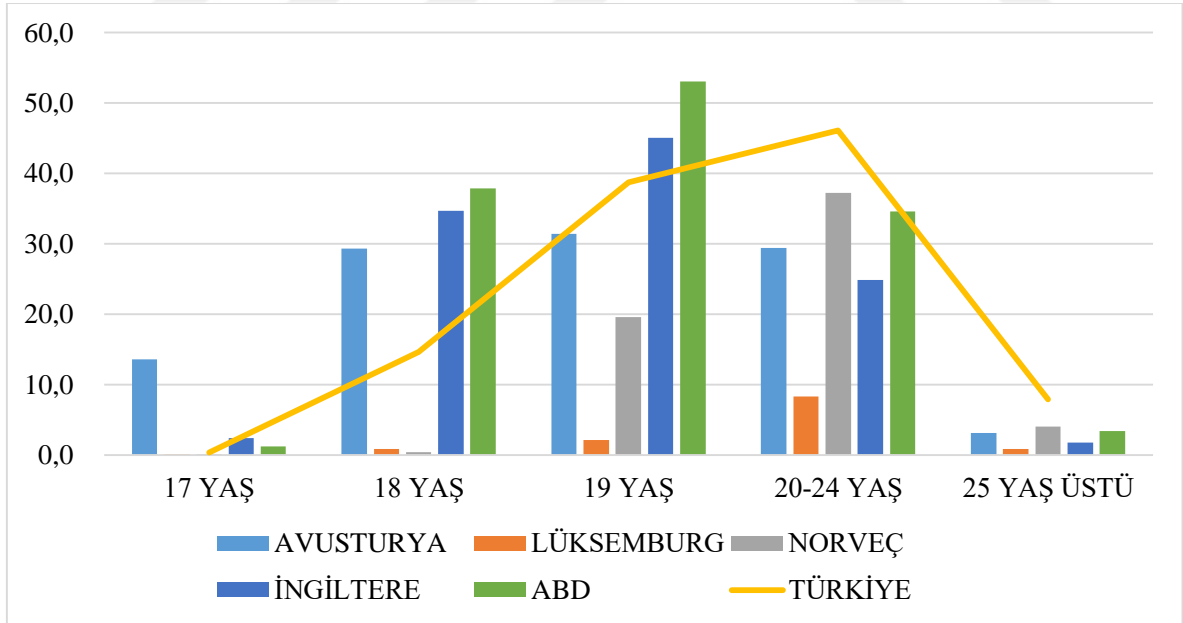
Aşağıdaki şekle göre 15 yaş grubu için ortaöğretim kayıt oranının en yüksek olduğu iki ülke Norveç ve ABD'dir. Oran ikisinde de %100'lük bir seyir göstermektedir. Türkiye'de ise bu oran diğer ülkelere yakın olmakla birlikte %85 civarındadır. Genel olarak tüm ülkelerde ortaöğretili bitirme yaşı 17 olarak kabul edildiği için 18 yaş grubunda yer alan değerler göreceli olarak daha düşük değerler almaktadır.

Şekil.18. 15-18 Yaş Grubunun Kayıt Oranı

Kaynak. OECD, Data, 2018

Son olarak Avusturya, Lüksemburg, Norveç, Türkiye, İngiltere ve ABD'nin 2018 yılına ait tüm yükseköğretimin sahip olduğu kayıt oranlarını 17 yaş ve 25 yaş üstü verilerini kapsayacak şekilde grafik yardımıyla değerlendireceğiz.

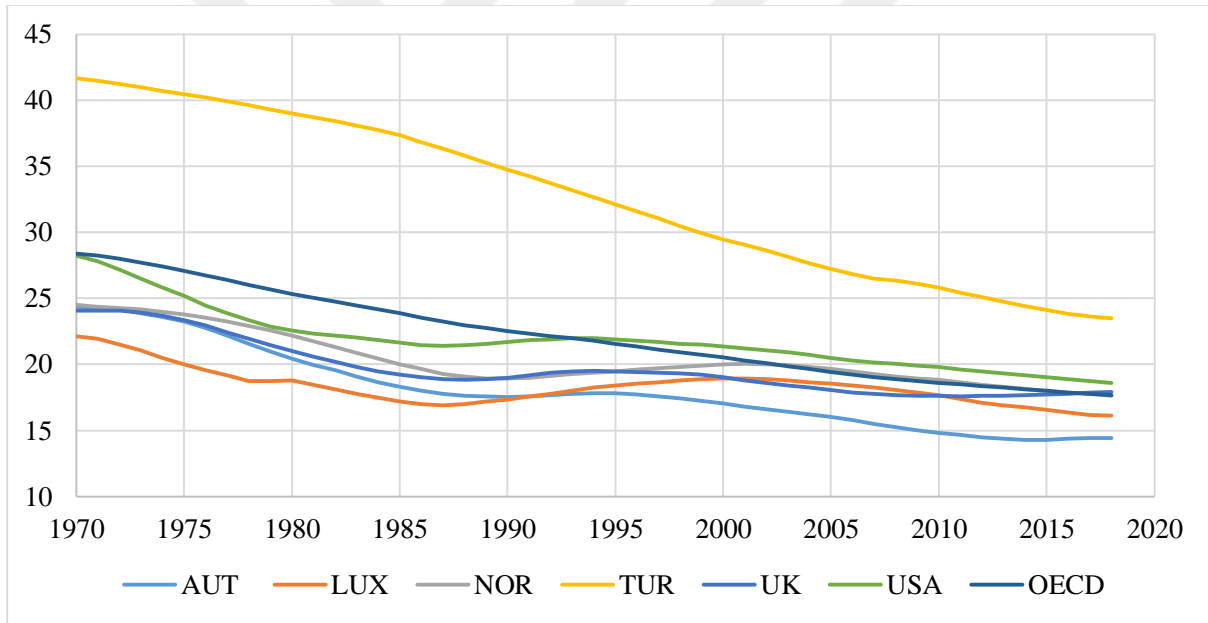
Şekil.19. 17-25 Grubu Yaşa Göre Kayıt Oranı

Kaynak. OECD, Data, 2018

Şekilde 19 yaş grubundaki en yüksek kayıt oranı %22'lik bir dilimle Avusturya'ya aittir. Avusturya'da bu oranın yüksek olmasının nedenlerinden biri ilköğretimin 5 yaşında başlıyor olması bir diğer nedende tüm eyaleti kapsayacak şekilde kayıt oranlarının hesaplamaya dâhil edilmesi şeklindedir. Türkiye ise bu grupta en düşük değerlerden birine sahiptir. Ancak Türkiye'nin 19 ve 20-24 yaş gruplarındaki değerlerin (%39 ve %46) birbirine yakın olmasının iki nedeni bulunmaktadır. Biri 2006 yılından itibaren artış gösteren devlet üniversitelerinin sayıları diğeri de aynı dönem de yüksek talep görmeye başlayan vakıf üniversiteleridir. Diğer ülkelerin özellikle ABD ve İngiltere'nin değerlerinin yüksek olma nedenlerinden en önemlisi daha çok yüksek lisans ve doktora alanında talep görülmeleri şeklindedir.

5.3. Ülke Nüfusu Açısından Karşılaştırma

Nüfus ülke karşılaştırmalarında önemli bir göstergedir. Bu yüzden karşılaştırmaya ülke nüfusları açısından bakmak gerekmektedir.

Şekil 20. Genç Nüfusun Toplam Nüfus içindeki Payı (%)

Kaynak. OECD, Data,2019

Şekil 20 Avusturya, Lüksemburg, Norveç, Türkiye, İngiltere, ABD ve OECD ülkelerinin 1970 yılından itibaren genç toplam nüfus içindeki genç nüfus oranını göstermektedir. OECD ülkeleri için hesaplanan değerler tüm OECD ülkelerinin ortalamasıdır. Grafik incelendiğinde ilk yıldan son yıla kadar Türkiye'nin genç nüfusta oransal olarak hep ilk sırada olduğu görülmektedir. Zaman içinde aşağı yönlü bir eğilim olsa da (Türkiye nüfusu yaşlanıyor) 1970 yılında %40 olan bu oran 2018 yılına gelindiğinde %25'in biraz altına

inmiştir. Genç nüfus oranı en düşük olan ülke ise Avusturya olarak görülmektedir. 2010 yılından sonra yatay bir oranda ilerleyen ülkenin 1970 yılındaki genç nüfus oranı %25 civarındadır. Ortalama olarak baktığımızda ise Türkiye dışında OECD ülkeleriyle paralel görünen genç nüfus oranlarında sadece Amerika OECD ortalamasının biraz üzerindedir.

Tablo 13. 1970-2018 Genç Nüfus Oranları (%)

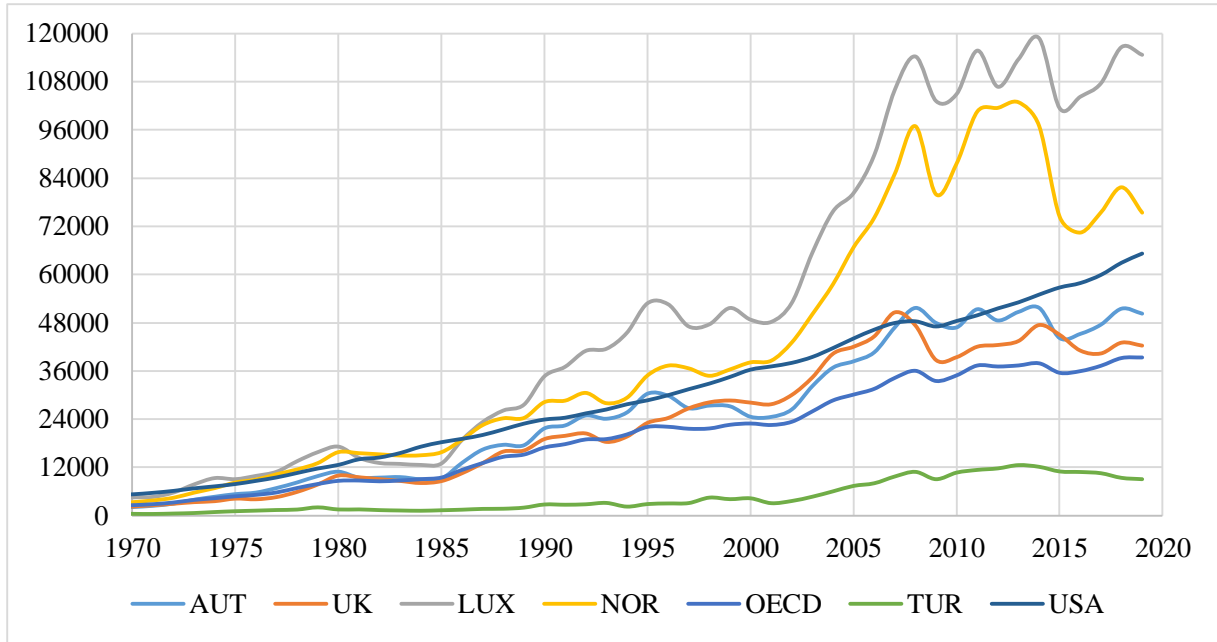
Ülkeler	AUT	LUX	NOR	TUR	UK	USA	OECD	WORLD
Ortalama	18.06	18.32	20.30	32.64	19.64	21.84	22.19	31.58

Kaynak. OECD, Data 2019

Yukarıdaki tablo 1970-2018 yılları arasındaki genç nüfus oranlarının ortalamasını göstermektedir. Buradaki amaç zaman içinde dalgalanmalar olmasına rağmen ortalama bir fikir vermektir. Baktığımızda incelenen dönem için OECD ülkelerinin ortalama genç nüfusu %22.19 olarak, tüm dünyada ise ortalama %31.58 olarak gerçekleşmiştir. Bu ortalamaların üzerindeki tek ülke Türkiye'dir. Genç nüfus okul çağındaki veya yeni mezun nüfusun bir göstergesidir. Genç nüfus ile ilgili istatistikler verildikten sonra sağlıklı bir karşılaştırma yapabilmek için ülkelerin GSYH düzeylerine de bakmak gerekmektedir. İlgili grafik ve tablo analizine göre nitelikli eğitim ve nüfus arasındaki ilişki doğrusal değildir. Çünkü söz konusu nitelikli eğitimin en iyi derecesine sahip olan ülke örneklerinde nüfus artışının daha az fakat nitelikli eğitimin daha yüksek olduğu analiz edilmektedir.

5.4. Milli Gelir Açısından Karşılaştırma

Sağlıklı bir karşılaştırma için gerekli olan diğer bir gösterge ülkelerin milli gelirleridir. Tabii ülke büyüklüklerine göre milli gelir büyüklükleri de farklı anlamlar kazanabilmektedir. Bu yüzden ülkelerin gelirleri karşılaştırılırken kişi başı milli gelir göz önüne alınmıştır. Milli gelir verileri 1970-2018 dönemini kapsayan verileri temel almaktadır.

Şekil 21. Kişi Başı Milli Gelir (Dolar)

Kaynak. OECD, Data,2019

Şekil 21 ülkelerin kişi başı milli gelirlerini dolar cinsinden göstermektedir. Öncelikle OECD ülkelerinin ortalama kişi başı milli gelirinin istikrarlı bir artış gösterdiğini görmekteyiz. 1970 yılından itibaren istatistiklerin yer aldığı yukarıdaki grafikte 5000 dolar seviyesiyle başlayan OECD ülkelerinin ortalama kişi başı milli 2018 yılına gelindiğinde ortalama 65000 dolar seviyesine çıkmıştır. Burada Lüksemburg ve Norveç özellikle 1985'den sonra ciddi bir atılım yapmış ve kişi başı milli gelirleri 1970'dan 2018 yılına 5000 dolar seviyelerinden Lüksemburg 115000 seviyelerine, Norveç ise 2010 sonrası 100000 seviyesini geçtikten sonra 75000 dolar seviyesine gerilemiştir. İngiltere, Amerika ve Avusturya ise yaklaşık olarak OECD ülkelerinin ortalamaları civarında kişi başı milli gelire sahiptir. Analize konu olan ülkeler içerisinde en düşük kişi başı milli gelire sahip ülke Türkiye olarak görülmektedir. 1970 yılında 509 dolar seviyesindeki kişi başı milli gelirimiz 2018 yılına geldiğimizde 9042 dolar seviyesine çıkmıştır. Grafik incelendiğinde diğer ülkeler zaman zaman OECD ülke ortalamalarının üzerine çıkmasına rağmen incelediğimiz dönem içinde OECD ortalamasını yakalayamayan tek ülke Türkiye'dir. Zaman içindeki eğilimlere baktıktan sonra 1970-2018 yılları arasındaki dönemde ortalama kişi başına düşen milli gelirler şu şekildedir;

Tablo 14. Ortalama Kişi Başı Milli Gelirler ve Yüzde Büyüme Oranları

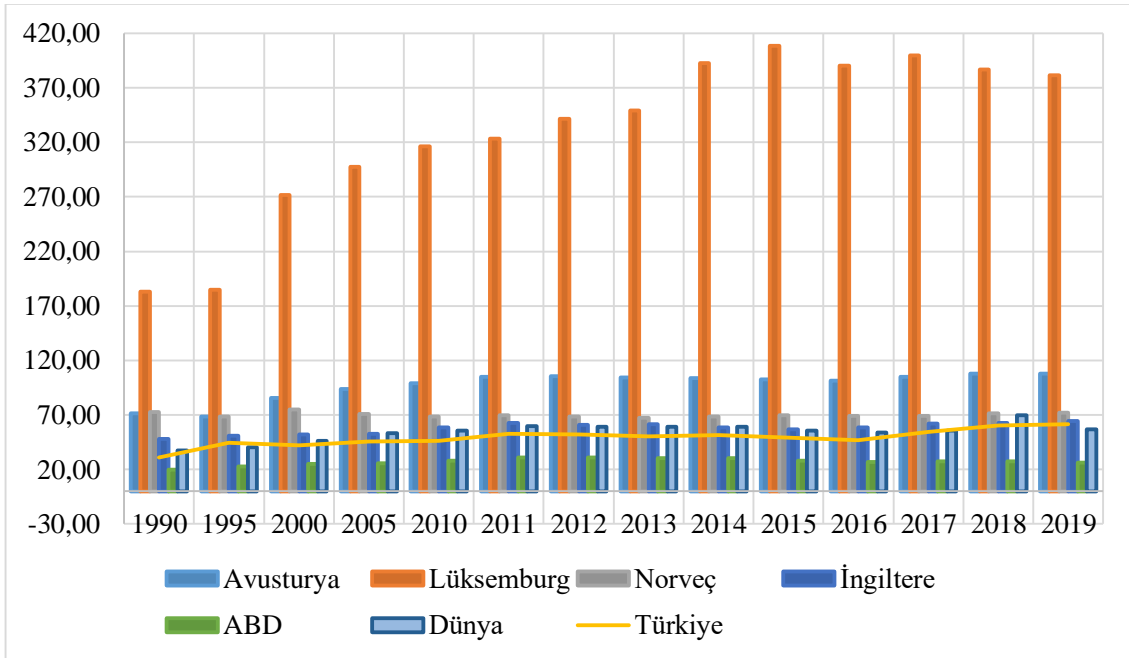
Ülke	AUT	UK	LUX	NOR	OECD	TUR	USA
Ortalama	21753	20151	43948	35020	17318	3962	26091
1970-2018 (%) büyüme	5274.60	2926.65	5016.14	5131.10	2866.50	1675.04	2070.87

Kaynak. OECD, Data 2019

Tablo 14 ülkelerin 1970-2018 yılları arasında gerçekleşmiş ortalama kişi başı milli gelirleri ve 1970 yılından 2018 yılına milli gelirdeki büyüme oranları istatistiklerini içermektedir. Buna göre Norveç ve Avusturya kişi başı milli gelirlerini oransal olarak en çok arttıran ülkeler iken, Türkiye en az artıran ülkedir. Grafik, tablo ve analiz karşılaştırmalarının sonucuna göre nitelikli eğitim harcamalarının yüksek olduğu OECD ülkelerinde milli gelirin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu da nitelikli eğitimin milli gelir üzerine olumlu etki ve yansımaları olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak nitelikli eğitim harcamaları yüksek olan OECD ülkeleri Türkiye'ye oranla milli gelirden daha yüksek pay hakkına sahip olmaktadır.

5.5. Dış Ticaret Açısından Karşılaştırma

Şimdi de dış ticaret hacminin (ihracat ve ithalat toplamı) GSYİH' ya oranı bakımından da ülkeler karşılaştırılabilir. Bu gösterge ülkelerin dışa açıklık ile ilgili de önemli ipuçları verecektir.

Şekil 22. Dış Ticaret Hacminin GSYH'ya oranı

Kaynak. OECD, Data,2019

Şekilde 22’de dış ticaret hacminin GSYH’ ya oranları 1990-2019 yılları için verilmiştir. Buna göre Lüksemburg en yüksek oranlara sahiptir. Türkiye bu karşılaştırmada en düşük oranlara sahip ikinci (ABD ilk sırada) ülke konumundadır. İlgili dönem için dünya ortalaması koyu mavi çizgi ile gösterilmiştir. Türkiye 1994-1996 dönemi dışında neredeyse hep dünya ortalamasının altında kalmıştır. Dış ticaret hacminin 1990-2019 dönemi için ortalaması ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 15. 1990-2019 Dönemi Dış Ticaret/GSYİH Oranı Ortalaması %

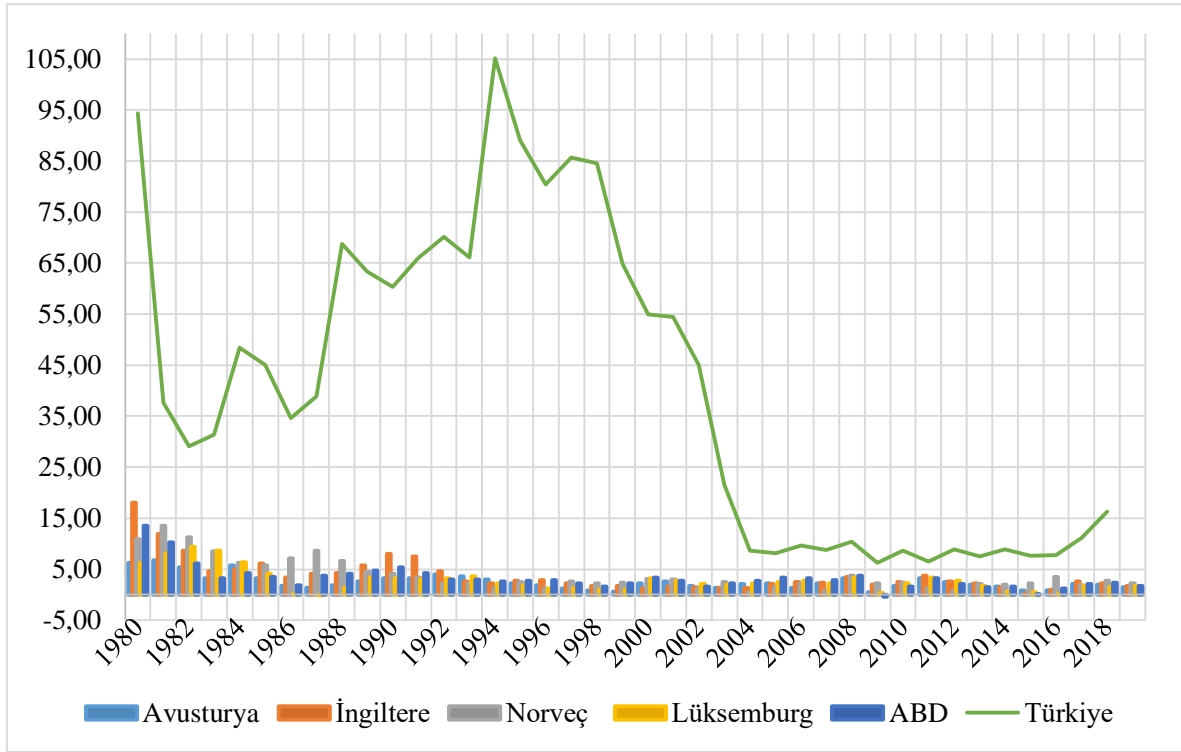
Ülkeler	Avusturya	Lüksemburg	Norveç	Türkiye	İngiltere	ABD	Dünya
Ortalama	97.14	330.61	70.00	49.06	57.77	26.98	54.37

Kaynak. OECD, Data 2019

Buna göre Lüksemburg bu alanda %330.61 ile ilk sıradaki ülke konumundadır. Türkiye ise ABD’den sonra en düşük orana sahip ikinci ülke konumundadır. Analiz dönemi için dünyada bu oran ortalama olarak %54.37 olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Avusturya, Lüksemburg, Norveç ve İngiltere dünya ortalamasından daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Sonuç olarak dış ticaret hacmi ve GSYH arasında tek yönlü bir ilişki söz konusu olmaktadır. En büyük özelliği ülkedeki dış ticaret hacmi artınca doğrudan söz konusu ülkenin arz miktarının da artacak olmasıdır. Yani üretimin artması beraberinde istihdam artışına yol açacaktır. Dolayısıyla ülkede gelir artışı, refah artışı ve dolaylı olarak nitelikli eğitimin kalitesinde hem nicel hem nitel artışlar görülecektir. Neticede Türkiye’nin dış ticaretle ilgili yapması gereken önemli adımlardan biri dış ticareti kapsayan politikaların yerinde ve zamanında uygulanması şeklindedir.

5.6. Enflasyon Oranları Açısından Karşılaştırma

Bu başlık altında ülkelerin enflasyon oranları, karşılaştırması yapılacaktır. United Nations Development Programme (Human Development Reports) veri tabanından elde edilmiştir. Enflasyon oranlarının düşük olması istenir. Enflasyona ait veriler 1980 -2018 dönemlerini kapsamaktadır.

Şekil 23. Enflasyon Oranları

Kaynak. OECD, Data,2019

Şekil 23 analize konu ülkelerin enflasyon oranlarının karşılaştırmasını göstermektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülke grupları açısından en büyük problemlerin belki de en başında enflasyon oranları gelmektedir. Ekonomide enflasyon “mal ve hizmet fiyatlarındaki sürekli artış” olarak ifade edilmektedir. Enflasyonun yüksek olması zamları ve hayat pahalılığını beraberinde getirmektedir. Fakat ekonomik büyümenin sürdürülmesi ve işsizlik oranlarının kontrol altında tutulması için belli bir enflasyon oranına da ihtiyaç vardır. Kesin bir fikir birliği sağlanmamış olsa da bu konuda en makul enflasyon oranının %2 ile %4 arasında olması ekonomi için sorun teşkil etmemektedir. Yukarıdaki grafik incelendiğinde Türkiye dışındaki tüm ülkelerde analiz dönemi içerisinde enflasyon oranı %0 ile %5 arasında gerçekleşmiştir. Türkiye’de ise bu oranlar özellikle 2004 öncesi çok yüksek seyretmiştir. 2004 sonrasında yatay bir patikaya otursa da hala çok yüksek oranlar görülmektedir. Bu da insanların reel gelirlerinin her yıl biraz daha düştüğünü göstermektedir.

Tablo 16. Ortalama Enflasyon Oranları %

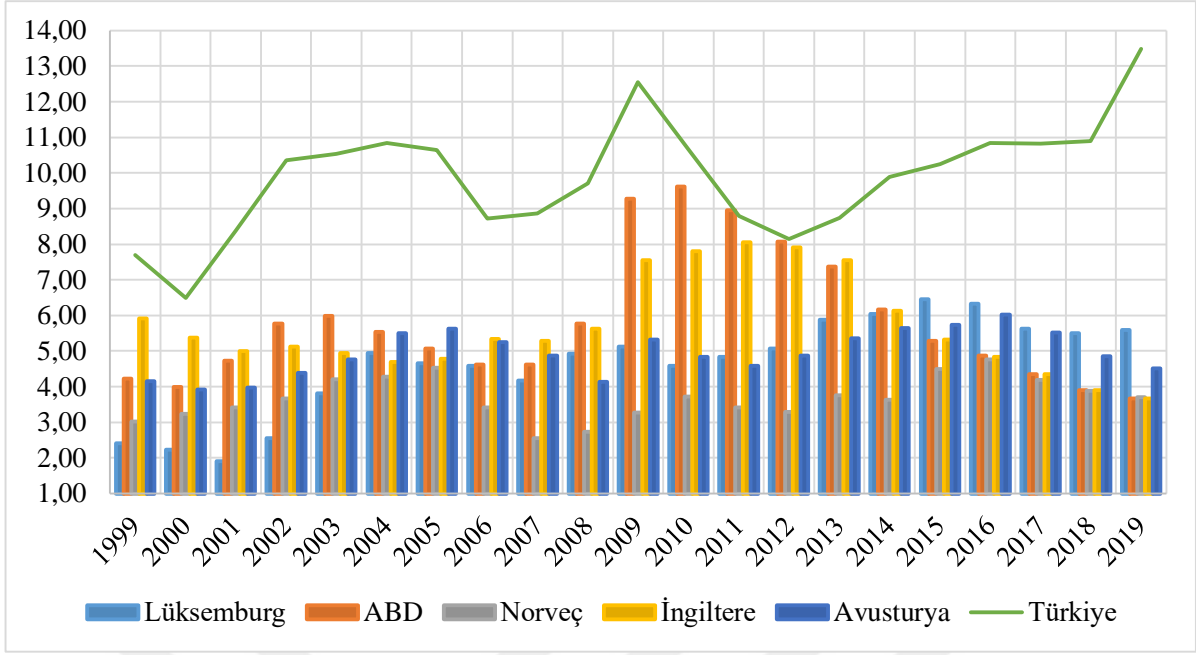
Ülkeler	Avusturya	İngiltere	Norveç	Lüksemburg	ABD	Türkiye
Ortalama	2.52	3.70	3.75	2.75	3.22	40.38

Kaynak. OECD, Data 2019

Ortalama olarak bakıldığında en düşük enflasyon oranı Lüksemburg'da en yüksek oran ise Türkiye'de görülmüştür. Analizdeki diğer ülkelerde ise bu dönemde enflasyon oranları ekonomistlerin makul gördüğü sınırlar içinde gerçekleşmiştir. Grafik ve tablo analizlerinin sonucuna göre Türkiye'nin sahip olduğu enflasyon oranının çok yüksek olması nitelikli eğitimin seyrini olumsuz olarak etkilemektedir. Çünkü nitelikli eğitim için ayrılması gereken kaynakların yüksek enflasyon oranlarından dolayı nitelikli eğitime kaydırılmaması gibi bir durum söz konusu olmaktadır. Türk eğitim sisteminin karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biridir. Özellikle akademik enflasyon şeklinde kendini gösteren bir sistemin varlığı söz konusudur. Akademik enflasyondan anlaşılması gereken öğrencilerin sahip olduğu diplomaların reel değerinin düşmesi şeklindedir. Yani öğrencilerdeki mezun sayısının artışı karşısında işgücü adına gerekli istihdamın oluşturulamamasıdır.

5.7. İşsizlik Oranları Açısından Karşılaştırma

Şekil 24 analize konu ülkelerin 1999-2019 yılları arasındaki işsizlik oranlarını göstermektedir. En üstte Türkiye'ye ait grafik yer almaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından gelişme ve büyümenin önündeki en büyük problem yüksek enflasyon oranları ve yüksek işsizlik oranlarıdır. Bazı iktisatçılara göre ekonomi tam kapasite ile üretim yaptığında işsizlik oranları sıfıra çok yakın olacaktır. Bazılarına göre, iş değiştiren insanlar veya geçici işsizlik sebebiyle ekonomi tam kapasite ile üretim yapsa bile %5 civarında bir işsizliğin olacağını düşünmektedir. Şekil 24 incelendiğinde Lüksemburg, Norveç ve Avusturya %5 civarında bir işsizlik oranı tutturmalarına rağmen, ABD, İngiltere bu oranın üzerinde işsizlik oranına sahip olmaktadır. Özellikle Türkiye bu oranın çok üstünde olduğu görülmektedir. Seçilen OECD ülkelerine oranla Türkiye'nin sahip olduğu avantaj genç nüfus oranının fazla olmasıdır. Ancak Türkiye sahip olduğu genç nüfus oranına gerekli işi yaratamadığı için bu durumun işsizlikle ilgili yüksek rakamların oluşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla nitelikli eğitimin piyasadaki emek talebini karşılayabilecek düzeyde yeniden düzenlemesi gerekmektedir. Nitelikli eğitime yapılan harcamaların istihdamı artırdığı ve işsizliği azalttığı görülmektedir.

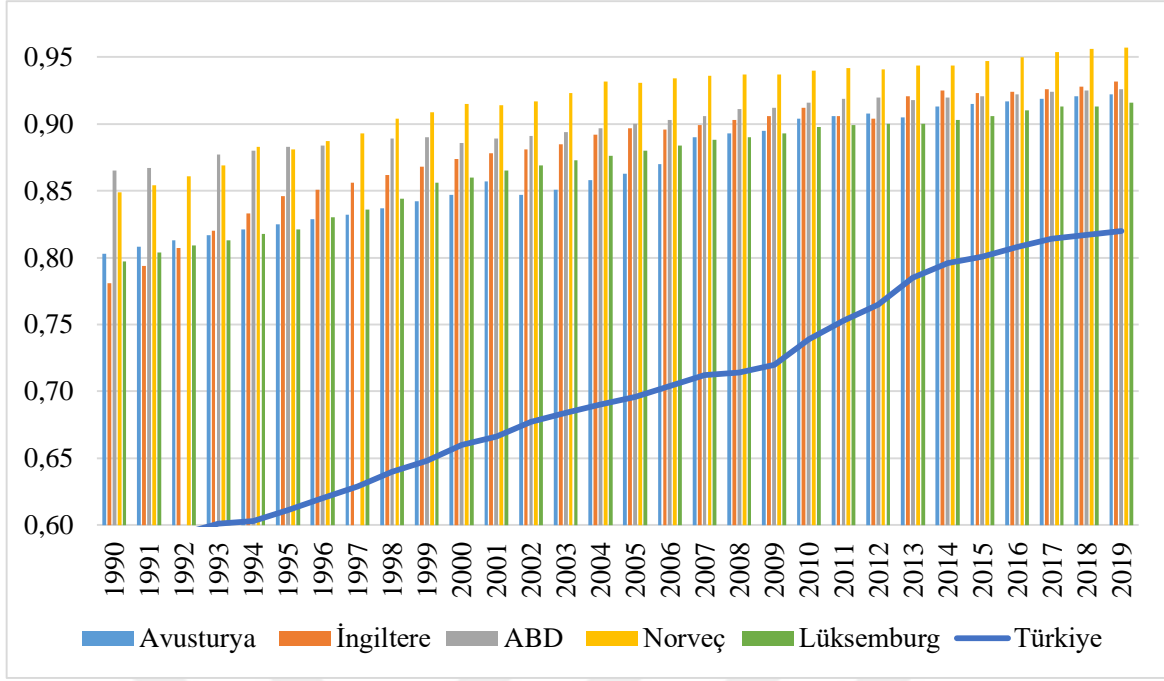

Şekil 24. İşsizlik Oranları

Kaynak. OECD, Data,2019

5.8. İnsani Gelişmişlik Endeksi Açısından Karşılaştırma

“İnsani Gelişme Endeksi ülkeler için yaşam uzunluğu, okur- yazar oranı, eğitim ve yaşam düzeyi doğrultusunda hazırlanan bir ölçümdür. Bu endeks, bir ülkenin gelişmiş, gelişmekte olan ya da gelişmemiş bir ülke olduğunu; bunun yanı sıra ekonomisindeki etkinin yaşam niteliğini ne düzeyde etkilediğini gösterir. İnsani Gelişme Endeksi ilk olarak 1990 yılında Pakistanlı ekonomist Mahbub ul Haq tarafından geliştirilmiştir ve 1993 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Gelişme Programı tarafından yıllık İnsani Gelişme Raporu’nda sunulmaktadır.”(www. ingev.org). Endeks 1 ve 0 arasında değerler almaktadır. Değerin 1’e yakın olması insani gelişme endeksinin yüksek olduğunu ancak 0’a yakın değerler alması ise insani gelişme endeksi seviyesinin düşük olduğunu göstermektedir. Buna göre insani gelişmişlik endeksinin yüksek olması istenen ve beklenen bir durumdur.

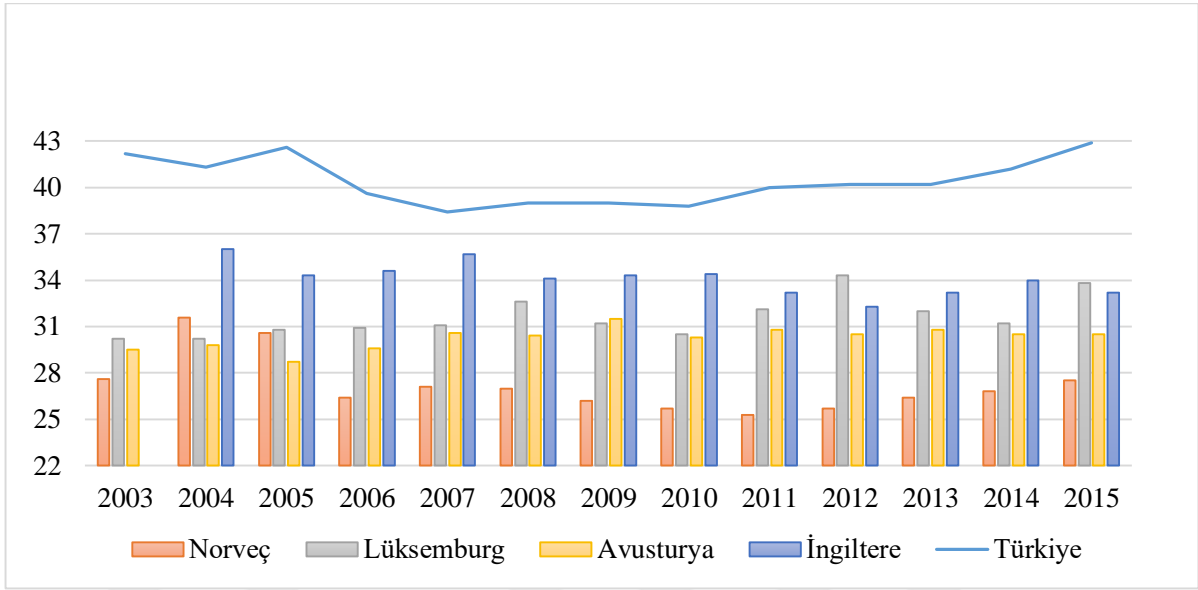
Şekil 25. İnsani Gelişmişlik Endeksi

Kaynak. OECD, Data,2019

Şekil 25, 1990-2019 yılları arasında Türkiye ve seçilmiş OECD ülkelerindeki insani gelişmişlik endekslerini göstermektedir. Şekilde en düşük insani gelişmişlik düzeyi tüm analiz dönemi için Türkiye’de gerçekleşmiştir. En yüksek insani gelişmişlik endeksi oranları ise Norveç’te gerçekleşmiştir. Bu endeks aynı zamanda nitelikli eğitim fırsatlarının adaleti açısından da önemli bilgi vermektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin nitelikli eğitimden yararlanma fırsatlarının en düşük ülke olduğu söylenebilir. İnsani gelişmişlik endeksi kapsamında üç temel faktör yer almaktadır. Bunlar yaşam beklentisi, eğitim ve sağlıktır. Dolayısıyla endeksin yüksek değerler alması söz konusu nitelikli eğitimin gelişimine de doğrudan etki sağlamış olacaktır.

5.9. Gini Katsayısı Açısından Karşılaştırma

Son olarak ülkelerin sosyal yapılarını ve gelir dağılımı adaletini ölçmek için kullanılan Gini katsayıları karşılaştırılacaktır. Bilindiği gibi ülkeler için gelirlerini artırmak kadar bu gelirleri adaletli ve dengeli bir bölüşümünü yapmak da önemli bir problemdir. Gini katsayısı bu gelir dağılımındaki adaleti gösteren bir katsayıdır. Gini katsayısının 0’a yakın olması hedeflenir ve beklenir. Zira 0 Gini katsayısı mükemmel gelir dağılımını ifade etmektedir. 0 Gini katsayısına göre gelirin %1’i nüfusun %1’i tarafından paylaşılırken, gelirin %50’i nüfusun %50’i tarafından, gelirin %100’i nüfusun %100’i tarafından paylaşılmaktadır. Yani mükemmel bir bölüşümü ifade etmektedir. Gini katsayısı 1’e yaklaştıkça gelir adaletsizliğinin arttığına işarettir.

Şekil 26. Gini Katsayıları

Kaynak. OECD, Data,2019

Yukarıdaki şekilde ülkelerin 2003-2015 yıllarına ait Gini katsayıları verilmiştir. Buna göre Türkiye en yüksek Gini katsayısına sahip ülkedir. Yani diğer ülkelere kıyasla gelir dağılımının en bozuk olduğu ülkedir. Gelir adaleti konusunda en iyi durumdaki ülke Norveç'tir. Grafikten de anlaşıldığı gibi 2003-2006 yılları arasında biraz yükselmesine rağmen bu dönem dışındaki tüm yıllarda en düşük Gini katsayısı bu ülkede meydana gelmiştir. Geriye kalan ülkelerde bu katsayı birbirine yakın seyretmiştir.

Tablo 17. Ortalama Gini Katsayıları %

Ülkeler	Türkiye	Norveç	Lüksemburg	Avusturya	İngiltere	ABD
Ortalama	40.42	27.22	31.61	30.27	34.11	39.65

Kaynak. OECD, Data 2019

Son tablo ülkelerin Ortalama Gini katsayılarını göstermektedir. Buna göre incelenen dönem için en düşük Gini katsayısı Norveç'te gerçekleşirken, en yüksek Gini katsayısı %40 ile Türkiye'de gerçekleşmiştir. Yani Türkiye ortalama olarak da gelir dağılımının en bozuk olduğu ülke konumundadır. Türkiye'nin ve seçilmiş OECD ülkelerinin ortalama Gini Katsayılarının karşılaştırmalarına bakıldığında Türkiye'nin gelir adaletsizliğini azaltmaya yönelik kat etmesi gereken önemli bir aşama olduğu aşikârdır. Dolayısıyla Türkiye'de nitelikli eğitimi daha etkili bir seçenek olarak kabul etmek gelir dağılımındaki iyileştirmeyi mümkün kılacaktır. Sonuç

olarak nitelikli eğitimde sağlanan olumlu gelişmelerden her birinin gelir dağılımında iyileştirme etkisine sahip olduğu karşılaştırmalardan anlaşılmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelecek neslin ihtiyacını karşılama fırsatını elinden almadan şimdiki neslin ihtiyacının karşılanması durumuna sürdürülebilir kalkınma adı verilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma toplumun sürekliliği için gereklidir. Kalkınmanın sürekli artış yönünde olması, ihtiyaçların sınırsız olması ve aynı zamanda bu ihtiyaçları karşılayan kaynakların da sınırlı olmasından dolayı kalkınmanın giderek genişlemesi durumunu oluşturmaktadır.

Yapılan bilimsel araştırmalara göre sahip olunan eğitim seviyesi ve iktisadi kalkınma arasında doğrusal yönlü bir ilişki söz konusu olmaktadır. Aynı şekilde bu ilişkiye istinaden siyasal ve sosyal göstergeler ile arasındaki etkileşimde pozitif yönlüdür. Sosyal ve ekonomik kalkınmaya etkileri göz önüne alındığında beşeri kaynaklarında çok önemli bir yere sahip olduğu unutulmamalıdır. Eğitimde mevcut olan sosyal faydalar aracılığı ile toplumla olan uyumda kolaylaşmaktadır. Mesela suç oranlarının düşürülmesi ya da insanların demokratik yönetime katılımlarının sayısındaki artışla birlikte birey ve toplum adına bireye daha fazla gelir elde etme imkânı sağlamaktadır. Eğitimin bu yönü sadece birey için değil toplum içinde çok önemli fayda oluşturmaktadır. Sonuç olarak toplumun bu anlamda yüklediği maliyetleri daha aşağı çekmektedir.

İktisadi kalkınma genel anlamda olduğu gibi yalnızca ekonomik büyümeyi değil aynı şekilde insanların yaşam kalitesini yükselten diğer unsurları da kapsar. Sonuç olarak kişi, iktisadi ve toplumsal ilerlemenin zeminini hazırlarken kişi sermayesi iktisadi gelişme ışığında çok değerli bir yatırım göstergesi olarak kabul edilmektedir. İktisadi kalkınma ve eğitim arasındaki ilişkiyi net bir şekilde görebilmek için nitelikli eğitim vasıtasıyla bilgi çağına tutunabilmiş toplumlardaki bireyler yeni karşılaştıkları bilgilere çok kolay bir şekilde uyum sağlayabilmektedirler.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı daha çok insanların doğaya hak ettiği değeri vermediği için var olan güzellikleri bir anda tükettiği için oraya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınma ile başta çevre, ekonomik ve toplum olmak üzere birçok konu uluslararası platformda ses bulmuştur. Belirlenen hedefler ile iktisadi kalkınmanın, çevresel kalkınmanın ve nitelikli eğitim gibi birçok konunun amacına ulaşması için gelişimini tamamlayan ülkelerin bu başlıklara destek vermesi beklenmektedir.

Gelişimini tamamlayan ülkelerde nitelikli eğitim kalkınabilmek için önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla her toplum nitelikli eğitim için milli gelirden veya

hükümetin sahip olduğu bütçeden kayda değer kaynaklar ayırmaktadır. Ayrılan kaynak açıkça nitelikli eğitime verilen önemi göstermektedir. Genel olarak yapılan karşılaştırmalarda Türkiye'nin GSMH' dan nitelikli eğitime ayırdığı oran seçilen OECD ülkelerinin ve OECD'nin genel ortalamasının altında yer almaktadır. Kamunun nitelikli eğitim için yaptığı harcamalarda ise en düşük oran yine Türkiye'ye aittir. Özel sektör eliyle yürütülen nitelikli harcamalarda ise seçilen OECD ülkelerine yakın bir değer almaktadır. Ancak nitelikli eğitim adına ihtiyaç olarak kabul görülen gerekli altyapı, okula kayıtlı olması gereken nüfus sayısı veya nüfusun artışında mevcut olan hız gibi etkenler söz konusu olduğunda OECD'ye yakın değerler bile Türkiye adına yeterli olarak kabul edilmemektedir. Bu sebeple kişi başına yapılan harcamalarda OECD'nin sahip olduğu ortalamaya ulaşamamaktadır. Hane halkının ya da özel kurumların ayırdığı harcamalar veya nitelikli eğitim için üstlendiği kaynaklar düzenli bir biçimde sınıflandırılıp eldeki verilere eklenmiş olsa da genel sonuçta büyük bir farklılığa yol açmaktadır.

Çalışmada karşılaştırması yapılan nüfus oranları ise 1970-2018 dönemlerini kapsamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ve nüfus arasındaki ilişkinin tek yönlü olduğu diğer bilimsel çalışmalarla da desteklenmektedir. Nüfus artışı ile kişi başına düşen gelirin azalması, gelişimini tamamlamaya çalışan ülkeler için muhtemel bir neticedir. Gelirde meydana gelen artış ile birlikte bireylerin refah düzeylerinde de yükselme söz konusu olacaktır. Ayrıca ebeveynlerin çocuklara olan bakış açıları değişkenlik göstermektedir. Daha da önemlisi sosyal ve kültürel alanlarda köklü değişimlere sebep olmaktadır. Nitelikli eğitime devam eden çocukların yetiştirilme şartlarının uyumlaştırılması, donanımlı bireyler yetiştirme gayesi, öğrenci başına gerçekleştirilen maliyetlerin artışına yol açmaktadır. Bunların sonucunda toplumun bulunduğu alanlarda doğurma oranlarında düşüş yaşanmaktadır. Ve nüfus yükselişlerinin hızında seyrelme görülmektedir.

Diğer bir karşılaştırması yapılan önemli göstergelerde enflasyon ve işsizlik oranlarıdır. Türkiye ve seçilen OECD ülkeleri için en yüksek oran hem enflasyon olgusunda hem işsizlik olgusunda Türkiye'ye aittir. Kamunun uygulamada yer verdiği zorunlu eğitim ile birlikte ayrıca önleyici politikalarında yer almasından dolayı var olan eşitsizlikler kısmi olarak indirgenmeye çalışılmaktadır. Nitelikli eğitimin mecburi ve ücret alınmadan yerine getirilmesi ile gelirleri eşit olmayan öğrenciler adına doğrudan olmasa da bir azalma söz konusu olmaktadır. Çünkü geliri yüksek olmayan öğrenciler nitelikli eğitim için harcama yapmayı uygun görmemektedirler. Ancak geliri yüksek olan aileler için söz konusu nitelikli eğitim oldukça önemli görülmektedir. Dolayısıyla uygulanan zorunlu ve ücretsiz programlar aradaki farkın açılmasına engel olmaktadır. Yükseköğretimdeki en önemli etken gelir düzeyidir. Çünkü nitelikli yükseköğretim

eğitimi zorunlu değildir. Ve devlet tarafından burslar hariç herhangi bir maddi destek sağlanmamaktadır. Dolayısıyla yükseköğretim kademelerinde gelir eğitsizliği yüzünden olumsuz durumlar yaşanmaktadır. Yani gelir düzeyi yüksek olan aileler çocuklarının yükseköğretim almalarına yardımcı olurken gelir düzeyi düşük olan aileler temel ihtiyaçlarının geçimini temin edebilmek için çocuklarının nitelikli yükseköğretim eğitiminden mahrum bırakmak zorunda kalmaktadırlar.

İşsizlik ise günümüzün en büyük problemlerinden birini oluşturmaktadır. Seçilen OECD lkelerinin işsizlik oranları iktisatçıların öngördükleri şekilde oluşurken Türkiye’de bu oran çok daha yüksek değerler almaktadır. İşsizlikteki en önemli kesimi gençler oluşturmaktadır. İşsizlikle ilgili OECD (2015) raporunda şu tavsiyeler yer almaktadır:

- nem verilmeyen okul öncesi eğitim ön plana çıkarılmalı.
- Öğretmenlerin okuması zayıf olan ya da matematik ve fende yeterli seviyesi bulunmayan öğrencileri erken teşhis edebilmeli ve sonrasında bu çocukların okulu bırakmalarına engel olunmalıdır.
- Öğrenciler için eğitimin ve stajın daha ilgi çekici hale gelmesi sağlanmalıdır.
- Nitelikli eğitim ile sanayi arasında işbirliği güçlendirilmelidir. Bu sebeple yeni mezun öğrencilerin gerçek kabiliyetlerini en doğru şekilde yansıtabilecekleri yeterlilik şablonları oluşturulmalıdır.

Karşılaştırması yapılan bir diğer gösterge de gini katsayısı açısından yapılandır. Peki söz konusu gini katsayısı için yapılan karşılaştırmaya göre gelirden nasıl adalet sağlanmalıdır? Bununla ilgili akla ilk gelen emeğin karşılığını hem maddi hem manevi olarak bulmasıdır. Bu durum özellikle Türkiye’de çok sık yaşanan beyin glerine de engel olacaktır. Tüm kesim için nitelikli eğitimde fırsat eğitliği sağlanmalıdır. İnsanların tabii olacağı nitelikli eğitimin üretime yararı olacak biçimde oluşturulmalıdır. Böylelikle işsizliğin de önüne geçilmiş olacaktır. Geleceğini tamamlamaya çalışan her ülke için en büyük problemlerden biri gelir dağılımının adil olmamasıdır. Dolayısıyla Türkiye adına nitelikli eğitimin önünde birçok engel faktörü olduğunu bilmenin yararı olacaktır. Başlıca engeller şu şekildedir:

- Sahip olunan gelire nitelikli eğitime katılım arasındaki durumun adil olmayışı,
- Yapılan sınavların hem ğrenci hem de hane halkı için psikolojik baskı oluşturması
- Etüt merkezlerinin yaygınlaşması
- Hane halkının yoğun ekonomik yükü
- Nitelikli eğitim için ayrılan kaynakların yetersiz olması

- Bütçenin sınırlı olması nedeniyle nitelikli eğitimin sahip olduğu kalitede endişelere maruz kalınması şeklinde gösterilebilir.

Emek ağırlıklı ses getiren nitelik eğitim sisteminde yapılması gereken önemli bir husus kaynak tahsisinin etkin bir şekilde yapılmasıdır. Seçilen OECD ülkeleri ile karşılaştırma yaptığımızda Türkiye'nin kendine has yapısını da göz önüne alırsak onları kontrol etmesi gerçekçi olmayabilir. Dolayısıyla nitelikli eğitimin etkin bir şekilde işleyebilmesi için altyapı sorunları giderilmeli, gelirin dağılımında adalet sağlanmalı ya da nitelikli eğitim için ayrılan kaynakların sayısında artış olmalıdır.

Son önemli göstergelerden biri de okullaşma oranlarıdır. Okullaşma oranı özellikle hangi ülkede eğitime katılım oranı ne ölçüdedir ya da nitelikli eğitim ne kadar etkin olarak yürütülmektedir. Daha da önemlisi var olan nüfusun nitelikli eğitime olan ihtiyaçlarının ne kadarı karşılık bulmaktadır. Çalışmada Türkiye'nin tüm eğitim kademelerindeki brüt okullaşma oranı ve aynı zamanda seçilen OECD ülkeleriyle yaşa göre kayıt oranlarının karşılaştırması yapılmıştır. Karşılaştırmaya göre ülkelerin 17-24 yaş arasında olan yükseköğretim öğrencileri nitelikli eğitimini sağlayabilecek işleve sahiptir. Türkiye 2013 yılında yükseköğretim brüt okullaşma oranında küresel platformda 9. sırada yer almaktadır. Günümüzde ise bu oranın çok daha yüksek sıralamalarda yer aldığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Okullaşma oranlarını hesaplarken en önemli iki kıstas ülkelerin sahip olduğu nüfus ve nitelikli eğitimde yaşanan değişiklikler olarak yer almaktadır. Dolayısıyla ülkelerin nüfus yapısında var olan değişiklikleri incelemeden okullaşma oranlarının yorumunu yapmak sağlıklı olmayacaktır. Bir diğer neden olan eğitim yapısı ise özellikle yükseköğretim alanında her ülkede yükseköğretime başlama yaşı aynı değeri taşımamaktadır. Türkiye için eğer yükseköğretim alanında bir düzenleme yapılacaksa özellikle üzerinde durulması gereken konular şu şekildedir:

- Yükseköğretimin sahip olduğu yönetimi en üst düzey kalitede belirlemek
- Akademik çalışmalar için verimli araştırma ortamları ve kaynakları temin etmek
- Her eğitim kademesinde hem daha adil hem daha kaliteli hem de daha verimli bir eğitim ortamının sağlanabilmesi için eğitimde eşit fırsatların ve imkânların sağlanması şeklindedir.

Sonuç olarak nitelikli eğitim yalnızca kişinin bilgi seviyesinin değil aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın da beşeri sermaye unsuru olarak temel sosyal göstergelerden biri olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla nitelikli eğitim, insanları sürekli değişim sürecinde olan dünyaya entegre etmektedir. İşgücünün nitelikli bir şekilde işlemesine yardımcı olmakta ve teknolojinin de gelişimini sağlamasına yardımcı olacak şekilde kalkınmaya destek olmaktadır.

Nitelikli eğitimin sahip olduğu etkiler sürdürülebilir kalkınma ve nitelikli eğitim arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için büyük önem taşımaktadır. Nitelikli eğitim düzeyi ile nitelikli eğitimin sahip olduğu seviye arasındaki ilişkinin olumlu olması kalkınmış toplumları yansıtmaktadır. Nitelikli eğitimin sürdürülebilir kalkınma için etkisi önemli bir gösterge olarak kabul edilen kalkınmanın kültürel rekabeti söz konusu nitelikli eğitim düzenlemeleriyle ilgili araştırmalarda bulunulabilir.

Tüm değişkenleri genel bir sonuç ile bağdaştıracak olursak nitelikli eğitime önem veren ülkelerin ekonomik göstergeler açısından da her zaman avantaj sahibi olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Dolayısıyla nitelikli eğitime yatırım yapan ülkelerin genel olarak hep kalkınmasını gerçekleştirmiş gelişmiş ülkeler olduğu sonucunu elde edebiliriz.

Çalışma analizine göre yapılabilecek en kapsamlı öneri de Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınmaya ulaşması ve daha gelişmiş bir ülke olması için nitelikli eğitim konusunda ilk beşte yer alan seçilmiş OECD ülkelerinde olduğu gibi nitelikli eğitime ve beşeri sermayeye yatırım yapması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

19 UNDP, İnsani Gelişme Raporu,2016

Akçacı, T. (2013). Eğitim Harcamalarının İktisadi Büyüme Etkisi. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(5), 16

Aksu, C. (2011), Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre. Güney Ege Kalkınma Ajansı, 33

Altunbaş, D. (2004). Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Türkiye'deki Kurumsal Değişimlere Bir Bakış. Yönetim Bilimleri Dergisi, 1 (1-2), 103-118.

Altunbaş, H. (2008). Pazarlama İletişimi ve Etkinlik Pazarlaması. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1(34).

Aron, A. ve Aron, E. (1986). Love and the expansion of self. Understanding attraction and satisfaction. New York: Hemisphere

Arslan, S. (2019). 1980 Sonrası Türkiye'de Eğitim ve Kalkınma Arasındaki İlişki: Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Kırklareli.

Aydemir, Ş. (2004). Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı. Trabzon: Akademi Kitabevi

Aydın, M. (1988). Eğitim Yönetimi. Ankara: Hatipoğlu Yayınları.

Aykut, N. (2019). Kamu Harcaması Olarak Eğitim Harcamaları ve Finansmanı: Türkiye OECD Ülkeleri karşılaştırması. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Balcı, G. (2019). Türkiye'de Eğitim Sisteminin Gelişimi ve Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme Etkisi: OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi, Balıkesir.

Baş, M. (1992). Çevre Muhasebesi. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi. Ağustos-Eylül-Ekim.

Başkaya, F. (1997). Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Bayraç, H. (2003). Yeni Ekonomini Toplumsal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutları. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 4(1), 43.

Berber, M. (2011), İktisadi Büyüme ve Kalkınma. (4.baskı). Trabzon: Derya Kitabevi

- Berber, M. (2019). İktisadi Büyüme ve Kalkınma. Trabzon: Derya Kitabevi
- Berber, Ş. (1999). Beşeri Sermaye ve İktisadi Kalkınma. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 361-375.
- Beydoğan, Ö. (2006). Ailelerin Eğitim Sürecine Katılımına Yönelik Modeller ve Yaklaşımlar. Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(1), 75-90.
- Bozdoğan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı: Argos Yeryüzü Kültürü Dergisi, 33, 1012-1028.
- Buchberger, B. (1979). A criterion for detecting unnecessary reductions in the construction of Gröbner bases. Berlin, 3-21
- Bursalıoğlu, Z. (1978). Eğitim Yönetiminde Teori ve Uygulama. Ankara Üniversitesi Yayın Evi.
- Chenery, H. (1965). Handbook of Development Economics. Ed: T. N. Srinivasan, Amsterdam, North Holland.
- Colclough, Christopher, Structuralism versus Neo-liberalism. An Introduction, (eds.) C. Colclough; J. Manor, States or Markets (2000). Neo-liberalism and the Development Policy Debate, Clarendon Press, Oxford.
- Cramer, J.F. and Browne, G. S. (1977). Çağdaş Eğitim Milli Eğitim Sistemleri Üzerine Bir inceleme. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi. D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, 11, 33-41.
- Çalçalı, Ö. (2009). Türkiye’de 1990 Sonrası Kamu Harcamaları İçerisinde Eğitim Harcamalarının Yeri ve Önemi. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, S.B.E. Tokat.
- Çalgüner, T. (1990). Sürdürülebilir Kalkınma mı? Danışılabilir Kalkınma mı? Çevre Ve İnsan. Ankara: Çevre Bakanlığı Yayını, 43, 56-57.
- Çalışkan, A. (2007). Eğitim Kademelerinin Türkiye’nin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi.
- Çetin, M. (2006). Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar Yönetim ve Ekonomi. 14(1), 153-170
- Daver, B. (1976). Siyaset Bilimine Giriş. Ankara.

- Demirel, Ö. (1998). Karşılaştırmalı Eğitim. Ankara: Kardeş Kitap ve Yayınevi.
- Demirel, Ö. (2003). Türkçe Öğretimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Deveci, Ş. (2019). Seçilmiş OECD Ülkelerinin Eğitim ve Ekonomik İlişkisi: 2002-2012 Arası Ekonometrik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1990). 48.
- Doğaner G. F. (2010). Kalkınma Ekonomisi. (1.Basım). Ankara: Efil Yayınevi.
- Dönmezer, S. (1994). Toplum Bilimi. İstanbul: Beta Yayınevi.
- DPT, (2009). Kalkınma Planı 2007-2013. Ankara.
- Dulupçu, M. (2000). Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler. Dış Ticaret Dergisi, 20, 46-70.
- Dulupçu, M. A. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler.
- Durkheim, E. (2016). Ahlak ve Toplum. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Dülgeroğlu, E. (1999). Kalkınma Ekonomisi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (3), 11.
- Ekin, N. (1997). Türkiye’de Ekonomik Gelişme ve İstihdam Meseleleri.
- Ekonominin Eğitim Araştırma Enstitüsü, (2008).
- Erbay, E. (2018). Sokakta Yaşayanlara Yönelik Kurumsal Hizmetler ve Uygulamalar. Anadolu Ü. AÖF Sosyal Hizmet Kitabı, 78-104.
- Erbay, R. (2013). Ekonomik Kalkınmada Tarımın Rolü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4).
- Ercan, F. (2003). Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği Türkiye’nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış, Neo Liberalizmin Tahribatı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ergen, H. (1999). Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Büyüme Katkısı. Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 10(35), 21-52.
- Erginer, A. (2006). Avrupa Birliği Eğitim Sistemleri: Türkiye Eğitim Sistemiyle Karşılaştırmalar. Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Ergün, M. (2011). Eğitim ve Kalkınma. Bölgesel Kalkınmada Eğitimin Rolü. 3. Sosyal Bilimler Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Merkezi, 5-12.
- Ertekin, K. G. (2011). Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi.
- Ertürk, (2001). Yakın Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Eşitlik. ODTÜ Gelişme Dergisi, 23(3), 341-356
- Falck, H. (2005). The Post- Washington Consensus in Mozambique. From Crisis to Growth in Africa. Derleyen: Mats Lundahl. New York: Routledge, 169-193.
- Gipps, C. McCallum, B. ve Hargreaves, E. (2003). İyi Bir İlkokul Öğretmeni Yapan Nedir? Uzman Sınıf Stratejileri. Londra: Routledge Falmer.
- Gökçe, E. (2000). İlköğretimde Okul Aile İşbirliğinin Geliştirilmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7 (7).
- Göktürk, Ö. (2019). Kalkınma Carileri (Eğitim) Özelinde Türkiye’de 1980 Sonrası Bütçe Politikalarının İktisadi Kalkınmaya Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gutok, G. L. (2006). Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Güçlü, N ve Bayrakçı M. (2004). ABD Eğitim Sistemi. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(2).
- Gülmez, A. (2004). Büyüme Teorileri Kapsamında Türkiye Ve Güney Kore’de Ekonomik Büyümenin Karşılaştırmalı Analizi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Sakarya.
- Gümüş, E. ve Şişman, M. (2012). Eğitim Ekonomisi ve Planlaması. Ankara: Pegem Akademi.
- Gümüş, E. Ve Şişman, M. (2014). Eğitim Ekonomisi ve Planlaması.(2.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Gürkan, A. (1979). Ekonomik Gelişme ve Sorunları. Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 129.
- Hamarat, E. (2019). 21.Yüzyıl Becerileri Odağında Türkiye’nin Eğitim Politikaları. İstanbul: Seta Yayınları.
- Han ve Kaya, E. (2004). İktisadi Kalkınma ve Büyüme. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Han, E. ve Kaya, A. (2002). Kalkınma Ekonomisi; Teori ve Politika. Eskişehir: Etam Matbaa.
- Hayami, Y. ve Godo.Y. (2005). Development Economics: From The Poverty To The Wealth Of Nations. New York: Oxford University Pres.
- Hesapçioğlu, M. Ve Çağlar, A. (1988). Yurt Dışından Dönen İşçi Çocuklarının Türk Toplumuna ve Eğitim Sistemine uyum Sorunları. İstanbul.
- Hicks, Norman and Streeten, P. (1979). Indicators of development: the search for a basic needs yardstick, World Development, 7, 567.
- Hiç, M. (2004). Gelişme Ekonomisinin Evrimi ve Uygulama: Kapalı Ekonomiden Küreselleşmeye. İstanbul Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, İstanbul.
- Holmberg, J. Anda Sandbrook, R. (1992). Sustainable development: what is to be done In: Making Development Sustainable. International Institute for Environment and Development. USA.
- <http://www.shanghairanking.com/ARWU-Statistics-2014.html>
- <https://data.worldbank.org/>
- <https://www.oecd.org/>
- İlkin, A. (1988). Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- İnandı, Y. (2005). Avrupa Birliği Ülkeleri Eğitim Sistemi İle Türk Eğitim Sisteminde Eğitimin Yönetimi ve Finansmanı. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- İsmayilov A. (2007). Az gelişmiş Ülkelerin İktisadi Kalkınma Sorunu. Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Ekonomisi Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Jain, T.R. ve Ohri V.K (2006). Development Economics. New Delhi: V.K. Publications.
- Jordell, K. O. (1991). Norway, Handbook Of The World Education AComparative Guide To Higher Education and Aducationa Systems Of The World.
- Karaarslan, E. (2005). Kamu kesimi eğitim harcamalarının analizi. Maliye Dergisi, (149), 36-73.
- Kaya, A. (2010). Kesintisiz Eğitimin Okul Yönetimi, Öğretmenler ve Öğrenciler Üzerindeki Sosyo-Psikolojik Etkilerine ilişkin Bir Değerlendirme. 7(21), 11-18.

- Kaynak, M. (2003). Yeni Dünya Düzeni ve Kalkınma Konulu Kongre (8-9 Mayıs). Gazi Üniversitesi.
- Kaynak, M. (2011). Kalkınma İktisadı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kaynak, M. (2014). Kalkınma İktisadı. Ankara: Gazi Üniversitesi Dergisi, 79.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 13 (20), 19-33.
- Kazgan, G. (2002). Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kesici, A. (2018). Durkheim'in Görüşleri Doğrultusunda Küreselleşme Olgusu ve Eğitimin Küresel İşlevi. 2(22), 977-988.
- Kılıçaslan, (1990). Sürdürülebilir Kalkınma Ve Kadın, Çevre Ve İnsan. Ankara: Çevre Bakanlığı Yayını, 51-55.
- Kılıçkırın H. Ve Korkmaz Ö, (2020). Robotik Kodlama Eğitiminin Üstün Yetenekli Öğrencilere Katkısı. 5 (1), 1-15.
- Kirmanoglu, H. (2005). Amartya Sen'in Özgürlük ve Kalkınma Üzerine Düşüncelerine Bir Bakış. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 25-26
- Koç, B. (2018). Yoksulluk Endeksleri.
- Köklü, A. (1976). Makro İktisat. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Küçükoglu, A. ve Kızıltaş, E. (2012). Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Rusya ve Türkiye Okul Öncesi Öğretmen Yetiştirme Programlarının Karşılaştırılması. İlköğretim Online, 11 (3), 660-670.
- Maç, N. (2006). Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye. Konya Ticaret Odası Etüt-Araştırma Servisi-Araştırma Raporu. 117(76).
- Masca, M. (2009). Sürdürülebilir Kalkınma: Kalkınma ve Doğa Arasında Denge Arayışları, 2.Ulusal Davraz Kongresi, 195-206.
- MEB 2015-2019 stratejik Planı.
- MEB İstatistikleri.
- MEB Mevzuat, 1974.

- MEB Raporu, 2011.
- Mihçı, H. (1996). Kalkınma: Bir Terim Neyi Anlatır. Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 7(23), 67.
- Minibas, T. (2003). Sürdürülebilir Kalkınma ve Etkileri. Ankara: Tübitak.
- Muratoğlu, Y. (2011). Büyüme İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, International Conference On Eurasian Economies, 167-173.
- Nurkse R. (1964). Azgelişmiş Ekonomilerde Büyüme. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1193.
- OECD. (2019). Education at a Glance, Austria, 2019.
- OECD. (2019). Education at a Glance, Luxemburg, 2019.
- OECD. (2019). Education at a Glance, Norway, 2019.
- OECD. (2019). Education at a Glance, Turkey, 2019.
- OECD. (2019). Education at a Glance, United Kingdom, 2019.
- OECD. (2019). Education at a Glance, United State, 2019.
- Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, (2013). 31-32.
- Orhan, A. (2009). Sürdürülebilir Kalkınma Politikasında Atık Yönetimi ve Bir Uygulama: Atık Borsası, Uluslararası Davraz Kongresi, Küresel Diyalog, Bildiriler, 24-27 Eylül, Isparta, 171-194.
- Orhaner, E. (1999). Kamu Maliyesi. Ankara: Tutibay Yayınları.
- Öğüt, M. (1998). Kalkınma Teorilerinde Paradigma Arayışları, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öniş, Z. (2004). Turkish Modernisation and Challenges For The New Europe. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 9(3).
- Özcan, B. (2011). Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Özcan, H. (2011). Davranışsal Finansın Bireysel Yatırımcıların Karar Mekanizmaları Üzerindeki Etkileri: Finansal Yatırımcıların Değerlendirmelerine Yönelik Bir Araştırma, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.

- Özer, R. (2010). Türkiye’de 1990 Sonrası Yapılan Eğitim Harcamalarının Bütçe Politikaları Çerçevesinde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Özmen, İ. (2018). Ticari Dışa Açıklığın Ekonomik Büyümeye Etkisi: Yükselen Piyasa Ekonomileri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 40(2).
- Özsoy, C. Ve Tosunoğlu T. (2017). GSYİH’ nın Ötesi: Ekonomik gelişmenin Ölçümünde Alternatif Metrikler. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26(1).
- Öztürk, N. (2005). İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü, Sosyo Ekonomi.
- Öztürk, N. (2019). Kalkınma ve Eğitimin Ekonomik Boyutu. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Parasız, İ. (2005). Kalkınma Ekonomisi. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 24.
- Parlak B. ve Özgür H. (2002). Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Peşircioğlu, N. (1992). 2030 sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: Küresel Verimlilik Hareketine Doğru. VII. Dünya Verimlilik Kongresi sonuç bildirgesinden. Malezya. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (1993). Making democracy work. Civic traditions in modern Italy.
- Rosenstein, R. P. (1966). Doğu ve Güneydoğu Avrupa’nın Sanayileşme Problemleri. İstanbul: İktisadi Büyüme ve Gelişme İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1193.
- Russel-Bennett, Wood, R, Matthew, J. M. ve Previte, J. (2013). Fresh Ideas: Services Thinking For Social Marketing, Journal of Social Marketing, 3, 223-238.
- Russell, M. Cheetham, P. Barrass, K. Evans, D. Hambleton, E. Manley, H. Pitman, D. and Stewart, D. (2017). The Durotriges Project 2017: an interim statement’. Proceedings of the Dorset Natural History and Archaeological Society, 139, 106–111.
- Sarıca, İ. (2001). Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 1(1), 154-204.
- Sarıkaya, M. Ve Kara F. (2007). Sürdürülebilir Kalkınmada İşletmenin Rolü. Kurumsal Vatandaşlık. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 92.
- Sayılan, F. (2006). Küresel Aktörler (DB ve GATS) ve Eğitimde Neo Liberal Dönüşüm. 48.

- Schultz, T. W. (1961). Investment in Human Capital, The American Economic Review. 1(51), 1-17.
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (2005). Ankara..
- Sen, A. (2004). Özgürlükle Kalkınma. İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Serdar, O. Ve Savuk F. (2014). Emek Teknoloji İşsizlik. ÇSBG Çalışma Dünyası Dergisi, 2(2).
- Serin, N.(1981). Dış Ticaret ve Kalkınma. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Seyidoğlu H. (2009). Uluslararası İktisat. İstanbul.
- Seyidoğlu, H. (1992). Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük.
- Sipahi, E. B. (2010). Küresel Çevre Sorunlarına Kolektif Çözüm Arayışları ve Yönetişim. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24, 331-344.
- Stewart, F. (2005). Basic Needs Approach. The Elgar Companion to Development Studies. Derleyen David Alexander Clark, UK: Edward Elgar Publishing.
- Stockholm, Birleşmiş Milletler Konferansı, (5-16 Haziran 1972). İnsan Çevresi Raporu: Birleşmiş Milletler yayını.
- Streeten, P. (1966), Dengesiz Büyüme İktisadi Kalkınma Seçme Yazıları. Ankara: ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Streeten, P. (1995). Geliştirme hakkında düşünmek.
- Subaşat, T. (2004). Ticaret ve Kalkınma: Dünya Ekonomisinde Bütünleşme Hareketleri ve Türkiye: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Ankara: Siyasal Yayınevi, 181-228.
- Şahin, S. (2017). Eğitim Yapıları Yönetimleri Açısından Çeşitli Ülkelere Bir Bakış. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Şaylan, G. (2002). Postmodernizm. Ankara: İmge Yayınevi.
- Şenses, F. (2016). Gelişme İktisadi ve İktisadi Gelişme –Nereden Nereye. Kalkınma İktisadi: Yükselişi ve Gerilemesi.
- Şişman, M. (2006). Eğitim Bilimine Giriş. Ankara. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tan, E. M. (1990). İşlevselci Paradigma ve Çatışmacı Paradigma. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 557-571.

- Tansel, A. ve Güngör, N. D. (2004). Türkiye'den Beyin Göçü: Bir anket çalışması üzerine düşünceler. Eğitim Bakış, 30-34.
- Taş, H. Yunus. Demirdöğmez, Mehmet ve Küçüköğlü, Mahmut. (2017). Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 7(13).
- Taş, U. (2007). Türkiye'de Kalkınma Planları Işığında Eğitimin Kalkınmadaki Rolü. Yayınlanmış yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.
- Taş, U. ve Yenilmez, F. (2008). Türkiye'de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı. Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 155-186.
- Tayfur, G. (2010). Tüketicilerin Yerli ve Yabancı Markalara Yönelik Marka Kişiliği Algısı ve Marka Bağlılığı İlişkileri Üzerine Bir Araştırma (Beyaz Eşya Sektöründe Bir Araştırma), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Erzurum.
- Taytak, M. (2007). Türkiye'de özel okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarının vergiler ve vergi teşvikleri karşısındaki konumu (Ege bölgesi uygulama sonuçları). Kocatepe Üniversitesi Dergisi, 7.
- Tekeli, (1996). İlhan, Türkiye İçin Eğitim Yazıları, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Teyfur, M. (2010). Eğitimin Ekonomik Temelleri. Ankara: Anı yayıncılık.
- Tokgöz, E. (1999). Ekonomide 75 Yıl. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2).
- Tomanbay, M. ve Gümüş, T. (1995). Genel Ekonomi (Ekonomik Büyüme ve İstikrar). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Topçu, F. (2007). Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi ile Yabancı Okullarının Bu sistem Üzerindeki Etkileri. Beykent Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Torunoğlu, E. (2003). TÜBİTAK Vizyon 2023: Panel için notlar: Sürdürülebilir kalkınma paradigması üzerine ön notlar. Ankara.
- Tuğba can, (2019). Eko-Okullar Projesi. Bilim Çocuk Dergisi, TÜBİTAK Yayını, 62, 22-23.

- Turgut, N. (1996). Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Katılımın Rolü, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 52(1). 701-715
- Tuzcu, G. (2006). Eğitimde Vizyon 2023 ve Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci, Türk Eğitim Derneği. Ankara.
- TÜBİTAK. (2003). Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli vizyon ve öngörü raporu. Ankara: TÜBİTAK.
- Türkmen, B. Ve Ergün, M. (1997). Türkiye'de Eğitim Planlaması ve Sorunları. Kastamonu Eğitim Dergisi, 4.
- Türkmen, F. (2002). Eğitimin ekonomik ve sosyal faydaları ve Türkiye'de eğitim ekonomik büyüme ilişkisinin araştırılması. Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık tezi, Ankara: DPT Yayınları, 2655.
- Türkoğlu, A.(1998). Karşılaştırmalı Eğitim: Dünya Ülkelerinden Örneklerle. Adana: Baki Kitabevi.
- Ulusoy, B. (2018). Ailelerin ilköğretim düzeyinde yapmış oldukları hane halkı eğitim harcamaları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Ülken, H. Z. (1979). Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ünal, I. (1996). Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi. Ankara: Epar Yayınları.
- Ünay, S. (2009). Küresel Kalkınma Paradigmasının Evriminde Kurumsal Etkiler ve Dünya Bankası. İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(41).
- Üşür, İ. (2001). Küreseldik: Bir Değişimin İdeolojisi Üzerine On Tez. Mülkiye Dergisi, 25(229), 127-162.
- Vatansever, N. ve Yıldız, O. (2014). Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye'deki Bölgesel Politikalarına Etkileri. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi.
- Wikstrom, W. (1971). Monpower Planining :Evolving Systems. Newyork.
- Wolfensohn, J. D. (2004). Development and Poverty Reduction Looking Back Looking Ahead. Annual Meetings of the World Bank and IMF.
- World Comission On Environment and Doveopment, (1987).

- Yardımcıoğlu, F., Gürdal, T. Ve Altundemir, M. (2012). Eğitim ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD lkelerine İlişkin Panel Eşbütünleşme Analizi (1980-2008). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 39(173).
- Yavilioğlu, C. (2002). Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri; Eleştirel Bir Yaklaşım, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3(2).
- Yeniad, M. (2006). Uzaktan Eğitimde Kullanılmak zere Web Tabanlı Bir Portal Yazılımı Geliştirme. Adana: ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgisayar ve ğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yenilmez, U. , Taş, U. ve Yenilmez, F. (2014). Türkiye’de Eğitimin Kalkınma zerindeki Rolü Ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (1), 155-186.
- Yolcu, H. (2011). Hane halkının Eğitim Harcamalarını Etkileyen Etmenler: Kuramsal Bir alışma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 3(5), 12-35.
- YK. (2007). Türkiye’nin yükseköğretim stratejisi. <http://www.yok.gov.tr/web/guest/mevzuat>
- YK. (2015). Üniversitelerimiz. <http://www.yok.gov.tr/web/guest/universitelerimiz>
- Yücel, F. ve Ata, A. Y. (2003), Eş-Bütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İviz Açıklar Hipotezi: Türkiye Uygulaması. ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 12(12), 1-13.
- Zafir, C. Z. (2014). Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı İçinde Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar. Ankara: İmge Kitabevi.